

รายงานวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง
การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
Development of local curricula for Nan Chronicle Learning

ภายใต้แผนงานวิจัย
พงศาวดารน่าน : ประวัติพัฒนาการและการพัฒนาสู่การเรียนรู้ชุมชนน่าน
Nan Chronicle : History of Development and Development towards
Learning of Nan Community

โดย

นายสิทธิชัย อุ่นสวน

พระปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญโญ

นายสุรเชษฐ์ คำใจ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766062

รายงานวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง
การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
Development of local curricula for Nan Chronicle Learning

ภายใต้แผนงานวิจัย
พงศาวดารน่าน : ประวัติพัฒนาการและการพัฒนาสู่การเรียนรู้ชุมชนน่าน
Nan Chronicle : History of Development and Development towards
Learning of Nan Community

โดย

นายสิทธิชัย อุ่นสวน
พระปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญโญ
นายสุรเชษฐ์ คำใจ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766062

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 3

Development of local curricula for Nan Chronicle Learning

Under Research Program

Nan Chronicle : History of Development and Development towards
Learning of Nan Community

By

Mr.Sittichai Ounsaun

Prapalad Watcharapong Vachirapuyo

Mr.Surachate Kumjai

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nan Buddhist College

B.E.2023

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800766062

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ชื่อรายงานการวิจัย : การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
ผู้วิจัย : นายสิทธิชัย อุ่นสวน, พระปลัดวัชรพงษ์ วชิรปัญญา, นายสุรเชษฐ์ คำใจ
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
 เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ปีงบประมาณ : ๒๕๖๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การเรียนรู้พงศาวดารน่าน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เป็น การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method research) ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพ (Key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการ คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ ศึกษา ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาหลักสูตรจำนวน ๖ ท่าน ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ท้องถิ่นน่าน จำนวน ๗ ท่าน เครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลได้แก่แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดประชุมกลุ่มย่อย แบบปฏิบัติการ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. หลักสูตรท้องถิ่น เกิดจากการนำเอาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นที่ ถูกถ่ายทอดเล่าขานสืบกันมา นำมาสร้างเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ผ่านระบบการจัดการศึกษา มีการ วัดผล ประเมินผลที่ชัดเจน โดยเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร สร้าง กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และสืบต่อดองค์ความรู้ในท้องถิ่นนั้นได้อย่าง เป็นระบบ

๒. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เป็นการพัฒนาหลักสูตรที่เกิด จากองค์ความรู้ของการปริวรรตคัมภีร์พงศาวดารน่าน มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา ของจังหวัดน่าน ลำดับเจ้าผู้ครองนครน่าน และเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์น่าน ผ่าน กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้มีเนื้อหาเหมาะสมกับผู้เรียน โดยมีกระบวนการพัฒนาหลักสูตร สามารถแบ่งออกเป็น ๓ กระบวนการ คือ ๑) วิเคราะห์เนื้อหาสาระสำคัญจากพงศาวดารน่าน ๒) พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน ๓) ตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดาร น่าน

๓. การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน สามารถแบ่งออกได้ เป็น ๓ ระดับในการส่งเสริมการเรียนรู้ ระดับที่ ๑ ผ่านการส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นผ่านสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษา ซึ่งเป็นระดับนโยบายของจังหวัดที่สามารถชี้แนวทางให้สถานศึกษาได้กำหนดเนื้อหา ของการเรียนรู้ท้องถิ่น ระดับที่ ๒ ผ่านการส่งเสริมในสถานศึกษาด้วยการบูรณาการกับหลักสูตร พื้นฐานตามกรอบมาตรฐานการศึกษา โดยครูผู้สอนสามารถกำหนดสื่อการสอนและเนื้อหาหลักสูตร

ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ระดับที่ ๓ ส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นที่มีเป้าหมายของการพัฒนาการศึกษาของจังหวัดน่าน

คำสำคัญ : พงศาวดารน่าน,หลักสูตรท้องถิ่น,การพัฒนา

Research Title : Development of local curricula for Nan Chronicle Learning
Researchers : Sittichai Ounsaun, Prapalad Watcharapong Vachirapuyo, Surachate Kumjai
Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nan Buddhist College
Fiscal Year : 2023
Research Scholarship Sponsor : Research Project Funded BY Thailand Science Research and Innovation Fund

Abstract

This research aims to study the history and foundation of the Nan Literary Chronicle to transliterate and analyze it to develop the study of the Nan Chronicle's local curriculum by using mixed-method research that consists of qualitative, documentary, and action research. Moreover, the key informant of this study, the researcher, has selected with purposive sampling according to the importance of the issue studied, including the experts, who are experts in Lanna language translation, Nan Provincial Cultural Council Committee, experts in developing the curriculum of the Nan Primary Education Area, experts in Nan local history, seven people, and experts in curriculum development, six people, also five experts in examining the local curriculum. Data collection tools include in-depth interviews, small group meetings, and the model of operating in developing the local curriculum; data has been analyzed by using descriptive means.

The research results found that

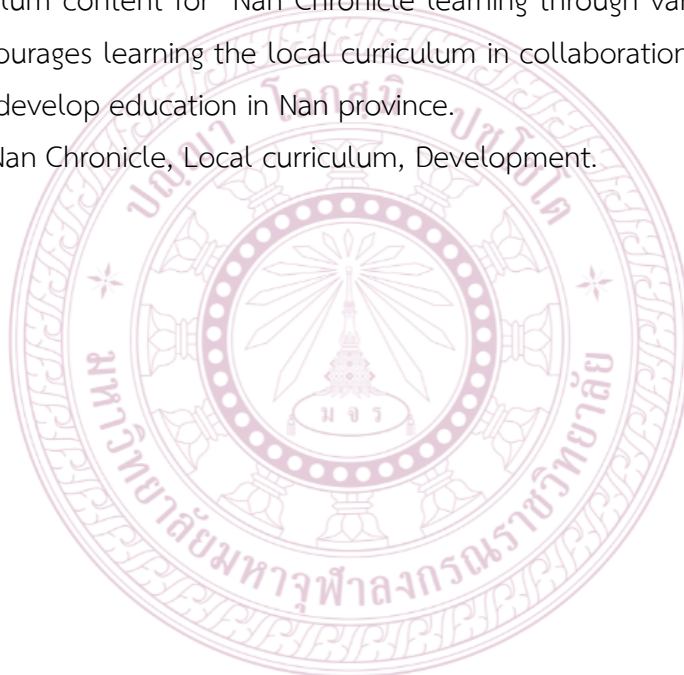
1) Local curriculum comes from combining knowledge, wisdom, and local history inherited through generations. This can create a learning curriculum through the educational management system, with precise measurement and evaluation. It also allows local people to participate in curriculum development to create a collaborative learning process that contributes knowledge and understanding and systematically inherits local knowledge.

2) Developing a local curriculum for learning Nan Chronicles is the development of a curriculum that arises from the knowledge of the transliterate of the Nan Chronicles. It contains content about the history of Nan province, sequences of Nan rulers, and critical historical events through the analysis process and synthesized content to be appropriate for students; the curriculum development process can be divided into three processes: 1) analyze the main content and

essences from the Nan Chronicles, 2) develop the local curriculum for learning the Nan Chronicles, 3) check the local curriculum for learning the Nan Chronicle.

3) The encouragement of learning in the local curriculum, Nan chronicle learning, can be divided into three levels. Level 1, encouraging through local curricula by the Educational Service Area Office. This topic is the provincial policy level that can provide guidelines for educational institutions to determine local learning content. Level 2 is encouraging through integration with the primary curriculum according to the educational standards framework in academic institutions because teachers can adequately determine the teaching media and local curriculum content for Nan Chronicle learning through various media formats. Level 3 encourages learning the local curriculum in collaboration with local agencies that aim to develop education in Nan province.

Keywords: Nan Chronicle, Local curriculum, Development.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน สำเร็จได้ด้วยดีเนื่องจากผู้วิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ให้ความกรุณาในการสนับสนุนงานวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ทุกประการไว้ ณ โอกาสนี้

กราบขอบพระคุณ พระครูสุธีกิตติบัณฑิต,รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผน และส่งเสริมการวิจัย ที่กรุณาตรวจรูปแบบรายงานวิจัย รวมถึงเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกรูป/คน ที่ให้โอกาสกับผู้วิจัยสามารถทำวิจัยได้สำเร็จ

กราบขอบพระคุณ พระชยนันท์หมณี,รศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ที่ให้โอกาสกับผู้วิจัยในการให้การสนับสนุนการวิจัย

ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญภาษาล้านนา ผู้ทรงคุณวุฒิของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ที่ได้ให้ข้อมูลค่าชี้แนะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยจนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ด้วยดี

ในการนี้ ความสำเร็จและคุณค่าของงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่บิดา มารดา ผู้มีพระคุณ และ คณาจารย์ทุกท่านที่ประสาทวิชา อบรมสั่งสอน หล่อหลอมขัดเกลา จนผู้วิจัยมีพัฒนาการ มีความก้าวหน้ามาจนถึงทุกวันนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงดลบันดาลให้ทุกท่านที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ประสบแต่ความสุข ความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรมยิ่งขึ้นไป

สิทธิชัย อุ่นสวน และคณะ

๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนภาพ.....	ซ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์โครงการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยชุมชน.....	๗
๒.๒ แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น.....	๑๑
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายส่งเสริมการเรียนรู้.....	๒๐
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๒๙
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	๓๔
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๔
๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๘
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๖๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....	๖๑
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๓
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๖๓
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๖๕
๔.๑ การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น.....	๖๕
๔.๒ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน.....	๗๑
๔.๓ การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน.....	๘๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๙๒
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๙๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๕
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๙๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๑
บรรณานุกรม	๑๐๒
ภาคผนวก	๑๐๘
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย	๑๐๙
ภาคผนวก ข หนังสือแนะนำ	๑๑๓
ภาคผนวก ค ภาพประกอบการวิจัย	๑๑๕
ภาคผนวก ง บทความวิจัย	๑๒๑

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ แสดงวงจรการมีส่วนร่วม.....	๔๔
๒.๒ แสดงขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม.....	๔๔
๒.๓ แสดงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	๔๕
๒.๔ แสดงระดับการมีส่วนร่วม.....	๔๙
๒.๕ แสดงระดับการมีส่วนร่วมของปรีดี โชติช่วงและคณะ.....	๕๑
๒.๖ แสดงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของ สนธยา พลศรี.....	๕๒
๒.๗ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕๗
๔.๑ แสดงภาพรวมปัจจัยสำคัญของการจัดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น.....	๗๐
๔.๒ แสดงองค์ความรู้การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน.....	๙๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ เป็นการสร้างกลยุทธ์ใหม่ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคล สังคมไทย ผู้เรียนมีศักยภาพในการแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในสังคมโลกปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในการพัฒนาคุณภาพคนในสังคมไทยให้มีคุณธรรม และมีความรอบรู้อย่างเท่าทัน ให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลง^๑ เพื่อนำไปสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง แนวการพัฒนาคงดังกล่าว มุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม มีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งมีสมรรถนะ ทักษะ และความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศแบบ สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาเยาวชนของชาติเข้าสู่โลกยุคศตวรรษที่ ๒๑ โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรม รักความเป็นไทย มีทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ มีทักษะด้านเทคโนโลยีสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างสันติ โดยได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นทิศทางในการจัดทำหลักสูตร การเรียนการสอนในแต่ละระดับ นอกจากนั้นได้กำหนดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปีไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเปิดโอกาสให้สถานศึกษาเพิ่มเติมเวลาเรียนได้ตามความพร้อมและจุดเน้น อีกทั้งได้ปรับกระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เกณฑ์การจบการศึกษาแต่ละระดับ และเอกสารแสดงหลักฐานทางการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ และมีความชัดเจนต่อการนำไปปฏิบัติ

สถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตั้งแต่เด็ก การเรียนรู้เนื้อหาวิชาพื้นฐานตามระบบการศึกษาแบบตะวันตกและค่านิยมจากต่างประเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของคนไทยมากขึ้น ทำให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในสถานศึกษาถูกลดความสำคัญลงส่งผลให้คนรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาวัฒนธรรมและเรียนรู้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้ง ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการนำความรู้ท้องถิ่นมาบรรจุไว้ให้เป็นเนื้อหาการเรียนรู้อย่างเหมาะสม

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ.หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑.(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.๒๕๕๑), หน้า ๑๐

สำหรับปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมตามบริบทท้องถิ่นของตนเอง เพื่อการรักษาให้เกิดการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมภายใต้กระแสสังคมปัจจุบัน ที่ต้องการให้ทุกภาคส่วนเข้ามาส่งเสริมการเรียนรู้ในรากเหง้าทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อการศึกษา อนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงอยู่ได้สืบไป^๒

จังหวัดน่าน เมืองน่าน มีที่มาของชื่อปรากฏในตำนานพระอัมภาคว่า "นันทสุวรรณนคร" ในตำนานเก่าๆ เรียกเมืองน่านอีกคำหนึ่งว่า "กาวน่าน" ต่อมามีการเรียกชื่อเมืองน่านว่า "นันทบุรี" หรือ "นันทบุรีศรีนครน่าน" ที่มาของชื่อเมืองน่าน มาจากชื่อแม่น้ำน่าน อันเป็นที่ตั้งของเมืองที่อยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำน่าน ชื่อของเมืองน่าน ได้ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ตั้งแต่แรกตั้งเมืองใหม่ ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ซึ่งเรียกเมืองแห่งนี้ว่า "เมืองน่าน" เมืองน่าน แม้จะมีการเรียกว่า "นันทบุรี" หรือ "นันทบุรีศรีนครน่าน" ซึ่งใช้กันในทางราชการในสมัยโบราณ และศุภอักษรนาม นันทบุรี เป็นนามที่ไพเราะ และมีความหมายมงคลนาม แต่ก็มีหลายพยางค์และเรียกยาก จึงกลับมานิยมเรียก นามเมืองตามเดิมว่า "เมืองน่าน" ตลอดจนถึงปัจจุบัน เมืองน่าน ในอดีตเป็นนครรัฐเล็ก ๆ ก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน และแม่น้ำสาขา ในหุบเขา ทางตะวันออกของภาคเหนือ

ประวัติศาสตร์เมืองน่าน เริ่มปรากฏ ขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๒๕ ภายใต้การนำของพญาภูคาศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองย่าง (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ ของแม่น้ำย่าง ใกล้เทือกเขาตอยภูคาในเขตบ้านเสี้ยว ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอย ชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำ คันดิน กำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระยาภูคา ได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยส่งราชบุตรบุญธรรม ๒ คน ไปสร้างเมืองใหม่ โดย ขุนนุ่น ผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง) และขุนฟองผู้น้องสร้างเมือง วรรณคร หรือเมืองบัว ในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานอง เมืองบัว ได้มีการขยายตัวมากขึ้น ตลอดจนมีความสัมพันธ์ กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิดพงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่า ได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้าง วัดหลวงอภัย (วัดอัมพวันาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัย ได้พระราชทานพระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ ให้กับพญาการเมือง มาบูชา ณ เมืองบัว ด้วย พญาการเมือง ได้ปรึกษาพระมหาเถรธรรมบาล จึงได้ก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่บนภูเพียงแช่แห้ง พร้อมทั้งได้อพยพผู้คนจากเมืองบัว ลงมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณพระธาตุแช่แห้ง เรียกว่า ภูเพียงแช่แห้ง ในปี พ.ศ. ๑๙๐๒ โดยมีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางเมือง หลังจากพญาการเมืองถึงแก่พิราลัย โอรส คือ พญาผากองขึ้นครองเมืองแทน ต่อมาเกิดปัญหาความแห้งแล้ง จึงย้ายเมืองมาสร้างใหม่ที่ริมแม่น้ำน่านด้านตะวันตกบริเวณบ้านห้วยใต้ คือบริเวณที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบัน

^๒ กรมวิชาการ. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๐), หน้า ๓๕

เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๑ ในสมัยเจ้าปู่แข่งครองเมืองระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๕๐ - ๑๙๖๐ ได้สร้างวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร วัดพระธาตุเขาน้อย วัดพญาภู แต่สร้างไม่ทันเสร็จก็ถึงแก่พิราลัยเสียก่อน พญาจ้าวหาร ผาสุม ผู้เป็นหลานได้สร้างต่อจนแล้วเสร็จและได้สร้าง พระพุทธรูปทองคำปางลีลาปัจจุบันคือ พระพุทธรูปนันทบุรีศรีศากยมุนี ประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ในปี พ.ศ. ๑๙๙๓ พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์นครเชียงใหม่ มีความประสงค์จะครอบครองเมืองน่านและแหล่งเกลือ บ่อมาง (ต.บ่อเกลือใต้ อ.บ่อเกลือ) ที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์และหาได้ยากทางภาคเหนือ^๓ จึงได้จัดกองทัพเข้ายึด

เมืองน่าน เมืองน่านจึงถูกผนวกเข้าไว้ในอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมา ตลอดระยะเวลาเกือบ ๑๐๐ ปี ที่เมืองน่านอยู่ในครอบครองของ อาณาจักรล้านนา ได้ค่อยๆ ซึมซับเอาศิลปวัฒนธรรมของล้านนา มาไว้ในวิถีชีวิต โดยเฉพาะการรับเอาศิลปกรรมทางด้านศาสนา ปรางค์ศิลปกรรมแบบล้านนาเข้ามาแทนที่ศิลปกรรมแบบสุโขทัย อย่างชัดเจน ดังเช่น เจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง เจดีย์วัดสวนตาล เจดีย์วัดพระธาตุช้างค้ำ แม้จะเหลือส่วนฐานที่มีช้างล้อมรอบ ซึ่งเป็นลักษณะศิลปะแบบสุโขทัยอยู่ แต่ส่วนองค์เจดีย์ขึ้นไปถึงส่วนยอดเปลี่ยนเป็นศิลปกรรมแบบล้านนาไปจนหมดสิ้น

ด้วยสภาพภูมิประเทศของจังหวัดน่านถึงจะเป็นเมืองเล็กๆ แต่มากด้วยอารยธรรมที่เก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง ในอดีตจังหวัดน่านถือได้ว่าเป็นนครรัฐที่มีการปกครองโดยเจ้าผู้ครองนครน่าน สืบเชื้อสายมาแต่ต้นตระกูลมีรูปแบบการปกครองและกฎหมายปกครองเป็นของตัวเอง ที่เรียกกันว่ากฎหมายอาณาจักรหลักคำ จังหวัดน่านนั้นมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานมีลำดับชั้นการปกครองทั้งที่เคยตกอยู่ใต้ของอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในยุคก่อน ตัวอย่างเช่น เป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรสุโขทัย ล้านนา อีกทั้งยังเป็นเมืองที่เป็นที่หมายปองของประเทศพม่าที่เข้ามารุกรานอยู่ตลอด จนมีประวัติศาสตร์เล่าสืบต่อกันมาถึงการสู้รบด้วยยุทธวิธีชาญฉลาด คือการสร้างพระธาตุแข่งขันกันเป็นต้น รวมถึงการตั้งรกรากของนครรัฐน่านในอดีตมีการย้ายเมืองหลวงของน่านจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งทั้งหมดนี้ ได้ถูกบันทึกลงในพงศาวดารน่าน เป็นการบันทึกถึงเรื่องราวประวัติศาสตร์การสืบเชื้อสายของเจ้าผู้ครองนครน่าน การย้ายเมืองและสร้างเมืองน่านรวมถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาที่เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างบ้านแปงเมืองให้เจริญรุ่งเรืองจึงถือได้ว่าพงศาวดารน่าน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของล้านนาในอดีต ปรางค์สืบมาถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่นับวันคนรุ่นหลังยังไม่สามารถทำความเข้าใจได้ เนื่องจากตลอดศตวรรษที่ผ่านมา ระบบการศึกษาสมัยใหม่ ได้ละเลยการศึกษาวัฒนธรรมของท้องถิ่นเกือบสิ้นเชิง โดยเฉพาะหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งบันทึกด้วยอักษรพื้นเมืองมีจำนวนหลายแสนผูก การเก็บรักษาและถูกทำลายไปทางตรงและทางอ้อมตลอดมา ผู้ที่มีความสามารถอ่าน และปริวรรตได้ก็มีจำนวนน้อยลง องค์ความรู้ที่มีอยู่ในคัมภีร์ใบลานจำนวนมากเหล่านั้นก็ขาดหายไปอย่างน่าเสียดาย เหมือนกระแสน้ำปิง วัง ยม น่าน น้ำเก่าไหลไปน้ำใหม่ไหลตาม เหมือนวัฒนธรรมเก่าและวัฒนธรรมใหม่ที่ไหลตามกันไป

^๓ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน, เอกลักษณ์น่าน, (เชียงใหม่ : ดาวคอมพวกราฟิค.๒๕๕๙),หน้า ๘

บริบทของท้องถิ่นในสังคมมีความแตกต่างกัน แต่ละท้องถิ่นที่มีความรู้บางอย่างที่อยู่ใกล้ตัวซึ่งสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละท้องถิ่นเอง โดยองค์ความรู้นั้นสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมได้ เช่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีหรืออาชีพในท้องถิ่น เนื่องจากมีเนื้อหาที่จำเป็นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ จึงสามารถนำมาสร้างเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุสู่การเป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ของชุมชนและตรงตามมาตรฐานการเรียนรู้ รวมถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกันของสถานศึกษาและนโยบาย ของหลักสูตรการศึกษาในระดับชาติ โดยการจัดสร้างหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับสถานศึกษาสามารถดำเนินการโดยให้ฝ่ายต่าง ๆ ทั้งโรงเรียน ผู้ปกครอง ประชาชนในท้องถิ่น นักธุรกิจชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อมูล ความคิดเห็น และแง่มุมที่หลากหลาย ครอบคลุมเรื่องสำคัญที่ผู้เรียนในท้องถิ่นควรรู้และมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง^๔

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ท้องถิ่นนาน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดน่าน ที่ถูกบันทึกไว้เป็นอักษรภาษาล้านนาหรืออักษรตัวเมือง ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาและเข้าถึงของผู้ที่สนใจเรื่องราวความเป็นมาของนครรัฐแห่งนี้รวมถึงองค์ความรู้ของความเป็นนครน่านที่ถูกบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จึงมีความต้องการที่จะพัฒนาให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน สู่รูปแบบการเรียนรู้ท้องถิ่นน่านอย่างเป็นระบบและได้รับการยอมรับ ให้ผู้สนใจและนิสิตนักศึกษา รวมถึงนักเรียนในระบบการศึกษาปฐมศึกษาและมัธยมศึกษาสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ในพงศาวดารน่าน ผ่านการเรียนรู้การในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ให้เกิดมีความภาคภูมิใจในความเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์น่าน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
๒. เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
๓. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑. วรรณกรรมพงศาวดารน่านมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
๒. เนื้อหาในคัมภีร์วรรณกรรมพงศาวดารน่าน กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์น่านอย่างไร
๓. จะมีกระบวนการใดบ้างที่จะพัฒนาวรรณกรรมพงศาวดารน่านให้เป็นหลักสูตรสำหรับการเรียนรู้ท้องถิ่นน่าน

^๔ ฆนัท ธาตุทอง, การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น, (กรุงเทพฯ : เพชรเกษมการพิมพ์.๒๕๕๐), หน้า ๕๓

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

๑. ขอบเขตเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบเนื้อหาในการศึกษาให้สอดคล้องกับพงศาวดารน่าน : ประวัติพัฒนาการและการพัฒนาสู่การเรียนรู้ชุมชนน่าน โดยมีเนื้อหาที่ศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ๑.พงศาวดารน่านฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ๒. ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดน่าน ๓. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น ๔. การส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นน่าน

๒. ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของพงศาวดารน่าน การปริวรรตและการแปลรวมถึงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ได้แก่

๑. วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

๒. สำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาจังหวัดน่าน

๓. วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระ

เกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พื้นที่ในการนำหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เพื่อการถ่ายทอดและการประเมินหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่

๑. โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธาตุแช่แห้ง

๒. โรงเรียนน่านนคร

๓. โรงเรียนศรีนครน่าน

๔. โรงเรียนน่านประชาอุทิศ

๓. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

๑. ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาถิ่นน่าน และวรรณกรรมถิ่นน่าน การปริวรรตและการแปล ได้แก่พระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา นักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์โบราณ จำนวน ๗ รูป/คน ประกอบด้วย

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น ได้แก่ นักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร จำนวน ๖ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ

พงศาวดารน่าน หมายถึง บันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับจังหวัดน่านหรือเจ้าผู้ครองนครน่านที่กล่าวถึงการก่อตั้งเมืองน่านขึ้นมาในอดีต การสืบเชื้อสายของเจ้าผู้ครองนครรัฐน่าน การศึกสงคราม การย้ายเมืองจากเมืองวรนคร มาเมืองภูเพียงแช่แห้งตลอดจนถึงเมืองนันทบุรีศรีนครน่าน บันทึก

เหตุการณ์ความสัมพันธ์กับอาณาจักรภายนอกระหว่างนครรัฐน่านกับอาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรล้านนา เป็นต้น

ประวัติศาสตร์น่าน หมายถึง เหตุการณ์หรือเรื่องราวในอดีตของจังหวัดน่าน ที่กล่าวถึงเรื่องราวความเป็นมาของการก่อตั้งเมืองน่าน การสืบเชื้อสายของเจ้าผู้ครองนครรัฐน่าน การศึกสงครามการย้ายเมือง เหตุการณ์ความสัมพันธ์กับอาณาจักรภายนอกระหว่างนครรัฐน่านกับอาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรล้านนา รวมถึงเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของคนน่าน และเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองที่มีระบบกฎหมายเป็นของตนเองในอดีตของจังหวัดน่าน

หลักสูตรท้องถิ่นน่าน หมายถึง หมายถึงหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากพงศาวดารน่าน เป็นการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดน่านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เรียนสามารถแสวงหาองค์ความรู้ที่ตอบสนองกับวิถีชีวิตของตนเอง พร้อมกับการปรับตนเองให้ทันสมัยการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ เป็นหลักสูตรสำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น

การปริวรรตคัมภีร์ใบลาน หมายถึง การเลือกเอาบันทึกพงศาวดารน่านฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ที่มีการบันทึกวัน เดือน ปี ที่ชัดเจนและมีเนื้อหาครบถ้วนไม่ขาดหาย ด้วยการถ่ายทอดคัมภีร์ใบลานอักษรต้นฉบับที่มีการบันทึกด้วยอักษรล้านนา เป็นอักษรไทยล้านนาแล้วถ่ายทอดเป็นอักษรไทยกลาง

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ทราบถึงความเป็นมาของประวัติวรรณกรรมพงศาวดารน่าน
๒. ได้รู้ประวัติความเป็นมาของอดีตเจ้าผู้ครองเมืองน่าน และรูปแบบการปกครองความสัมพันธ์กับอาณาจักรต่างๆ ในคัมภีร์พงศาวดารน่าน
๓. ได้หลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่น ประวัติ ความเป็นมา และเอกลักษณ์ความเป็นน่านจากคัมภีร์พงศาวดารน่าน
๓. ได้องค์ความรู้การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นน่าน จากคัมภีร์พงศาวดารน่านฯ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มานำเสนอตามลำดับดังนี้

๒.๑ แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยชุมชน

๒.๒ แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายส่งเสริมการเรียนรู้

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยชุมชน

“ทรัพยากรวัฒนธรรม” (Cultural Resource) มีความหมายที่ครอบคลุมถึงทรัพยากรประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ในรูปของวัตถุ สิ่งก่อสร้าง (Object) สถานที่/แหล่ง (Sites) และภูมิทัศน์ (Landscape) และวัฒนธรรมที่ยังดำรงอยู่ (Living Culture) หรือวัฒนธรรมที่แสดงออก (Expressive Culture) เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ วรรณคดี ประเพณี บอกล่า และภาษา เป็นต้น ซึ่งเป็นความต่อเนื่องจากอดีตผ่านปัจจุบันไปสู่อนาคต โดยยอมรับว่าวัฒนธรรมมีคุณลักษณะ เป็นอินทรีย์ (Organic) และสามารถวิวัฒน์ (Evolving) ไปได้อย่างต่อเนื่อง^๕ ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นจัดเป็นทรัพยากรประเภทหนึ่งที่ต้องจับต้องได้ (Tangible Cultural Resource) ในกลุ่มที่เรียกว่า มรดก (Heritages) ในที่นี้หมายถึง สถานที่ สิ่งก่อสร้าง และวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต เป็นสิ่งที่สามารถนำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสมัยปัจจุบัน

ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น มีปรากฏในสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่โบราณหรือแหล่งอารยธรรมในอดีต ซึ่งสามารถพบเห็นและศึกษาได้ใน ๓ กลุ่ม คือ

๑. ทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological Resources)

๒. วัตถุทางชาติพันธุ์ (Ethnographic Material)

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ที่มีความสัมพันธ์กับทั้งทรัพยากรโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุทางชาติพันธุ์ ซึ่งรวมไปถึงวรรณกรรม ดนตรี การละเล่น การแสดง นิทานขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ ภาษา ศิลปะ เป็น

^๕ สายันต์ ไพรชาญจิตร, การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โครงการหนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า.๒๘-๓๒.

ต้นซึ่งในปัจจุบันสามารถจัดแบ่งทรัพยากรวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่างๆ ตามแนวทางการศึกษาด้านโบราณคดีและวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมนั้น เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ที่มุ่งเน้นการนำความรู้ทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางปัญญาของชุมชนและสังคมออกมาเผยแพร่เพื่อให้ผู้คนได้รับรู้และนำไปสร้างสรรค์สิ่งที่เหมาะสม รวมทั้งนำมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยปัจจุบัน

โดยแนวคิดการจัดการความรู้นั้นมาจากการมองถึงโลกในยุคปัจจุบันว่า ได้เข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy - KBE) งานต่างๆ จำเป็นต้องใช้ความรู้มาสร้างผลผลิตให้เกิดมูลค่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น การจัดการความรู้เป็นคำกว้างๆ ที่มีความหมายครอบคลุมเทคนิค กลไกต่างๆ มากมาย เพื่อสนับสนุนให้การทำงานของแรงงานความรู้ (Knowledge Worker) มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกลไกดังกล่าวได้แก่ การรวบรวมความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ต่างๆ มารวมไว้ที่เดียวกัน การสร้างบรรยากาศให้คนคิดค้น เรียนรู้ สร้างความรู้ใหม่ๆ ขึ้น การจัดระเบียบความรู้ในเอกสาร และทำสมุดหน้าเหลืองรวบรวมรายชื่อผู้มีความรู้ในด้านต่างๆ และที่สำคัญที่สุด คือการสร้างช่องทาง และเงื่อนไขให้คนเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เพื่อนำไปใช้พัฒนางานของตนให้สัมฤทธิ์ผล

๒.๑.๑ ความหมายการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management - KM) คือ การรวบรวม สร้าง จัดระเบียบ แลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบจาก ข้อมูล ไปสู่ สารสนเทศ เพื่อให้เกิดความรู้ และ ปัญญา ในที่สุด การจัดการความรู้ประกอบไปด้วยชุดของการปฏิบัติงานที่ถูกใช้โดยองค์กรต่างๆ เพื่อที่จะระบุ สร้าง แสดงและกระจายความรู้ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้และการเรียนรู้ภายในองค์กร อันนำไปสู่การจัดการสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการธุรกิจที่ดี องค์กรขนาดใหญ่โดยส่วนมากจะมีการจัดสรรทรัพยากรสำหรับการจัดการองค์ความรู้ โดยมักจะเป็นส่วนหนึ่งของแผนกเทคโนโลยีสารสนเทศหรือแผนกการจัดการทรัพยากรมนุษย์^๖ การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการที่สำคัญที่จะทำให้คนรู้จักหาความรู้และนำความรู้มาใช้ในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ การจัดการความรู้จำเป็นต้องมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Continuous Learning อยู่ตลอดเวลา เพราะการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจะทำให้ผู้เรียนรู้เป็นคนที่มีโลกทัศน์และวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล รู้ว่าควรทำอะไรไม่ควรทำอะไรในช่วงเวลาไหนรวมถึงการรับรู้ถึงข้อดีข้อเสียจากการเลือกปฏิบัติในแนวทางใดแนวทางหนึ่ง ซึ่งความสามารถต่าง ๆ เหล่านี้ที่จะสะท้อนถึงคุณค่า (Value) ของผู้เรียนรู้ในฐานะผู้นำของผู้นำความรู้สู่สังคม

การจัดการความรู้มีความหมายกว้างกว่าการจัดการสารสนเทศ กว้างกว่าการจัดการข้อมูล และกว้างกว่าการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยในการจัดการความรู้ จะต้องมีการจัดการครบทั้ง ๓ องค์ประกอบของความรู้คือ ความรู้ฝังลึกในคน ความรู้แฝงในองค์กร และความรู้เปิดเผยรวมทั้งจะต้องมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนากิจกรรมหลัก (core activities) ขององค์กร กลุ่มบุคคล หรือเครือข่าย

^๖ วิจารณ์ พานิช, การจัดการความรู้. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๔๘),

รูปแบบการจัดการองค์ความรู้โดยปกติจะถูกจัดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กรและ ประสงค์ที่จะได้ผลลัพธ์เฉพาะด้าน เช่น เพื่อแบ่งปันภูมิปัญญา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน เพื่อ ความได้เปรียบทางการแข่งขัน หรือเพื่อเพิ่มระดับนวัตกรรมให้สูงขึ้นการจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่ ซับซ้อนและกว้างขวาง ไม่สามารถให้นิยามด้วยถ้อยคำสั้นๆ ได้ ต้องให้นิยามหลายข้อ จึงจะครอบคลุมความหมาย ซึ่งได้แก่

๑. การจัดการความรู้มีความหมายรวมถึง การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ และการ เข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้

๒. การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing ถ้าไม่มีการ แบ่งปันความรู้ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบความสำเร็จ พฤติกรรมภายในองค์กร เกี่ยวกับวัฒนธรรม พลวัต และวิถีปฏิบัติ มีผลต่อการแบ่งปันความรู้ ประเด็นด้านวัฒนธรรมและ สังคม มีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการความรู้

๓. การจัดการความรู้ต้องการผู้ทรงความรู้ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำทางในองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่ง สำหรับช่วยแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนั้น กิจกรรมเกี่ยวกับคน ได้แก่ การดึงดูดคน เก่งและดีมาพัฒนา การติดตามความก้าวหน้าของคน และการดึงคนมีความรู้ความสามารถไว้ใน องค์กรถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้

๔. การจัดการความรู้เป็นเรื่องของการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร การจัดการความรู้เกิดขึ้น เพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยสร้างความมีชีวิตชีวาและความสำเร็จให้แก่องค์กร การประเมิน "ต้นทุน ทางปัญญา" (intellectual capital และผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ เป็นดัชนีบอก ว่าองค์กรมีการจัดการความรู้ได้อย่างได้ผลหรือไม่ กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนาฐานข้อมูล การ นำความรู้ออกมาจากผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น ถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้มีความเกี่ยวข้องกับต้นทุนทางปัญญา คำว่า "ต้นทุนทางปัญญา" (Intellectual Capital มีความหมายรวมถึง ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ทรัพย์สินทางปัญญา และ ประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการสร้างความมั่งคั่งได้สิ่งที่มีรวมอยู่ใน "ต้นทุนทางปัญญา" ซึ่งอาจ มีรายการที่แตกต่างกัน แล้วแต่วิธีคิด และความเห็นของแต่ละคน

๒.๑.๒ ประเภทของความรู้

ความรู้สามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้สองประเภท คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และความรู้แฝงเร้น (Tacit Knowledge) ความรู้ชัดแจ้งคือความรู้ที่เขียนอธิบาย ออกมาเป็นตัวอักษร เช่น คู่มือปฏิบัติงาน หนังสือ ตำรา ส่วนความรู้แฝงเร้นคือความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ไม่ได้ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร หรือบางครั้งก็ไม่สามารถถอดเป็นลายลักษณ์อักษรได้ ความรู้ที่ สำคัญส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นความรู้แฝงเร้น อยู่ในคนทำงาน และผู้เชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง จึงต้อง อาศัยกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คนได้พบกัน สร้างความไว้วางใจกัน และถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน และกันตามตัวของเชก (SECI Model) ความรู้ทั้งแบบแฝงเร้นและแบบชัดแจ้งจะมีการ แปรเปลี่ยนถ่ายทอดไปตามกลไกต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดความรู้ การผสานความรู้

และการซึมซับความรู้^๗ การจัดการความรู้นั้นมีหลายรูปแบบแต่ที่น่าสนใจ คือ การจัดการความรู้ ที่ทำให้คนเคารพศักดิ์ศรีของคนอื่น เป็นรูปแบบการจัดการความรู้ที่เชื่อว่า ทุกคนมีความรู้ปฏิบัติในระดับความชำนาญที่ต่างกัน เคารพความรู้ที่อยู่ในคน เพราะหากถ้าเคารพความรู้ในตำราวิชาการอย่างเดียว นั้น ก็เท่ากับว่าเป็นการมองว่า คนที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เป็นคนที่ไม่มีความรู้

๒.๑.๓ ขั้นตอนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ไม่มีหลักการหรือวิธีปฏิบัติตายตัว แต่โดยส่วนใหญ่ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๙ ประการ คือ

๑. การขุดค้น การค้นหา และการรวบรวมความรู้ เป็นการค้นหาและคัดเลือกเอาเฉพาะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการใช้ประโยชน์ ทั้งจากภายในองค์กรและจากภายนอกองค์กร แล้วนำมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และความเหมาะสมกับบริบทของสังคมและขององค์กร ถ้าไม่เหมาะสมก็ดำเนินการปรับปรุง

๒. การจัดหมวดหมู่ความรู้ เพื่อให้เหมาะสมต่อการใช้งาน โดยการจัดหมวดหมู่ความรู้ นั้นมุ่งเน้นการง่ายต่อการนำมาใช้งานและการพัฒนาความรู้ที่ต่อเนื่อง

๓. การจัดเก็บความรู้ เพื่อเป็นการค้นหาได้ง่าย และการสะสมความรู้ที่ต่อเนื่อง ซึ่งบางครั้งความรู้แบบดั้งเดิมอาจเหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ในปัจจุบัน

๔. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ เป็นการนำความรู้ที่ได้รวบรวมไว้นามาสื่อสารให้บุคลากรในหน่วยงานได้รับทราบและเป็นการขยายความรู้ให้กว้างขวางออกไป ซึ่งจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๕. การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นการนำความรู้จากฝ่ายต่างๆ หรือจากบุคคลที่มีความรู้มาแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้ในเป็นที่ประจักษ์

๖. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อยกระดับความรู้ เป็นการสังเคราะห์ชุดความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นั้น ไปสู่การสร้างความรู้ที่มีความเหมาะสมต่อการประยุกต์ใช้

๗. การสร้างความรู้ใหม่ เป็นการนำความรู้ที่ผ่านวิเคราะห์ สังเคราะห์มาประยุกต์ใช้ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จนเกิดความรู้ใหม่

๘. การประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นการนำความรู้ที่ได้กระบวนการทั้งหมดมาประยุกต์ใช้ เพื่อเกิดมูลค่าและคุณค่า หรือให้ได้ผลสัมฤทธิ์ตามความมุ่งหมายของการใช้ความรู้

๙. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้ ผลที่ต่อเนื่องจากการใช้ความรู้ คือ บุคคลได้รับการเรียนรู้ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์และการพัฒนาความรู้ในระยะยาว

๒.๑.๔ การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้น มิได้หมายถึงเฉพาะทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปของสถานที่ วัตถุ หรือสิ่งของเท่านั้น แต่หากหมายรวมถึง ความคิด ความเชื่อ ความรู้ วิธีการปฏิบัติ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ในสังคม

^๗ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอูน), นวัตกรรมการเรียนรู้ คน ชุมชน และการพัฒนา. (กรุงเทพมหานคร :โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

(Pattern Interaction) ดังนั้น การจัดการความรู้ในทรัพยากรวัฒนธรรม จึงสามารถดำเนินการได้ โดยอาศัยหลักที่สำคัญ "การนำความรู้ที่มีอยู่ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ออกมาประยุกต์ใช้ให้เกิด ประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคน สิ่งแวดล้อม และกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างสมความรู้ ความดี และความงามของผู้คนในสังคม โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ

๑. การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่มาจากภายในและภายนอก (ปรโตโฆสะ และ โยนิโส มนสิการ ได้แก่ การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่มาจากจิตใจภายในของบุคคลและมาจากการเรียนรู้ ที่ผ่านประสบการณ์ของบุคคลและสภาพแวดล้อม

๒. การยึดมั่นในความรู้ที่นำไปสู่การสร้างสรรคความดีและความงามของมนุษย์ กล่าวคือ ให้ ความสำคัญกับชุดความรู้ที่เป็นชุดความรู้เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนามนุษย์ให้มีความดีและความงาม อันจะเป็นพลังให้สังคมได้ใช้ความรู้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนและการพัฒนาสังคม

๓. หลักเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและพัฒนาผู้รู้ นั้นให้เป็นผู้ที่มีความรู้ที่ทรงคุณค่า ที่จะนำพาสังคมไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน การจัดการความรู้ทาง วัฒนธรรมนั้น อาจใช้ขั้นตอนและกระบวนการของการจัดการความรู้ทั่วไปได้ แต่ต้องมีหลักการสำคัญ ๓ ประการตามที่กล่าวแล้ว ทั้งนี้โดยให้ความสำคัญกับ “ผู้รู้” “ความรู้” และ “กระบวนการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง” ที่ตั้งอยู่การสร้างสรรคความรู้ ความดี และความงามที่มาจากบุคคลและ สังคมแนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมนั้น เป็นแนวคิดที่ช่วยให้มีการนำความรู้ที่มีอยู่ในที่ต่างๆ มาวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้

สรุปว่าการจัดการความรู้ คือ การรวบรวม สร้าง จัดระเบียบแลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้ ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบจาก ข้อมูล ไปสู่ สารสนเทศ เพื่อให้เกิดความรู้ และ ปัญญา ในที่สุด การจัดการความรู้ประกอบไปด้วยชุดของการปฏิบัติงานที่ถูกใช้โดยองค์กรต่างๆ เพื่อที่จะระบุ สร้าง แสดงและกระจายความรู้ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้และการเรียนรู้ภายในองค์กร อันนำไปสู่การ จัดการสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการธุรกิจที่ดี องค์กร ขนาดใหญ่โดยส่วนมากจะมีการจัดสรรทรัพยากรสำหรับการจัดการองค์ความรู้ โดยมักจะเป็นส่วน หนึ่งของแผนกเทคโนโลยีสารสนเทศหรือแผนกการจัดการทรัพยากรมนุษย์

๒.๒ แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

๒.๒.๑. ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา ตามบริบทของท้องถิ่นนั้น เนื้อหาองค์ความรู้จึงเกี่ยวกับท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น สภาพทาง ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี อาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้ควรได้รับ การถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่ผู้เรียน โดยมีผู้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นไว้หลายท่าน ดังนี้

กรมวิชาการ^๘ ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติและคุณภาพการดำรงชีวิตโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่น

สำลี ทองจิ๋ว^๙ ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น ว่า หมายถึง หลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของลักษณะเฉพาะของชุมชน มองที่ผลกระทบของหลักสูตรและระบบการศึกษาในสถานศึกษาที่มีต่อชุมชนและท้องถิ่น มองชุมชนเป็นหลัก เป็นการสร้างและพัฒนาหลักสูตรในระบบโรงเรียน

ฉันท ชาติทอง^{๑๐} ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่า เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการและความเป็นจริงของท้องถิ่นเนื่องจากหลักสูตรแกนกลางยังมีข้อบกพร่องบางประการ เช่น ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่วัฒนธรรมประเพณี อาชีพและค่านิยมของผู้เรียนและชุมชน

นิคม ชมภูหลง^{๑๑} กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การที่ท้องถิ่นปรับปรุงขยายหรือเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา สาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน กิจกรรมให้เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะท้องถิ่น โดยยึดหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทไม่ขัดต่อเจตนารมณ์จุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลาง เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและความต้องการของท้องถิ่น

จากแนวคิดที่กล่าวมาสรุปได้ว่าหลักสูตรท้องถิ่น เกิดจากการสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่หรืออาจเกิดจากการนำหลักสูตรท้องถิ่นเดิมที่มีอยู่ มาปรับปรุง เพิ่มเติมเนื้อหาให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่น โดยจะต้องเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหาที่ชุมชนเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญและเป็นประโยชน์กับประชากรในชุมชน

๒.๒.๒. ความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจำเป็นจะต้องคำนึงถึงความถูกต้องและเหมาะสมถึงเนื้อหาและเรื่องราวที่เข้ากับบริบทในแต่ละท้องถิ่น ทำให้มีการสร้างและกำหนดเนื้อหาได้อย่างยืดหยุ่นตามแต่สภาพของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงความจำเป็น และความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

^๘ กรมวิชาการ. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.๒๕๔๐), หน้า ๔๓

^๙ สำลี ทองจิ๋ว. การศึกษากับความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น.(กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๔), หน้า ๖๒

^{๑๐} ฉันท ชาติทอง. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น.(กรุงเทพฯ : เพชรเกษมการพิมพ์.๒๕๕๐),หน้า ๑๒

^{๑๑} นิคม ชมภูหลง. การสร้างและพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ (ฉบับปรับปรุง).(มหาสารคาม : หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม.๒๕๔๒),หน้า ๓๘

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์^{๑๒} ได้กล่าวถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า ถึงแม้จะมีหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทแล้วแต่ก็ยังคงต้องมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นโดยมีเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ

๑) หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทได้กำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ และกิจกรรมอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่งเนื้อหาสาระและประสบการณ์ที่เป็นหลักทั่ว ๆ ไปไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระความรู้ตามสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นในแต่ละแห่งได้ทั้งหมด จึงต้องพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้มากที่สุด

๒) การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีผลกระทบโดยตรงต่อธรรมชาติและชีวิตของคนไทยทั้งในเมืองและชนบทจึงต้องมีหลักสูตรระดับท้องถิ่น เพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถรับกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับภูมิสำเนาท้องถิ่นของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาตน ครอบครัวและท้องถิ่น ตลอดจนดำเนินอยู่ในท้องถิ่นของตนอย่างมีความสุข

๓) การเรียนรู้ที่ดีควรจะเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวไปยังสิ่งที่ไกลตัวเพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถดูดซับได้รวดเร็วกว่า ดังนั้นจึงควรมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมท้องถิ่นของตน แทนที่จะเรียนรู้เรื่องไกลตัวซึ่งทำให้ผู้เรียนไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้จักชีวิต ไม่เข้าใจ และไม่มีความรู้สึกที่ดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวตนเองนอกจากนี้การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นจะช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันรวมทั้งภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

๔) ทรัพยากรท้องถิ่นโดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้านในชนบทของไทยมีอยู่มากมายและมีค่า บ่งบอกถึงความเจริญมาเป็นเวลานาน หลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลางไม่สามารถนำเอาทรัพยากรท้องถิ่นดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ได้ แต่หลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถบูรณาการเอาทรัพยากรท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งหลายมาใช้ในการเรียนการสอนไม่ว่าด้านอาชีพ หัตถกรรม เกษตรกรรม ดนตรี การแสดง วรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตน และสามารถใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้

จากความสำคัญและความจำเป็นของหลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าว เนื่องจากหลักสูตรแกนกลางได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือจัดการเรียนการสอนให้ระดับกลุ่มผู้เรียนทั่วทุกภูมิภาคในประเทศไทย โดยมีเป้าหมายสุดท้ายที่ต้องบรรลุ คือ การให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติหรือคุณลักษณะร่วมบางประการที่เหมือนกันแต่อย่างไรก็ตามในสภาพความเป็นจริงของปัจจัยพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจในประเทศไทยนั้นย่อมมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ ด้วยความแตกต่างหลากหลายของปัจจัยพื้นฐานดังกล่าวนี้ การจัดการเรียนการสอนให้กลุ่มผู้เรียนที่อยู่ใน

^{๑๒} ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. การพัฒนาหลักสูตร : หลักการแผนปฏิบัติ.(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. ๒๕๕๕), หน้า ๔๑

พื้นที่มีปัจจัยพื้นฐานแตกต่างกัน โดยใช้หลักสูตรแกนกลางเพียงอย่างเดียวจึงเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง

อุดม เขยกิจวงศ์^{๑๓} กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ ดังนี้

๑) ตอบสนองการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนตามสภาพปัญหาที่แท้จริง

๒) ตอบสนองความหลากหลายของปัญหา มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับเพศ วัย มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด และทักษะ เน้นกระบวนการสอนให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริงจนเกิดทักษะและสามารถนำไปใช้กับสถานการณ์อื่นได้อย่างเหมาะสม ๓) ทำให้การเรียนมีความหมายต่อชีวิต และผู้เรียนสามารถประยุกต์ไปใช้ได้ในชีวิตจริงสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริงและมุ่งการเรียนรู้แบบบูรณาการ ไม่แยกส่วนหรือตัดตอนเป็นท่อน ๆ ของกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมทางวิชาการ โดยผู้เรียนเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยการชี้แนะของครูผู้สอนอันจะนำไปสู่การคิดเป็น โดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในสังคมตนเองและวิชาการอย่างเหมาะสม

๔) ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้เพื่อที่จะมาใช้เป็นข้อมูลในการแก้ปัญหาชีวิตของตนเองในวันข้างหน้า รวมทั้งวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อการตัดสินใจที่เหมาะสม (คิดเป็น) กับชีวิตของตนเอง

๕) ชุมชนเป็นภูมิปัญญาเบื้องต้น และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนเอง

๖) ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้จากท้องถิ่นของตน เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้กับชีวิตจริงและการทำงาน รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตน มีการส่งเสริมให้ใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

๗) ส่งเสริมความเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพของสังคม ในด้านศีลธรรมสันติภาพการดำรงไว้ซึ่งสังคมประชาธิปไตย การร่วมรักษาสังแวดล้อม ก่อให้เกิดศรัทธาเชื่อมั่นภูมิใจใน ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของท้องถิ่น ชุมชน และชาติ

๘) สามารถพัฒนาเพิ่มขึ้นได้ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา และเมื่อเรื่องนั้น ๆ ไม่เป็นที่สนใจและต้องการของท้องถิ่นรวมทั้งล้าสมัยแล้ว สามารถปรับเปลี่ยนได้ทันทีจึงสามารถสรุปความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นเรื่องที่จำเป็นและมีความสำคัญต่อการศึกษาในปัจจุบัน เพราะสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ของประเทศไทยที่มีความแตกต่างกัน การใช้หลักสูตรเดียวกันจากส่วนกลางทั่วประเทศ ที่มีจุดหมายอย่างกว้าง ๆ เป็นลักษณะภาพรวม ไม่สามารถตอบสนองสภาพ

^{๑๓} อุดม เขยกิจวงศ์. หลักสูตรท้องถิ่น ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเรียนรู้.(กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๕), หน้า ๒๐

ปัญหาและความต้องการของแต่ละท้องถิ่นได้ แต่หลักสูตรท้องถิ่นเป็นเครื่องมือที่จะสามารถบูรณาการ เนื้อหา เรื่องราว ทรัพยากร ภูมิปัญญา ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ มาเป็นบทเรียนที่ใช้ในการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้และเข้าใจในบริบทของท้องถิ่นตนเองมากขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความรัก ความผูกพัน ภาคภูมิใจ เข้าใจ และอยู่ร่วมกันกับคนในท้องถิ่นตนเองได้อย่างเข้าใจและราบรื่น

๒.๒.๓. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่จะต้องตอบสนองชีวิตจริงในบริบทที่เป็นปัจจุบันและเตรียมพร้อมเพื่อนำไปสู่อนาคต รวมทั้งสร้างความเข้าใจในถึงความเปลี่ยนแปลงของบริบทท้องถิ่น ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วตามกระแสที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อเข้าใจและแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

๑) พื้นฐานของชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมไทย

(๑.๑) ชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของผู้เรียน ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนที่ได้จากการสำรวจจะตอบสนองต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอน และแสวงหาความรู้ของผู้เรียนที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชุมชนที่ผู้เรียนอาศัยอยู่

(๑.๒) ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชีวิตมนุษย์จะเติบโตในลักษณะองค์รวมได้ต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เขาอาศัยอยู่ รวมทั้งสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุข

๒) พื้นฐานทางพุทธศาสนา ประกอบด้วย

(๒.๑) อิทัปปัจจยตา หลักพุทธศาสนาเชื่อว่าเพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนั้นจึงตามมาหรือเมื่อมีอย่างนี้แล้ว อย่างนั้นจะตามมา ทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องร้อยรัดกันไป (Interdependent) ไม่เป็นอิสระโดดเดี่ยวแต่จะเป็นไปในลักษณะของวิทยาการ (Interdisciplinary) และเป็นองค์รวมดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนจะเน้นการจัดในลักษณะของการบูรณาการเรียนรู้อันมีชีวิต

(๒.๒) เชื่อว่าทุกสิ่งมาจากเหตุ การเรียนการสอนควรให้สาเหตุว่าทำไมจึงเป็นอย่างนี้ จะทำให้ทราบสาเหตุที่แท้จริงแล้วจะทำให้รู้ว่าจะแก้ปัญหายังไง ดังนั้นการเรียนการสอนจะต้องให้คนได้เรียนรู้การหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เกิดขึ้น

(๒.๓) อริยสัจสี่ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับชีวิตของผู้เรียนและชุมชน ต้องเริ่มจากปัญหา (ทุกข์) หาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาให้ได้เพื่อกำหนดทางแก้ไขปัญหาดังตรงและสอดคล้องกัน และเมื่อได้ทราบสาเหตุของปัญหาแล้วต่อไปคือหาวิธีแก้ (มรรค) เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาที่ดีหรือการดับทุกข์ (นิโรธ) ที่ส่งผลให้พ้นทุกข์และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

๓) หลักการเรียนรู้ โดยเน้นหลักการต่อไปนี้

(๓.๑) การเรียนรู้แบบองค์รวม หรือแบบสหวิทยาการ การเรียนการสอนแบบแยกส่วนบางครั้งอาจใช้ได้บางจุด แต่การสอนแบบองค์รวมจะเหมาะสมกับชีวิตจริงมากกว่า

(๓.๒) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยแท้จริงผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันนั้นเมื่อพิจารณาแล้วจะพบผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ความคิด และทักษะในการดำรงชีวิตอย่างมากถือว่าเป็นภูมิปัญญาเริ่มต้นของชีวิตจริง ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนในชุมชนจึงเน้นปัญหาด้านต่าง ๆ รวมทั้งตัวผู้เรียนด้วยที่สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นสื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาความเป็นอยู่ของผู้เรียนที่อยู่ในชุมชน

(๓.๓) พื้นฐานของทฤษฎีเชิงระบบ (Systems Approach) "ระบบ"คือ การนำเอาองค์ประกอบหลาย ๆ ส่วนมาสอดคล้องประสานกันอย่างมีความสอดคล้องสัมพันธ์ต่อเนื่องและส่งเสริมซึ่งกันและกัน จนเกิดสัมฤทธิ์ผลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ องค์ประกอบที่สำคัญของระบบ ได้แก่ การระบุปัญหาที่แท้จริง กำหนดความต้องการที่เป็นรูปธรรม การกำหนดวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกัน การกำหนดเนื้อหาและการดำเนินการที่เหมาะสมมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การดำเนินการจริง การประเมินผลส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งของระบบคือ มีการตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับว่าการดำเนินการแต่ละขั้นตอนนั้นมีความต่อเนื่องสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ต่อเนื่องเป็นผลต่อกันและกัน

(๓.๔) ผู้เรียนเป็นสำคัญ การดำเนินชีวิตของผู้เรียนจะมีการคลุกคลีกับสภาพของสังคมที่แตกต่างกัน การจัดการเรียนการสอนจึงจะต้องใช้เทคนิคและกระบวนการโดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นหลัก ให้ผู้เรียนจากสภาพชีวิตความเป็นอยู่หรือความต้องการของเขาผสมผสานกับทฤษฎีความรู้เพิ่มเติมในลักษณะของการบูรณาการ ไม่แยกแยะความรู้สึกเป็นส่วน ๆ เพื่อให้กลมกลืนกับการดำเนินชีวิต จนผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเองได้ ที่สามารถนำไปใช้จริงกับชีวิตของเขาเอง

๔) การศึกษาตลอดชีวิต หลักสูตรท้องถิ่นถือเป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้คนสามารถจัดการกับชีวิตของเขาด้วยตนเอง ให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๕) การขยายผลและการประยุกต์ความรู้ไปใช้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ ต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ครบตามวิธีการของทฤษฎีเชิงระบบ คือ

ขั้นที่ ๑ เป็นการแสวงหาและถ่ายทอดความรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนและครู

ขั้นที่ ๒ เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปขยายผล หรือไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

ขั้นที่ ๓ เป็นการแสดงผลที่เกิดจากการเรียนรู้ของการนำความรู้ไปขยายผลหรือประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

๖) ทฤษฎีการสร้างปัญญา (Constructivism) คนเรียนรู้จากความรู้ที่สร้างขึ้นมาโดยตรง เปรียบเทียบข้อมูลใหม่กับประสบการณ์เดิม แล้วสร้างประสบการณ์หรือความรู้ใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ จนเกิดปัญญา ลำดับขั้นของการเรียนรู้เริ่มต้นจากการแสวงหาความรู้ของผู้เรียนและประสบการณ์เดิมที่ผู้เรียนมีอยู่เรื่อนั้น ๆ ถือได้ว่าผู้เรียนมีข้อมูล (Data) ในเรื่อนั้น ๆ เมื่อผู้เรียนได้นำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้ อาจจะโดยการกระทำด้วยตนเองหรือมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกับกลุ่มผู้ร่วมงานผู้เรียนก็จะได้รับประสบการณ์ใหม่ และหากผู้เรียนมีการนำประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับไปจัดหมวดหมู่ หรือจัดกลุ่มร่วมกับที่มีอยู่แล้ว มีการจัดระบบเป็นข้อมูลใหม่ถือได้ว่าขั้นนี้ผู้เรียนมีสาระของเนื้อหาประสบการณ์ (Information) ถ้าเปรียบกับการเรียนการสอนแล้วในขั้นนี้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่จะนำข้อมูลต่าง ๆ ในเรื่อนั้น ๆ มาใช้ และเมื่อผู้เรียนได้นำข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ไปวิเคราะห์ แยกแยะ และสรุปสร้างเป็นความรู้ใหม่ โดยการปรับหรือประยุกต์ให้เหมาะสมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้และมีการใช้อยู่บ่อย ๆ ผู้เรียนจะเกิดความรู้ความเข้าใจ (Knowledge) และหากผู้เรียนได้นำความรู้ในขั้นนี้ไปใช้บ่อย ๆ ทดลองทำไปเรื่อย ๆ จากสถานการณ์หนึ่งไปสู่สถานการณ์หนึ่ง จนเกิดเป็นแนวทางใหม่ที่คิดค้นได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนก็จะเกิดปัญญา (Wisdom) ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดจากผู้เรียนเอง

๗) การบูรณาการ เน้นการบูรณาการความรู้สู่การนำไปใช้ในชีวิตจริง การจัดการเรียนการสอนควรจัดให้เกิดความสอดคล้องระหว่างการเรียนรู้และการทำงานหรือชีวิตของผู้เรียนเนื้อหาการเรียนการสอนจึงเป็นเรื่องราวที่เป็นชีวิตจริงของผู้เรียนที่เรียนแล้วสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้

๘) เน้นการต่อยอดความคิดมากกว่าการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียวมนุษย์ถ้าคิดได้ คิดเป็น ก็จะสามารถแสวงหาความรู้ได้ มนุษย์จะแสวงหาความรู้ต้องผ่านกระบวนการการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นการเรียนรู้ไปพร้อมกับการปฏิบัติจริง (Learning is Doing) หลาย ๆ กระบวนการจึงทำให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น รวมทั้งสามารถปรับตัวให้เหมาะสมในยุคข้อมูลข่าวสารและสังคมแห่งการเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารข้อมูลในการประกอบวิชาชีพหรือการแข่งขันอันจะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

นิคม ชมภูหลง^{๑๔} ได้สรุปแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นไว้ ขั้นตอนดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรมนุษย์ สภาพความต้องการของท้องถิ่น สภาพจัดการศึกษาและสภาพความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชน

๒) การสร้างหลักสูตรฉบับร่าง ได้แก่ คำชี้แจง เหตุผลความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรหลักของหลักสูตร โครงสร้างเนื้อหา อัตราเวลาเรียน แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการ

^{๑๔} อ้างแล้วใน นิคม ชมภูหลง.การสร้างและพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ (ฉบับปรับปรุง), หน้า ๓๕

เรียนการสอน การวัดประเมินผล คำอธิบายรายวิชา ตารางวิเคราะห์หลักสูตรจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม รายละเอียดของเนื้อหาของแต่ละหน่วยโดยละเอียด พร้อมภาพประกอบทุกขั้นตอน และบรรณานุกรมซึ่งจะต้องปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องที่จะพัฒนาอย่างจริงจังแล้วจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

๓) การตรวจสอบหลักสูตรฉบับร่าง เป็นการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรและวัสดุหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อนำผลมาปรับปรุงข้อบกพร่องก่อนนำหลักสูตรไปทดลองใช้ โดยจะต้องมีการกำหนดเป็นแผนอย่างมีขั้นตอนและเป็นระบบ มีการประชุมพิจารณาร่วมกันหรือให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร เช่น จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน คาบเวลาเรียนวิธีการวัดและประเมินผล มีความสอดคล้องกันหรือไม่ อย่างไร

๔) การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ มีการขออนุมัติหลักสูตร จัดทำตารางแผนการใช้หลักสูตรประชาสัมพันธ์หลักสูตร เตรียมความพร้อมของบุคลากร งบประมาณ วัสดุหลักสูตร โดยการใช้หลักสูตร อาจเป็นการสอนเองหรือให้คนอื่นสอนแทน และจะต้องมีการจัดทำคู่มือการใช้หลักสูตรโดยระบุขั้นตอนต่าง ๆ อย่างละเอียด

๕) การประเมินผลการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ มีการวางแผนการประเมินประเมินย่อย ประเมินรวบยอด ประเมินการสอนของผู้สอน ประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน

๖) การปรับปรุงแก้ไข เพื่อปรับแก้หลักสูตร ได้แก่ แผนการสอน สื่อและเครื่องมือวัดผล ประเมินผลให้สมบูรณ์และมีคุณภาพในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีเครือข่ายองค์กรที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนระดับต่าง ๆ ได้แก่ โรงเรียนกลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด กรมต้นสังกัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ หลักสูตรฉบับปรับปรุงทั้งหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น เปิดโอกาสให้แต่ละท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการในลักษณะต่าง ๆ ได้ตามบริบทอย่างเหมาะสม

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์^{๑๕} ได้เสนอแนวการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

๑) การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริม เป็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างหนึ่ง สามารถกระทำได้กับทุกกลุ่มประชากรในหลักสูตรประถมศึกษาและในรายงานวิชาบังคับและวิชาเลือกเสรีทุกรายวิชาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น โดยไม่ทำให้จุดประสงค์เนื้อหาและคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท

๒) ปรับรายละเอียดของเนื้อหา เป็นการพัฒนาหลักสูตร โดยการลดหรือเพิ่มรายละเอียดของเนื้อหาจากหัวข้อ หรือขอบข่ายที่ระบุไว้ในคำอธิบายรายวิชา วิชาบังคับและวิชาเลือกเสรีทุกรายวิชา

^{๑๕} วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น : สานต่อที่ท้องถิ่น.(กรุงเทพฯ : บริษัทเซ็นเตอร์ ดิสคัฟเวอร์ จำกัด.๒๕๔๒), หน้า ๑๕

ทั้งนี้ต้องไม่ทำให้จุดประสงค์หัวข้อ ขอบข่ายเนื้อหา และคาบเรียนที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บทเปลี่ยนแปลงไป

๓) จัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติม เป็นการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นด้วย

๔) การจัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติมจากที่มีปรากฏในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษา ท้องถิ่นสามารถจัดทำรายวิชาเพิ่มเติมได้เฉพาะส่วนที่เป็นวิชาบังคับเลือกและวิชาเลือกเสรีทุกกลุ่มวิชา โดยรายวิชาที่เพิ่มเติมนี้จะต้องไม่มีเนื้อหาที่ไปซ้ำซ้อนกับรายวิชาบังคับแกน วิชาบังคับเลือกและวิชาเลือกเสรี ที่มีอยู่แล้วในหลักสูตรแม่บทเมื่อพิจารณาแนวคิดข้างต้นแล้ว จึงสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีดังนี้

๑) การจัดตั้งคณะกรรมการ เพื่อพัฒนาหลักสูตร

๒) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลขั้นพื้นฐาน

๓) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

๔) การกำหนดเนื้อหา

๕) การกำหนดกิจกรรม

๖) การกำหนดการวัดและประเมินผล

๗) การนำหลักสูตรไปทดลองใช้

๘) การเสนอขออนุมัติใช้หลักสูตร

๙) การนำหลักสูตรไปใช้

สรุปภาพรวมของการหลักสูตรได้ดังนี้

๑. ด้านจุดประสงค์ของหลักสูตร จะเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ประวัติ ความเป็นมา คุณค่า ความสำคัญ ขั้นตอนกระบวนการในการสร้างชิ้นงานภูมิปัญญา จากการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนให้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่า และภาคภูมิใจในผลงาน นำไปสู่ความรัก ห่วงเห่น และเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. ด้านเนื้อหาสาระ เริ่มให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมา ความหมาย คุณค่า ความสำคัญ ขั้นตอนกระบวนการ วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ชิ้นงาน รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และเผยแพร่ภูมิปัญญา

๓. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน จะเป็นลักษณะการเรียนรู้ตามลำดับขั้นตอนตามความเหมาะสมของเนื้อหา เช่น การบรรยาย การสาธิต การอภิปราย การฝึกปฏิบัติ และการทัศนศึกษา เป็นต้น โดยในการจัดกิจกรรมจะขึ้นอยู่กับเนื้อหาในหลักสูตรที่ครูผู้สอนมีหน้าเลือกวิธีสอนตามความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในหลักสูตร

๔. ด้านสื่อการสอน ส่วนใหญ่เป็นวัสดุอุปกรณ์ และผลผลิตทางภูมิปัญญา เช่น ผลงานจริง หรือวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างงาน เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีใบความรู้ หรือใบงานประกอบการเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๕. ด้านครูผู้สอน จะเป็นผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญา หรือปราชญ์ท้องถิ่น ที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องนั้น และใช้ประสบการณ์ในการถ่ายทอดไปสู่ผู้เรียน โดยวิธีการสาธิต บรรยายควบคู่ไปกับการฝึกให้ผู้เรียนปฏิบัติงานจริง

๖. ด้านแหล่งการเรียนรู้ จะเป็นแหล่งต้นกำเนิดภูมิปัญญาเป็นหลัก โดยมีการเรียนรู้จากห้องเรียน หรือห้องสมุดหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ เป็นส่วนเสริม

๗. ด้านการประเมินผล วัดจากการที่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ประวัติ รู้ความหมายคุณค่าและความสำคัญ สามารถสร้างงานหรือชิ้นงาน เกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา สามารถบอกเล่าและเผยแพร่ภูมิปัญญาให้ผู้อื่นได้รู้จัก

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายส่งเสริมการเรียนรู้

ในปัจจุบันการสร้างเครือข่าย ถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการทำงานที่ได้รับการยอมรับ ทั้งในภาคธุรกิจเอกชนที่แสวงหากำไร และองค์การพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร กลุ่มอาสาสมัครของประชาชน จนถึงองค์การระหว่างประเทศ เนื่องจากไม่มีองค์การใดที่จะมีความพร้อมทั้งทางด้านทรัพยากร เงินทุน ฯลฯ หรือถ้าจะมีก็อาจจะน้อยมาก ดังนั้นการระดมเอาส่วนที่ดีของแต่ละบุคคลกลุ่มหรือแต่ละองค์การมีเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้สามารถลดข้อจำกัดในการทำงานลงด้วย

๒.๓.๑ ที่มาของการเกิดเครือข่าย

เครือข่ายไม่ใช่เรื่องใหม่ในสังคมไทยและสังคมตะวันตก ในสังคมชนบทไทย การพึ่งพาอาศัยร่วมมือกันทำงานเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต คำพูดที่ว่า “พริกอยู่บ้านเหนือ เกลืออยู่บ้านใต้ ข้าตะไคร้ อยู่บ้านเพื่อน” สะท้อนให้เห็นถึง เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านซึ่งพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประเพณีทำบุญในเทศกาลต่างๆ ตลอดจนการเกณฑ์แรงงานในท้องถิ่นเพื่อมาลงแขกเกี่ยวข้าว ล้วนเป็นตัวอย่างของการรวบรวมผู้คนมาทำงานร่วมกันโดยอาศัยความสัมพันธ์ที่มีต่อกันมาแต่เดิม

ในสังคมตะวันตก การสร้างเครือข่ายเป็นกลยุทธ์ที่นิยมใช้กันในหมู่นักปฏิรูปสังคมยุโรป ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ เพียงแต่ไม่ได้ใช้ชื่อว่า “เครือข่าย” เท่านั้น เมื่อแนวคิดการทำงานแบบเครือข่ายปรากฏขึ้นอีกครั้งในแวดวงการทำงานพัฒนาในช่วง ๒๐ – ๓๐ ปีที่ผ่านมา เรื่องเครือข่ายจึงเปรียบเสมือนเหล่าเก่าในชุดใหม่ ซึ่งเมื่อผนวกเข้ากับความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี

ด้านข่าวสารข้อมูล ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำงานเครือข่าย ก็ทำให้การทำงานเครือข่ายพัฒนาขึ้นไปอีก^{๑๖}

ที่มาของการสร้างเครือข่ายสามารถแบ่งได้ดังนี้^{๑๗}

๑) ความต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา ความชำนาญเฉพาะด้านของบุคคลหรือองค์กรจะช่วยให้มองเห็นปัญหาได้ชัดเจน

๒) ต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงาน

๓) ต้องการมีเพื่อนหรือกลุ่มในการทำงาน

๔) ต้องการทรัพยากรในการทำงาน

๕) ต้องการรับภาระความเสี่ยงในการทำกิจกรรมร่วมกัน

๖) ต้องการประหยัด เนื่องจากการแบ่งปันงานกันทำ ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน

การเกิดขึ้นของเครือข่ายแต่ละเครือข่าย ต่างมีจุดเริ่มต้นหรือถูกสร้างมาด้วยวิธีการที่ต่างกันไป ดังนั้นการเกิดขึ้นของเครือข่ายแต่ละเครือข่ายจึงมีสาเหตุปัจจัยสนับสนุนและการก่อรูปเครือข่ายที่ต่างกันไป ซึ่งจากการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้^{๑๘}

๑) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เครือข่ายลักษณะนี้มักจะเกิดขึ้นเองโดยไม่มีใครจัดตั้งซึ่งเป็นผลมาจากการความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ เช่น ความสัมพันธ์ของระบบครอบครัวและเครือญาติ ความสัมพันธ์ของครูอาจารย์และลูกศิษย์ เป็นต้น

๒) เครือข่ายที่เกิดจากวิกฤตการณ์ของสังคมมนุษย์ เป็นการเกิดเครือข่ายที่เป็นผลมาจากการเกิดปัญหา หรือวิกฤตการณ์ขึ้นในสังคมที่สมาชิกตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหา ในลักษณะของการรวมพลังกัน เช่น เครือข่ายพิทักษ์ป่า เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำ เป็นต้น

๓) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยวิวัฒนาการ เป็นการเกิดเครือข่ายเนื่องจากความสัมพันธ์ของสมาชิก เช่น เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น มารวมกันโดยวัตถุประสงค์บางอย่างเป็นเวลานานในลักษณะของกลุ่มและองค์การ แล้วพัฒนาความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย เช่น จากกลุ่มแบบสภากาแฟพัฒนาเป็นเครือข่ายประชาคมหมู่บ้าน หรือประชาคมเมือง เป็นต้น

๔) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยการจัดตั้ง เป็นการเกิดเครือข่ายที่มีผู้จัดตั้งและให้การสนับสนุนเพื่อวัตถุประสงค์บางประการ จนสมาชิกรวมกันเป็นเครือข่าย ทั้งการจัดตั้งโดยผู้นำรัฐบาล ภาคเอกชน

^{๑๖} นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑-๒

^{๑๗} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ส.เอเชียเพรส, ๒๕๔๓), หน้า ๓๗-๔๓

^{๑๘} สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘).
หน้า ๒๕๗

และองค์การพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง เครือข่ายสหกรณ์ เครือข่ายกระทรวงต่างๆ

จากที่มาและการเกิดขึ้นของเครือข่าย จะเห็นว่าเครือข่ายมีที่มาจากหลายวิธีการแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากวิกฤตการณ์ของสังคมมนุษย์ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยวิวัฒนาการ และเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยการจัดตั้ง ซึ่งการเกิดขึ้นของเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ อาจเริ่มต้นมาจากเครือข่ายทั้งสี่ลักษณะดังกล่าวก็ได้ ซึ่งในที่นี้หมายถึงการรวมกลุ่มของหน่วยงาน องค์กร และคนในพื้นที่เห็นถึงความสำคัญของการรักษาประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมของท้องถิ่นจนรวมตัวกันเป็นเครือข่ายและร่วมมือกันทำงานเพื่อความพยายามที่จะรักษา วัฒนธรรมของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

๒.๓.๒ ความหมายของเครือข่าย

นักวิชาการได้ให้คำจำกัดความหรือความหมายของคำว่า “เครือข่าย” ไว้มากมายแตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายของเครือข่ายดังนี้

Catherine Alter และ Jerald Hage^{๑๙} ให้ความหมายของ เครือข่าย ไว้ว่า เครือข่ายเป็น รูปแบบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กร เพื่อแลกเปลี่ยนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการร่วมกันทำงาน เครือข่ายประกอบด้วยองค์กรจำนวนหนึ่งซึ่งมีอาณาเขตแน่นอนหรือไม่ก็ได้ องค์กรเหล่านี้มีฐานเท่าเทียมกัน

Godgrey K.B. and J. Clarke^{๒๐} ให้ความหมายไว้ว่า เครือข่าย คือกลุ่มของคนหรือ องค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะที่บุคคล หรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตน การสร้างเครือข่ายเป็นการ ทำให้บุคคลและองค์กรที่กระจัดกระจายได้ติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และเป็นการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ อีกทั้งสมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระ มากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง

Murphy^{๒๑} ได้ให้ความหมายของการทำงานแบบเครือข่ายว่า หมายถึง สภาวะที่ หน่วยงานภาครัฐร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของภาครัฐด้วยกัน องค์กร ภาคเอกชน องค์กรภาคประชาชน สถาบันวิชาชีพ หรือองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร เพื่อแก้ไขปัญหา หรือเพื่อดำเนินกิจกรรมสาธารณะให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน หรือองค์กรต่างๆ ไม่ได้เกิดขึ้นในลักษณะของการบังคับหรือการสั่งการตามลำดับชั้นการบังคับบัญชา

¹⁹ Alter, Catherine, and Hage, Jerald, **Organization Working Together**, (California : Sage.1993),p 15

²⁰ Godgrey K.B. and J. Clarke, **The Tourism Development Handbook : A Practical Approach to Planning and Marketing**, (London : Cassell.2000),p 15

²¹ Murphy, Tourism : **A Community Approach**, (New York : Methuen.1992),p 682

Stephen Goldsmith และ William D.Eggers^{๒๒} ได้นิยามความหมายของเครือข่ายไว้ว่า เครือข่ายคือโครงการริเริ่มต่างๆ ที่หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ดำริให้มีขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการสาธารณะ โดยสามารถวัดเป้าหมายของผลงานได้ มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบให้แก่หุ้นส่วนการทำงาน และได้กำหนดโครงสร้างการไหลของสารสนเทศไว้ เป้าหมายบั้นปลายของการทุ่มเทดำเนินงานคือเพื่อสร้างคุณค่าสาธารณะให้เกิดขึ้นสูงสุด เป็นคุณค่าที่ยิ่งใหญ่กว่าผลรวมจากคุณค่าของงานที่แต่ละหุ้นส่วนการทำงานสามารถทำได้ตามลำพังโดยปราศจากการประสานร่วมมือ

Smith Joanna และ Priscilla Wohlsatter^{๒๓} ๒๕๐ อธิบายว่าเครือข่าย คือความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่างๆ ภายในเครือข่ายมีลักษณะของความสมัครใจ (Voluntary) โดยที่ไม่เมืองค์ใดบังคับหรือสั่งการองค์การอื่นๆ ในเครือข่ายได้ ทั้งนี้ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะอยู่ในระดับที่สามารถนำไปสู่การแลกเปลี่ยนทรัพยากรในการดำเนินงานหรือการตัดสินใจร่วมกันระหว่างตัวแสดงต่างๆ ภายในเครือข่าย

ขณะที่นักวิชาการชาวไทย ได้นิยามคำว่า เครือข่าย ไว้ดังนี้

กาญจนา แก้วเทพ^{๒๔} ได้ให้ความหมายของเครือข่ายไว้ว่า เครือข่ายหมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์การหลายๆ องค์การ ที่ต่างฝ่ายต่างมีทรัพยากร มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงานเป็นของตนเอง แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อไปได้ ในการเข้าร่วมเป็นองค์การเครือข่าย แม้ว่าองค์การเหล่านี้จะมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน เช่น มีเป้าหมายการทำงานร่วมกันมีผลประโยชน์ร่วมกัน องค์การเหล่านี้ก็ยังคงมีความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์การเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มหรือองค์การตรงที่บุคคลทุกคนในกลุ่มจะต้องเข้าร่วมในทุกอย่างพร้อมกันหมด อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน รับผิดชอบในทรัพยากรร่วมกันในช่วงระยะเวลายาวนานตราบเท่าที่ยังเป็นสมาชิกอยู่ ฯลฯ แต่การเข้าร่วมเป็นเครือขையานั้น แม้จะมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกันหรือมีกฎเกณฑ์บางอย่างร่วมกัน ฯลฯ แต่การเข้าร่วมนั้นก็เพียงเป็นส่วนบางเลี้ยวเท่านั้น หรือเป็นการเข้าร่วมเพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยที่แต่ละกลุ่มยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนเองเอาไว้ได้

^{๒๒} Goldsmith , Stephen and William D. Eggers, **Governing by Networks : The New Shape of the Public Sector**, (Washington, D.C. : Brookings Institution Press.2004),p 24

^{๒๓} Smith Joanna and Priscilla Wohlsatter, **Understanding the Different Faces of Partnering**, (California : Sage.1993),p 250

^{๒๔} กาญจนา แก้วเทพ, **เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : มายด์พับลิชชิง. ๒๕๓๘), หน้า ๖๐-๖๑

วีระศักดิ์ เครือเทพ^{๒๕} ในฐานะนักวิชาการทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์เขียนหนังสือชื่อ “เครือข่าย : นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ได้สรุปความหมายของเครือข่าย โดยอิงกับกรอบวิเคราะห์ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ว่าหมายถึงการจัดรูปแบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของการทำงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ตั้งแต่สองหน่วยงานขึ้นไป ซึ่งอาจเป็นหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชนที่แสวงหากำไร หน่วยงานพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร กลุ่มอาสาสมัครของประชาชน หรือองค์การระหว่างประเทศ เพื่อร่วมมือร่วมใจกันดำเนินภารกิจของสาธารณะบางประการ โดยมีองค์การภาครัฐเป็นแกนหลักของเครือข่าย ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงเหล่านี้เป็นไปในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีความสัมพันธ์กันในลักษณะเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีเป้าหมายของความร่วมมือก็เพื่อต้องการแก้ไขปัญหาสาธารณะบางประการร่วมกัน ซึ่งเป็นปัญหาที่องค์การใดองค์การหนึ่งมีอาจดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จได้โดยลำพัง

จากนิยามทั้งจากนักวิชาการต่างประเทศและนักวิชาการชาวไทย สามารถสรุปความหมายของ “เครือข่าย” ว่าหมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มของคนหรือองค์การที่มีความสมัครใจมาพบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยที่สมาชิกมีความเป็นอิสระ ขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์ระหว่างกันหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม ทางด้านข่าวสาร ฯลฯ โดยมีการจัดรูปแบบของการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกันและตระหนักถึงงานที่จะทำร่วมกัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน

๒.๓.๓ ความสำคัญในการสร้างเครือข่าย

เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายแล้ว พบว่าหลักการที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญนั้นประกอบด้วย ๓ ประการ คือ^{๒๖}

๑) สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาที่ซับซ้อนหลากหลายและขยายตัว เกินความสามารถของกลุ่มหรือองค์การใดองค์การหนึ่งที่จะดำเนินการแก้ไขได้จำเป็นต้องมีการรวมพลังหรือมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น รวมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น เกิดการรวมกลุ่ม เครือข่าย เกิดผู้นำ เกิดประสบการณ์ และมีความต้องการที่จะเชื่อมโยงคน กลุ่ม และประสบการณ์นั้นให้เป็นขบวนการ เพื่อจัดการปัญหาและขยายผลการพัฒนา โดยนัยนี้จึงจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างเครือข่าย

๒) การสร้างพื้นที่ทางสังคม เครือข่ายเป็นเครื่องมือและเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการระดมทรัพยากรและความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่

^{๒๕} วีระศักดิ์ เครือเทพ, เครือข่าย : นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแนวระนาบ เพื่อการเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติงานและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ, (กรุงเทพมหานคร : ซีโน ดีไซน์. ๒๕๕๐), หน้า ๓๒-๓๕

^{๒๖} สุทธิย อาภากร (อบอุ้น) เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๕), หน้า ๕๕-๕๘

ต้องการขยายผลการพัฒนา เมื่อกลุ่มต่างๆ ที่มีความต้องการคล้ายกัน มีความคิดหรืออุดมคติเหมือนกัน มารวมกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับกลุ่ม หรือบุคคล หรือองค์การอื่นๆ ในสังคมทำให้กลุ่มของตนเองรู้สึกว่ามีพื้นที่ทางสังคมที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจความเชื่อมั่นและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ดังนั้นการสร้างพื้นที่ทางสังคมจึงเป็นการสร้างตัวตนของเครือข่ายให้ปรากฏขึ้น

๓) การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม เมื่อกลุ่มองค์กร หรือเครือข่ายมีการประสานประโยชน์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันแล้ว สิ่งที่จะเกิดตามมาคือ เครือข่ายเกิดการเรียนรู้และมีกิจกรรมการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพเกิดความรู้ใหม่ๆ โดยการประสานผลประโยชน์อาจจะไม่ได้หมายถึงการให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนเท่านั้น แต่อาจหมายถึง การให้โอกาสในทางเลือกของฝ่ายต่างๆ ที่มีต่อกัน การได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย จะช่วยกระตุ้นให้เกิดเครือข่ายใหม่ และเกิดการรักษาพันธกรณีร่วมกันของเครือข่ายที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งจะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่ต่อเนื่อง

ดังนั้นการรวมตัวกันเป็นเป็นเครือข่ายของหน่วยย่อยภาคส่วนต่างๆ จึงเป็นการประสานผลประโยชน์ในสภาวะที่มีการแข่งขันและต้อรองสูง

๒.๓.๔ ลักษณะของเครือข่าย

หากกล่าวในภาพรวมจะเห็นได้ว่าเครือข่ายเป็นแบบฉบับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกัน โดยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกันในสังคมมักจะเชื่อมโยงกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน คุณสมบัติที่ทำให้เครือข่ายมีลักษณะเฉพาะ คือการที่เครือข่ายแม้จะมีลักษณะร่วมกับความเป็นองค์กรหรือกลุ่ม แต่ไม่ทุกกลุ่มหรือทุกองค์การที่จะเรียกว่าเครือข่ายได้ ลักษณะของเครือข่ายที่สำคัญมีดังนี้^{๒๗}

๑) มีกลุ่มบุคคลหรือองค์กร

๒) กลุ่มเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ ปฏิสัมพันธ์เป็นกระบวนการที่ประสานกลุ่มหรือบุคคลเอาไว้อะไรที่ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ก็คือข่าวสารข้อมูลในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ (หรือบางครั้งอาจไม่เป็นประโยชน์) ต่อการทำงาน

๓) มีการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

ลักษณะทั้ง ๓ ประการข้างต้นเป็นลักษณะทั่วไปของกลุ่ม (Group) หรือองค์การ (Organization) แต่เครือข่ายยังมีลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ

๔) มีความเป็นอิสระต่อกัน ความเป็นอิสระต่อกันนี้หมายถึง แต่ละกลุ่มก็มีเป้าหมายมีกิจกรรมของตนเองอยู่แล้ว การเข้ามาร่วมเครือข่ายเป็นการเข้ามาร่วมเป็นบางส่วนเพื่อทำกิจกรรมหรือโครงการร่วมกัน เมื่อโครงการสำเร็จแล้วเครือข่ายก็อาจสลายตัวไปได้

^{๒๗} อ่างแล้วใน นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ, หน้า ๗-๘

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า ลักษณะที่ดีของการทำงานเครือข่ายจำเป็นต้องมีองค์ประกอบหลักๆ ที่สำคัญ คือ เป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกัน มีเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจนและเป็นอิสระ รวมถึงการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงจะทำให้การทำงานแบบเครือข่ายเป็นไปด้วยดี

๒.๓.๕ องค์ประกอบของเครือข่าย

สิ่งสำคัญที่จะทำให้เครือข่ายเกิดขึ้นและสามารถทำงานได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ก็คือ องค์ประกอบส่วนต่างๆ ของเครือข่าย เมื่อพิจารณาจากความเป็นมา แนวคิด ความหมายและลักษณะของเครือข่ายจะเห็นว่าเครือข่ายมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการดังต่อไปนี้^{๒๘}

๑) สมาชิกของเครือข่าย เครือข่ายจะต้องเริ่มต้นจากสมาชิก ซึ่งอาจจะเป็นบุคคล กลุ่มคน องค์กร หรือชุมชนขนาดต่างๆ

๒) วัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกของเครือข่ายจะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเหมือนกัน มารวมกันเป็นเครือข่ายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

๓) ระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย สมาชิกของเครือข่ายมารวมกันด้วยความสมัครใจ สมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินงาน มีความเท่าเทียมกันในการดำเนินกิจกรรม มีระบบในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์หรือการถักทอสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้เกิดความยั่งยืน

๔) การบริหารจัดการ สมาชิกเครือข่ายจะเป็นผู้ร่วมกันกำหนดการบริหารจัดการเครือข่ายทั้งโครงสร้างของเครือข่าย

๕) ผู้ประสานงานเครือข่าย เครือข่ายต้องมีผู้ประสานงาน ทำหน้าที่ประสานงาน บริหารและจัดการเครือข่ายที่คัดเลือกโดยสมาชิก

๖) กิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายต้องมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย

๗) การรวมพลังสมาชิก เครือข่ายต้องมีการรวมพลังหรือศักยภาพของสมาชิกไว้ใน การดำเนินงานร่วมกัน

๘) การสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน สมาชิกของเครือข่ายสนับสนุนส่งเสริมสมาชิกคนอื่นๆ ให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย

๙) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สมาชิกของเครือข่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย อย่างกว้างขวาง ทั้งการร่วมเรียนรู้ ร่วมสรุปบทเรียน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผนงาน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

^{๒๘} อ้างแล้วใน สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชน, หน้า ๒๑๖-๒๑๗

๑๐) ผลงานของเครือข่าย เครือข่ายจำเป็นต้องมีผลการดำเนินงานเพื่อเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จของเครือข่าย ซึ่งความสำเร็จดังกล่าวคือการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่ายนั่นเอง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เครือข่ายมักจะประกอบไปด้วยสมาชิก กรรมการ ผู้ประสานงาน เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ กิจกรรม ลักษณะของความสัมพันธ์ รวมทั้งระยะเวลา ความถี่และวิธีที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การทำงานของเครือข่ายประสบความสำเร็จ กล่าวคือ ถ้าเครือข่ายขาดองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งไปก็อาจจะทำให้การทำงานของเครือข่ายไม่ประสบความสำเร็จ

๒.๓.๖ การสร้างเครือข่าย

ขณะที่การสร้างเครือข่ายกำลังกลายเป็นสิ่งที่ทุกภาคส่วนให้ความสำคัญ เนื่องมาจากการมองเห็นประโยชน์ของการร่วมมือกันทำงาน การสร้างเครือข่ายจึงกลายเป็นทางออกทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหา แต่สิ่งที่สำคัญที่ต้องตระหนักถึงก็คือ ไม่ใช่ทุกเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้นมาจะสามารถทำงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้การทำงานที่ไม่ประสบความสำเร็จของเครือข่ายอาจจะไม่ใช่มาจากปัญหาทางด้านการจัดการแต่อาจจะเริ่มมาตั้งแต่ขั้นตอนของการสร้างเครือข่าย ขณะที่นักวิชาการที่กล่าวถึงการก่อรูปเครือข่ายหรือสร้างเครือข่ายไว้

การก่อรูปของเครือข่าย (Network Forming) มีดังนี้^{๒๙}

๑) การสร้างความตระหนักในปัญหาและสำนึกในการรวมตัว การดำเนินการของเครือข่ายจำเป็นต้องอาศัยฉันทานุมัติร่วมจากทุกภาคที่เกี่ยวข้องเพราะฉันทานุมัติจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจ โดยใช้กลยุทธ์ “การประชาสัมพันธ์” การประชาสัมพันธ์นอกจากจะทำให้รับรู้เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายแล้ว ยังเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกอยากเข้าร่วม

๒) การสร้างจุดร่วมผลประโยชน์ ถ้าเครือข่ายไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน เครือข่ายจะไร้พลัง เพราะสมาชิกต่างก็ไม่ทราบว่าเครือข่ายนั้นจัดตั้งขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์อะไร ดังนั้นจึงต้องหา “ประเด็น” (Issues) ที่จะป็นศูนย์กลาง ซึ่งจะทำให้เกิดการรวมตัวกัน ซึ่งกุญแจหลักของการสร้างจุดร่วมอยู่ที่การกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ให้ประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วม ซึ่งจะส่งผลให้ทุกภาคีอยากเข้ามามีส่วนร่วมกับเครือข่าย

๓) การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่ายแกนนำ คือ “ผู้เล่นหลัก” (Key Actors) ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม และมีอิทธิพลเพียงพอในการผลักดันการปฏิรูปด้านต่างๆ เช่น ด้านนโยบาย ด้านการสร้างกระแส ด้านข้อมูลข่าวสาร ซึ่งผู้เล่นหลักอาจจะไม่ใช่คนที่มีตำแหน่งหรืออำนาจ แต่หมายถึงคนที่เป็ “ผู้นำตัวจริง”

^{๒๙} อ่างแล้วใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, หน้า ๖๓-๗๔

๔) การสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดว่าเครือข่ายจะดำเนินไปได้ยั่งยืนมากน้อยเพียงใด ก็คือปริมาณและคุณภาพของสมาชิกเครือข่าย ดังนั้นการสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่ายให้กว้างขวาง และการดึงปัจเจก กลุ่ม องค์กรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายจึงเป็นสิ่งจำเป็น

กระบวนการสร้างเครือข่าย อาจจำแนกออกเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้^{๓๐}

๑) ขั้นตอนการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายเพื่อที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายรวมทั้งพิจารณาองค์กรต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้าเป็นเครือข่ายในการทำงาน

๒) ขั้นตอนการติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นสมาชิกภาคีเครือข่าย เป็นขั้นตอนของการติดต่อสัมพันธ์ชักชวนให้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการทำงาน จึงต้องสร้างความคุ้นเคยและการยอมรับรวมทั้งความไว้วางใจระหว่างกัน เป็นขั้นตอนของการปลูกจิตสำนึกโดยการให้และแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือหวานล่อมให้หายากแก้ปัญหาาร่วมกัน อาจเรียกว่าเป็นขั้นตอนเตรียมกลุ่ม หรือเตรียมเครือข่าย

๓) ขั้นตอนการสร้างพันธมิตรร่วมกัน เป็นขั้นตอนที่องค์กรเข้าสูการตกลงที่จะทำงานร่วมกัน

๔) ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นขั้นตอนที่การสร้างเครือข่ายปรากฏผลงานเป็นรูปธรรม เป็นขั้นตอนของการทำกิจกรรมโดยใช้ทรัพยากรร่วมกัน ขณะเดียวกันมีการตกลงกันในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเริ่มต้นด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กำหนดกิจกรรม จัดทำข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิกรวมทั้งสิทธิหน้าที่ของหัวหน้ากลุ่ม เป็นต้น

๕) หลังจากขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ จนนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันแล้วเมื่อผลงานปรากฏชัด องค์กรเครือข่ายจะแน่นแฟ้น พร้อมกับการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ร่วมกันนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของฝ่ายปฏิบัติการแล้ว อาจนำไปสู่การขยายตัวในรูปการขยายกิจกรรมหรือการขยายกลุ่มตามพื้นที่ หรือตามลักษณะของกิจกรรม ระดับการสร้างเครือข่ายในขั้นตอนนี้อาจอยู่ในระดับการเข้า “ลงทุน” ในองค์กรใหม่ และการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน นอกจากนั้นความสำเร็จของเครือข่ายยังขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ตั้งแต่องค์กรที่จะมาเข้าร่วมเป็นเครือข่ายการบริหารจัดการเครือข่าย รวมถึงคุณภาพของบุคลากรที่ทำงานอยู่ในเครือข่ายด้วย

สรุปได้ว่า ขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายประกอบด้วย การตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย ซึ่งจำเป็นต้องมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน การติดต่อกับองค์กรที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกหรือภาคีเครือข่าย การพัฒนาความสัมพันธ์ และการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งขั้นตอนต่างๆ เหล่านี้ล้วนส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายการทำงานที่มีประสิทธิภาพ

^{๓๐} บัณฑิต อ่อนคำ, ๖๐ ปีบัณฑิต อ่อนคำ ยิ่งนานยิ่งมั่นคง พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สามเสนการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕-๓๐

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๔.๑ ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา หรือ Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ที่นำมาไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาของมนุษย์ หรือ ภูมิปัญญา คือ พื้นความรู้ของปวงชนในสังคมนั้น ๆ และปวงชนในสังคมยอมรับรู้เชื่อถือ เข้าใจ ร่วมกัน เรียกว่า ภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร รุ่งแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาไทยนี้มีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในหลายด้านเช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชนด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Folk Wisdom)

ได้มีผู้ให้ความหมายดังนี้ กระทรวงศึกษาธิการ หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกตคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์ เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาการจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชุมชนและในการตัวของผู้นั้นเอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษา และนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

ศักดิ์ชัย เกียรติธนาสินทร์^{๓๑} ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหาจัดการปรับตน เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุก เป็นแก่นของชุมชนที่จรรโลง ความเป็นชาติให้อยู่รอดจากทุกภัยพิบัติทั้งปวง

จารุวรรณ ธรรมวัตร^{๓๒} ได้ให้ความหมาย ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แบบแผน การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

^{๓๑} ศักดิ์ชัย เกียรติธนาสินทร์, “ภูมิปัญญาไทยพัฒนาไทย” , วารสารวัฒนธรรมไทย, ๓๗(๔) : ๗-๑๑ เมษายน - พฤษภาคม, ๒๕๔๒.

^{๓๒} จารุวรรณ ธรรมวัตร, วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน, (มหาสารคาม : โรงพิมพ์สิรินธรออฟเซต, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

จากการศึกษาความหมายและแนวคิดของภูมิปัญญาของชาวบ้านที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพอสรุปได้ว่าภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้อย่างแพร่หลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมการประกอบอาชีพและกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคนซึ่งจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น เกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์เป็นระยะเวลายาวนาน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพการปรับตัวและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตจนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและสังคม

๒.๔.๒ ลักษณะของภูมิปัญญา

ประเวศ วะสี^{๓๓} ได้กล่าวว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นนามธรรมอย่างน้อยต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

๑ ความคิด เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ที่เรียกว่า Cognitive System ซึ่งประกอบด้วยระบบประสาทระบบสมอง และต่อมต่าง ๆ ทำหน้าที่คิดให้ร่างกายและนักมานุษยวิทยาเชื่อว่าทำงานอยู่นอกเหนือจากการบงการของร่างกาย หมายถึง ทั้งส่วนที่เป็นจินตนาการและผลของการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้จะเป็นแหล่งสำคัญหรือที่มาของความรู้อันเป็นองค์ประกอบของภูมิปัญญาในลำดับถัดไป

๒ ความรู้ มีการนำมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น องค์ความรู้ ภูมิรู้ ปรากฏอยู่ในแนวคิด ทฤษฎีญาณวิทยาที่ว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ การสืบค้นกำเนิดแห่งความรู้ และธรรมชาติของความรู้ การหาคำตอบว่าตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ หรือว่าความรู้เป็นเพียงการพิจารณาเทียบเคียง ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและยังสืบค้นความรู้เรื่องกาล (Time) อวกาศ (Space) เนื้อสาร (Substance) สัมพันธภาพ (Relation) และความเป็นเหตุเป็นผล (Causality) องค์ความรู้เป็นหมวด ๆ (Category) ความรู้ หรือองค์ความรู้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาที่กล่าวข้างต้น

๓ ความเชื่อเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ มนุษย์แต่ละกลุ่มมีความเชื่อแตกต่างกันไป ซึ่งความเชื่อก็คือความศรัทธาหรือยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการดำเนินชีวิตและความมั่นคงของสังคม ความเชื่อมีอยู่หลายระดับทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันอันเป็นความเชื่อโดยทั่วไป และความเชื่อที่เกี่ยวกับวิญญาณโลกนี้ โลกหน้า ความดี ความชั่ว นรก สวรรค์ บาปบุญคุณโทษ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในภูมิปัญญา

๔ ค่านิยม คือ สิ่งที่คนสนใจ ความปรารถนาอยากจะมี อยากจะเป็นที่ยกย่อง สรรเสริญ หรือเป็นสิ่งที่บังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ มีความรักและมีความสุขเมื่อได้เห็นหรือได้สิ่งเหล่านั้นมา ค่านิยมจึงเป็นพื้นฐานของ

การจัดรูปแบบพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ภายใน และแสดงออกเป็นพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ ทางกาย วาจาและความคิด โดยสรุปค่านิยมเป็นพื้นฐานสำคัญทางภูมิปัญญา เป็นบ่อเกิดพฤติกรรมของบุคคลแต่ละสังคม

^{๓๓} ประเวศ วะสี, การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา, (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐), หน้า ๕-๖.

๕ ความเห็น คือ ภาวะที่เกิดขึ้นหลังจากบุคคลหรือชุมชน ได้พิจารณาและใคร่ครวญโดยรอบคอบแล้วจึงลงมติตัดสินใจ ว่าควรแสดงออกในลักษณะอย่างไร เช่น เห็นด้วย ทำตาม ยอมรับ ปฏิเสธ ร่วมมือ กระทำหรือดำเนินการ ด้วยเห็นว่าดี ชั่ว เหมาะสม ไม่เหมาะสม เป็นบาป เป็นบุญ เป็นต้น ซึ่งความเห็นในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นภูมิปัญญาประการหนึ่งที่มีผลสำคัญยิ่งต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมามีทั้งกาย วาจา และจิตใจ

๖ ความสามารถ หมายถึง ศักยภาพและประสิทธิภาพที่มีอยู่ภายในบุคคล เช่น ชุมชนในการที่จะจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งในลักษณะเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า "พรสวรรค์" ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะทางกายและจิตใจร่วมกัน โดยแต่ละคนหรือชุมชนย่อมจะต้องมีแตกต่างกัน เช่น การที่บางคนสามารถปาฐกถาได้ดี ลำดับเนื้อหาและการแสดงทุกอย่างเป็นที่ชื่นชม ซึ่งถือว่าเป็นผลมาจากความสามารถที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ ฉะนั้นความสามารถจึงเป็นภูมิปัญญาอีกประการหนึ่ง

๗ ความฉลาดไหวพริบ หมายถึง ทักษะที่ปรากฏอยู่ในจิตใจ หรือจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้แก้ไขป้องกันควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นหรือให้เป็นไป ตามที่ตนเองหรือชุมชนต้องการ

ดังนั้น องค์ประกอบของภูมิปัญญาจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เกิดคุณค่าแก่ความภาคภูมิใจซึ่งได้แก่ ความคิดที่เกิดจากการจินตนาการจากสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคม ความรู้ อาจเกิดจากภูมิความรู้ที่ได้จากการทดสอบทดลองหลายครั้งจนได้ความรู้ที่แท้จริง ความเชื่อถืออันเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่มีบาปบุญคุณโทษ และจิตวิญญาณเข้ามาเกี่ยวข้องค่านิยมที่คนในสังคมให้การยกย่องเชิดชูว่าเป็นสิ่งดีงามควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้มีการสืบทอดแก่ลูกหลาน ความเห็นที่เกิดจากการพิจารณารอบคอบจากชุมชนจนเกิดการยอมรับด้วยความจริงใจ ความสามารถอันเกิดจากพรสวรรค์ หรือจากการฝึกฝนจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ ความฉลาดไหวพริบการแก้ไข เช่นกัน ย่อมเกิดขึ้นจากจินตนาการ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ และค่านิยม การสั่งสมประสบการณ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จนสามารถสร้างองค์ความรู้และสังเคราะห์ใหม่ให้มีความก้าวหน้าและนำมาใช้งานได้ดีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒.๔.๓ ประเภทของภูมิปัญญา

มณีนีภา ชุตินุตร^{๓๔} ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑. คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่ถ่ายทอดกันมา ได้แก่การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยการพึ่งพาธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ เช่น ชุมชนภูเขามีสมาชิกเชื่อเรื่องผีป่า เจ้าป่า เทพารักษ์ ผู้ที่อยู่ตามพื้นราบจะเชื่อในเรื่อง พระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา การสู่ขวัญ การให้ความเคารพแม่โพสพ ผู้ที่อยู่ตามแม่น้ำ ริมทะเล มักจะเชื่อในเรื่องของแม่น้ำนางเรือ เป็นต้น ความคิด ความเชื่อ เหล่านี้จะนำมาสู่การพัฒนาชีวิตและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเช่น การตั้งธนาคารแห่งชีวิตเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน โดยยึด

^{๓๔} มณีนีภา ชุตินุตร, "แนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน", วารสารหมู่บ้าน, ๗ (๘๗): ๕; ธันวาคม, ๒๕๓๘.

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา การจัดพิธีกรรมบวชต้นไม้การจัดตั้งป่าสมุนไพรรักษาโรค กลุ่มทอผ้า กลุ่มชาปนกิจ เป็นต้น

๒. ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมา เป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาของชุมชนต่อการดำเนินชีวิต เช่น ประเพณีการบวชนาคเข้าพรรษา แต่งงาน นอกจากนั้นยังมีศิลปกรรมพื้นบ้านที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุ เช่น งานจักสาน และงานทอกระเป่าลือแพ ภาคใต้ สร้อยจันทบูร เครื่องจักรสานต่าง ๆ เครื่องปั้นดินเผา งานแกะสลัก งานปั้น งานหล่อด้วยโลหะ การก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัย ภาพเขียนบนผนังการพ่อนรำ และเพลงพื้นบ้าน เป็นต้น

๓. การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย เป็นการดำเนินชีวิตที่เคยถูกครอบงำจากสภาพแวดล้อม พ่อค้าคนกลาง ระบบเศรษฐกิจ ระบบโรงงาน กลับสู่การเกษตรที่อาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ สามารถยืนหยัดต่อสู้กับความล้มเหลวกับการล้มละลายทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมได้อย่างภูมิใจด้วยกำลังกาย และการสั่งสมประสบการณ์ กำลังปัญญา เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง การทำสวนสมุนไพรและการแพทย์แผนโบราณ

๔. แนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น การเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ โดยจัดระบบถ่ายเทน้ำและคิดสูตรอาหารปลาขึ้นมาเอง การประดิษฐ์เครื่องนวดข้าวแบบประหยัด เป็นต้น

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๓๕) แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาด้านการเกษตร
๒. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ
๓. ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ
๔. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน
๕. ภูมิปัญญาด้านศิลปะ
๖. ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม
๗. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

จากการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ได้กล่าวมาสรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คิดหรือได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

๒.๔.๔ ความสำคัญของภูมิปัญญา

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ คนไทยได้สร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของบ้านเมือง มีการดำรงชีวิตด้วยความสุขร่มเย็นอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะได้ใช้ภูมิปัญญาของตนมาตลอด ภูมิปัญญาไทยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น

พระมหากษัตริย์ไทยได้ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงปกครองประชาชนด้วยพระเมตตาแบบพ่อปกครองลูก ผู้ใดประสบความเดือดร้อนก็สามารถดิ้นรนแสดงความเดือดร้อนเพื่อขอรับพระราชทานความช่วยเหลือทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ต่อประเทศชาติ ร่วมกันสร้างบ้านเรือนจนเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่นสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญากระทำยุทธหัตถีจนชนะข้าศึกศัตรู และทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยคืนมาได้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเหล่าพสกนิกรมากมายเหลือคณานับ ทรงใช้พระปรีชาสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศ จนรอดพ้นภัยพิบัติ หลายครั้งพระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถหลายด้าน แม้แต่ด้านการเกษตร พระองค์ได้พระราชทานทฤษฎีใหม่ให้แก่พสกนิกรทั้งด้านการเกษตรแบบสมดุลและยั่งยืน พื้นฟูสภาพแวดล้อม นำความสงบร่มเย็นของประชาชนให้กลับคืนมา สมดังพระราชประสงค์ที่ทรงอุทิศพระวรกายและพระสติปัญญาในการพัฒนาการเกษตรไทยตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์

๒. สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย

คนไทยในอดีตที่มีความสามารถปรากฏในประวัติศาสตร์มีมาก เป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ เช่น นายขนมต้มเป็นนักมวยไทยที่มีฝีมือเก่งในการใช้อวัยวะทุกส่วน ทุกท่าของแม่ไม้มวยไทยสามารถชกมวยไทยจนชนะพม่าได้ถึงเก้าคนสิบคนในคราวเดียวกัน แม้ในปัจจุบันมวยไทยก็ยังถือว่าเป็นศิลปะชั้นเยี่ยม เป็นที่นิยมฝึกและแข่งขันในหมู่คนไทยและชาวต่างประเทศ ปัจจุบันมีค่ายมวยไทยทั่วโลก ชาวต่างประเทศที่ได้ฝึกมวยไทยจะรู้สึกยินดีและภาคภูมิใจ ในการที่จะใช้กติกาของมวยไทย เช่น การไหว้ครูมวยไทย การออกคำสั่งในการชกเป็นภาษาไทยทุกคำ เช่น คำว่า "ชก" "นับหนึ่งถึงสิบ" เป็นต้น ถือเป็นมรดกภูมิปัญญาไทย นอกจากนี้ ภูมิปัญญาไทยที่โดดเด่นยังมีอีกมากมาย เช่น มรดกภูมิปัญญาทางภาษาและวรรณกรรม โดยที่มีอักษรไทยเป็นของตนเองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันวรรณกรรมไทยถือว่าเป็นวรรณกรรมที่มีความไพเราะ ได้อรรถรสครบทุกด้าน วรรณกรรมหลายเรื่องได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษาด้านอาหาร อาหารไทยเป็นอาหารที่ปรุงง่าย พืชที่ใช้ประกอบอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นและราคาถูก มีคุณค่าทางโภชนาการ และยังป้องกันโรคได้หลายโรค เพราะส่วนประกอบส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า กระชาย ใบมะกรูดใบโหระพา ใบกะเพรา เป็นต้น

๓. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยนำหลักธรรมคำสอนของศาสนาไปปรับใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีตระมัดระวังสงบ ใจเย็น มีความอดทนให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายปกติสุข ทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ แม้จะอดอยากเพราะแห้งแล้ง แต่ไม่มีใครอดตาย เพราะพึ่งพาอาศัยกัน แบ่งปันกันแบบ "พริกบ้านเหนือเกลือบ้านใต้" เป็นต้นทั้งหมดนี้สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นการใช้ภูมิปัญญาในการนำเอาหลักของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน และดำเนินกุศลบาป

ด้านต่างประเทศ จนทำให้ชาวพุทธทั่วโลกยกย่องให้ประเทศไทยเป็นผู้นำทางพุทธศาสนา และเป็นที่ตั้งสำนักงานใหญ่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.)

๔. สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

ภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในเรื่องของการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคมและธรรมชาติอย่างยิ่ง มีเครื่องชี้ที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากมาย เช่น ประเพณีไทย ๑๒ เดือนตลอดทั้งปี ล้วนเคารพคุณค่าของธรรมชาติได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่ทำในฤดูร้อนซึ่งมีอากาศร้อน ทำให้ต้องการความเย็นจึงมีการรดน้ำดำหัว ทำความสะอาดบ้านเรือนและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีการแห่ทางสงกรานต์การทำนายฝนว่าจะตกมากหรือน้อยในแต่ละปี ส่วนประเพณีลอยกระทง คุณค่าอยู่ที่การบูชาระลึกถึงบุญคุณของน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคน พืช และสัตว์ ให้ได้ใช้ทั้งบริโภคและอุปโภค ในวันลอยกระทง คนจึงทำความสะอาดแม่น้ำลำธาร บูชาแม่น้ำจากตัวอย่างข้างต้น ล้วนเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติทั้งสิ้น

ในการรักษาป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ได้ประยุกต์ให้มีประเพณีการบวชป่า ให้คนเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ยังความอุดมสมบูรณ์แก่ต้นน้ำ ลำธาร ให้พื้นสภาพกลับคืนมาได้มาก

อาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลักของคนไทยที่คำนึงถึงความสมดุล ทำแต่น้อยพออยู่พอกิน แบบ “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” ของพ่อทองดี นันทะ เมื่อเหลือกินก็แจกญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน บ้านใกล้เคียง นอกจากนี้ ยังนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอย่างอื่นที่ตนไม่มี เมื่อเหลือใช้จริง ๆ จึงจะนำไปขาย อาจกล่าวได้ว่า เป็นการเกษตรแบบ “กิน-แจก-แลก-ขาย” ทำให้คนในสังคมได้ช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันกัน เคารพรักนบถื่อ เป็นญาติกันทั้งหมู่บ้าน จึงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นธรรมชาติไม่ถูกทำลายไปมากนักเนื่องจากทำพออยู่พอกิน ไม่โลภมากและไม่ทำลายทุกอย่าง ผิดกับในปัจจุบัน ถือเป็นภูมิปัญญาที่สร้างความสมดุลระหว่างคน สังคม และธรรมชาติ

๕. เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย

แม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไป ความรู้สมัยใหม่จะหลั่งไหลเข้ามามาก แต่ภูมิปัญญาไทยก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่นการรู้จักนำเครื่องยนต์มาติดตั้งกับเรือ ใส่ใบพัดเป็นหางเสือ ทำให้เรือสามารถแล่นได้เร็วขึ้น เรียกว่า เรือหางยาว การรู้จักทำการเกษตรแบบผสมผสานสามารถพลิกฟื้นคืนธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์แทนสภาพเดิมที่ถูกทำลายไป การรู้จักออมเงิน สะสมทุนให้สมาชิกกู้ยืม ปลูกปลอ้งหน้สิน และจัดสวัสดิการแก่สมาชิก จนชุมชนมีความมั่นคง เข้มแข็งสามารถช่วยตนเองได้หลายร้อยหมู่บ้านทั่วประเทศ เช่นกลุ่มออมทรัพย์ศรีวิวง จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดในรูปกองทุนหมุนเวียนของชุมชน จนสามารถช่วยตนเองได้

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การศึกษาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด และผลงานจากนักวิชาการหลายท่านที่ได้นำเสนอไว้หลายประเด็น เช่น ความหมาย แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม สาเหตุการมีส่วนร่วม ปัจจัยของการมีส่วนร่วม และประโยชน์ของการมีส่วนร่วม ดังนี้

๒.๕.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ “กระบวนการที่ความกังวล ความต้องการ และคุณค่าของประชาชน ได้รับการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐ ผ่านกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง โดยมีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับ การสนับสนุนจากประชาชน” การมีส่วนร่วมนั้นจะหมายถึงการที่ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นก่อนการตัดสินใจจะเกิดขึ้น หรือหมายความว่า ผู้มีอำนาจตัดสินใจจะสามารถตัดสินใจใดๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบ จากประชาชนก่อนเท่านั้น Creighton ตั้งคำถามถึงประเด็นผู้มีอำนาจตัดสินใจ โดยพิจารณาว่าทำไม เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจได้เท่านั้น ถึงแม้ว่าปัจจุบันเจ้าหน้าที่ของรัฐมีแนวโน้มที่จะทำกระบวนการตัดสินใจให้เปิดเผย และมีความโปร่งใสมากขึ้น แต่ในหลายกรณีหรือสถานการณ์ โดยอำนาจการตัดสินใจขั้นสุดท้ายก็ยังคงเป็นของเจ้าหน้าที่ภาครัฐอยู่นั่นเอง^{๓๕}

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือองค์การ ในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการมีส่วนร่วมจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมการดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันของกลุ่ม และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคี ความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม การให้ความหมายคำจำกัดความการมีส่วนร่วมมีมากมายหลายทัศนะ โดยการเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกับกลุ่มดังกล่าวด้วย^{๓๖}

บางมิติกกล่าวถึง การที่ปัจเจกบุคคลก็ดี กลุ่มคน หรือองค์การประชาชนก็ดี ได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินโครงการ การแบ่งปันผลประโยชน์ และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ โดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอก และเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งมีอำนาจอิสระในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาให้กับสมาชิกด้วยความพึงพอใจ และผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการด้วย^{๓๗}

ซึ่งอาจเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชนแก้ไขปัญหา ร่วมกับการใช้วิทยาการ^{๓๘} หรือการที่ผู้ได้รับ

^{๓๕} ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน

(กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า และ มูลนิธิเอเชีย, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

^{๓๖} Davis Keith, Human Behavior of World-Man Relations and Organization Behavior, (New York : Mc Graw -Hill Book Co, 1972), p. 15.

^{๓๗} เสาวนิตย์ ชัยมุสิก, การบริหารโรงเรียนเป็นฐานเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บุ๊คพ้อยท์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

^{๓๘} Erwin, Williams, Participation Management : Concept, Theory and Implementation, (At lanta, Ga : Georgia State University Press, 1976), p. 138.

ผลประโยชน์หรือมีส่วนได้เสียในการพัฒนาได้ใช้ความพยายามร่วมกันในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา ด้วยความรู้สึกผูกพันในความเป็นเจ้าของหรือหุ้นส่วน เพื่อทำให้งานหรือโครงการนั้นบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน^{๓๙}

ในขณะที่ “ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่เพียงส่วนร่วมอย่างผิวเผิน แต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ”^{๔๐}

บางครั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายกว้างซึ่งมักจะคาบเกี่ยวกับการพัฒนานั้นก็คือ การให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินใจ กำหนดปัญหาและความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมพลังอำนาจให้แก่ประชาชน/ชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และควบคุมดูแลกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ...^{๔๑} เป็นคำที่ทุกคนในวงการพัฒนาพูดกันมาก เป็นคำที่มักจะถูกนำไปใช้ปนกันกับคำว่า การให้ความร่วมมือ การมีส่วนร่วม หมายถึง การยุ่งเกี่ยว การเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ เป็นคำที่หมายถึง บุคคล ๒ ฝ่าย เป็นต้นว่า ใครร่วมกับใคร เป็นคำที่ในทางการพัฒนามีความหมายเกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรีและศักยภาพแห่งมนุษย์^{๔๒}

พจนานุกรมอังกฤษฉบับ Oxford (Oxford English Dictionary : OED) ได้ให้คำนิยามคำว่า “การมีส่วนร่วม (Participation) ไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง” ซึ่งจะมีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า การเมินเฉย (Apathy) หากจะอธิบายความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ในทางวิชาการ จะหมายถึงความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ ความรู้สึก นึกคิดของแต่ละคนที่มีต่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของกลุ่ม เป็นแรงกระตุ้นที่ช่วยให้ทำให้เกิดความสำเร็จ เกิดความรับผิดชอบต่อกิจกรรมร่วมกันด้วยการเข้าไปเกี่ยวข้อง (Responsibility) ซึ่งอาจเกิดขึ้นทุกระดับของสายบังคับบัญชาใน ๓ ลักษณะ คือ การช่วยเหลือ มีการให้อำนาจ และมีขอบเขตภาระงาน^{๔๓}

การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีความหมาย ครอบคลุม ๓ ประการ^{๔๔} คือ

^{๓๙} White, Alastair T, *The community A Discussion of the Agreement Community Participation*, Current issue and Lesson Learned, (USA. : The United Nations Childrens Fund, 1982), p. 18.

^{๔๐} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, *การมีส่วนร่วม : หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง*, ภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร, คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖, หน้า ๔.

^{๔๑} จินตวิทย์ เกษมสุข, *หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๙.

^{๔๒} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, *แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ราไทยเพรส, ๒๕๕๐), หน้า ๔๓.

^{๔๓} โกวิท พวงงาม, *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๙.

^{๔๔} ทวีวงศ์ ศรีบุรี, *สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๐.

- ๑) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา
- ๒) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการ
- ๓) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตลอดจนกระบวนการพัฒนา

ความหมายการมีส่วนร่วมนั้นมีนักวิชาการได้กล่าวไว้หลายท่าน ซึ่งสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม (Participation) คือ กระบวนการสื่อสารในระบบเปิด ซึ่งเป็นการสื่อสาร สองทางระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือองค์การ ในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชนแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการใช้วิทยาการ

เมื่อศึกษาจากความหมายของการมีส่วนร่วมจากวิชาการต่างๆ แล้วนั้น สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง “การสื่อสารสองทาง ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือองค์การ ในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ”

๒.๕.๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมขององค์กรปกครองท้องถิ่น นับว่าเป็นหัวใจสำคัญ หรือเป็นหลักการอันเป็นสาระสำคัญของระบบการปกครองท้องถิ่น และอาจเป็นเหตุผลสำคัญที่อธิบายว่า เหตุใดจึงต้องมีระบบการปกครองท้องถิ่นคู่ขนานไปกับระบบการปกครองส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่รัฐจะต้องมีการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ เช่น มาตรา ๖๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟู จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ การมีส่วนร่วมในการจัดการ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน มาตรา ๖๗ สิทธิของบุคคลที่จะร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพและการคุ้มครองส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงอยู่อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อ สุขภาพและอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม^{๔๕} นอกจากนั้น แนวนโยบายการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรา ๘๗ รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนเศรษฐกิจ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น^{๔๖}

การมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและพฤติกรรมของคนในสังคมนั้น ที่จะเป็นแรงกระตุ้นไปสู่ความสำเร็จหรือล้มเหลว เดวิส และนิวสตรอม (Davis and

^{๔๕} สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๑), หน้า ๓ -๔ .

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕ -๖ .

Newstrom) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของการเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) เมื่อเกี่ยวข้องก็คิดช่วยเหลือกัน (Contribution) และร่วมรับผิดชอบ (Responsibility) ในสิ่งนั้นๆ^{๔๗}

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครบถ้วนทุกขั้นตอนในการดำเนินงานข้างต้นนั้นย่อมเรียกได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย (Meaningful Participation) เป็นกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้เสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้-เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย^{๔๘}

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) เป็นคำที่มีความหมายมากจนทำให้เกิดความสับสน คำนี้ใช้กับกิจกรรมที่คนเข้าไปสู่ระบบการเมืองทุกระดับ เช่น การมีส่วนร่วมเลือกตั้งโดยการออกเสียง รัฐมนตรีต่างประเทศมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายต่างประเทศ บางครั้งก็ใช้ในความหมายที่เป็นความสนใจการเมืองมากกว่าทำจริง เช่น ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการสนใจการเมือง หรือบางครั้งก็อยู่นอกการเมือง เช่น ประชาชนมีส่วนร่วมกับครอบครัวหรือโรงเรียน^{๔๙}

กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งสาธารณะชนมีความห่วงกังวล มีความต้องการ และมีทัศนะที่มีส่วนร่วมกับรัฐบาลในการตัดสินใจ กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะชน^{๕๐}

การมีส่วนร่วมแสดงลักษณะร่วมกันได้ ๔ ประการ ดังนี้^{๕๑}

๑) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปได้รับอำนาจ ที่จะคิดจะทำมากขึ้น ไม่ว่าในเรื่องการเมืองหรืออำนาจในการตัดสินใจที่จะดำเนินการใดๆ

๒) การมีส่วนร่วม หมายถึง ต้องร่วมกันอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค เท่าเทียมกัน และ ควรมีส่วนร่วมด้วยอย่างแท้จริง/เข้มแข็ง (active) มิใช่ร่วมอย่างผิวเผินเฉื่อยชา (passive)

๓) การมีส่วนร่วม หมายถึง ต้องร่วมตั้งแต่ขั้นแรกของกระบวนการ จนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ (entire development process)

๔) การมีส่วนร่วมมักเป็นเรื่องที่ผู้ด้อยโอกาสขอแบ่งอำนาจจากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า เพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตชุมชนให้ดีขึ้น

^{๔๗} Davis Keith, Human Behavior of World-Man Relations and Organization Behavior, (New York : Mc Graw – Hill Book Co, 1972), p. 21.

^{๔๘} อรรถย กักพล และฉัตรระวี บริสุทธิญาณ, บันทึกเรื่องเด่นรางวัลพระปกเกล้า ๕๒ ด้านความโปร่งใสและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓), หน้า ๙.

^{๔๙} เรื่องวิทยุ เกษสุวรรณ, หลักรัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๕.

^{๕๐} ศ.นพ. วันชัย วัฒนศัพท์, คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

^{๕๑} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

นักวิชาการได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนภายใต้หลักการแห่งรัฐธรรมนูญว่า ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้ใน ๕ ลักษณะ^{๕๒}

๑) มีส่วนร่วมในการรับรู้ (ความเป็นไปของการบริหารราชการแผ่นดินทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ มากขึ้น)

๒) มีส่วนร่วมในการคิด (ร่วมกับองค์กรทั้งหลายที่รัฐธรรมนูญตั้งขึ้น)

๓) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

๔) มีส่วนร่วมในการกระทำการบางอย่าง (ร่วมกับรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

๕) มีส่วนร่วมในการตรวจสอบ (องค์กรที่ใช้อำนาจรัฐ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายทางการเมืองหรือ ข้าราชการประจำ)

นอกจากนั้น หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมมีอยู่ด้วยกัน ๑๐ ประการ ดังนี้^{๕๓}

๑) เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน

๒) เชื่อว่าทุกคนไม่ได้เข้ามาแต่กำเนิด

๓) ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้

๔) เชื่อว่าชาวชุมชนต่างๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ตามความเป็นอยู่ของตน ในระดับหนึ่ง

๕) ต้องมีความเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง ให้ดีขึ้น

๖) การมีส่วนร่วมย่อมเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสมต่อไปนี้

-ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้สึกว่าเขาได้ควบคุมโชคชะตาของตนเอง

-ผู้ที่เข้าร่วมต้องมีอิสรภาพ ได้รับความเสมอภาคและได้รับความจริงใจให้เข้ามีส่วนร่วม

-ผู้ที่เข้าร่วมด้วยต้องมีความสามารถพอที่จะมีส่วนร่วมด้วยได้

-มีการสื่อสาร ๒ ทาง เพื่อให้ผู้มีส่วนได้รับข้อมูลอย่างถูกต้อง

-ประชาชนมีส่วนร่วมรับทราบ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในโครงการตั้งแต่เริ่มต้น จะทำให้ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการมากยิ่งขึ้น

-ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่โครงการและต่อโครงการนั้น และเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย

-การมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่ทำให้ประชาชนเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไปจนเกินกว่าผลตอบแทนที่ ประเมินว่าจะได้รับ

-เมื่อเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว จะไม่กระทบกระเทือนสถานภาพในหน้าที่การงาน หรือทางสังคมให้ลดน้อยลง

-มีกลวิธีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างโครงการ และมีผู้ส่วนได้ส่วนเสีย เป็นอย่างดี

^{๕๒} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, รัฐธรรมนูญปัจจุบันกับการปฏิรูปการเมือง, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑.

^{๕๓} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔-๑๖.

๗) เชื่อว่าตนต่างกับชาวบ้านอยู่ไม่น้อย และชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้าง

๘) อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ

๙) ไม่มีสิ่งใดได้มาฟรี

๑๐) การมีส่วนร่วมต้องนึกถึงใจของผู้อื่น

นอกจากนั้น หลักการมีส่วนร่วมพื้นฐาน “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ยังเป็นสิ่งที่สังคมไทยตื่นตัวและถูกนำมาใช้กล่าวอ้างกันอย่างกว้างขวางเมื่อสิบกว่าปีนี้เอง เริ่มต้นจากการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมืองหลังเหตุการณ์ เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ ซึ่งต้องยอมรับว่าเป็นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของการเมืองการปกครองไทย ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทและได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกฎหมายสูงสุดของประเทศ โดยที่เป็นการมีส่วนร่วมทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ^{๕๔}

การมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานของกิจกรรมทุกกิจกรรม กระบวนการตัดสินใจของกลุ่มจะเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ซึ่งปัจจัยสำคัญของการมีส่วนร่วมมี ๔ ประการ คือ

๑) เป็นความพยายามที่เกี่ยวข้องกันทางด้านจิตใจและความรู้สึก

๒) เป็นการกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือ

๓) เป็นการให้บุคลากรรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงาน

๔) เป็นการพัฒนาการมีส่วนร่วม ซึ่งคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการมีส่วนร่วมอย่างไม่แท้จริงกับการมีส่วนร่วมมากเกินไป^{๕๕} ขณะที่นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า “การให้มีส่วนร่วมเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่ผู้บริหารต้องการให้ได้รับการสนับสนุนที่เข้มแข็ง อันมีผลมาจากการวิจัยและทฤษฎีด้านการสร้างแรงจูงใจที่ตระหนักถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมและการสร้างการยอมรับนับถือ”^{๕๖}

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีลักษณะ ๓ ประการ^{๕๗} ได้แก่

๑) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาตนเอง ร่วมให้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาสและได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขามี แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญ และแสดงซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหา และลงมือปฏิบัติโดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

^{๕๔} ปัทมา สุภาภัง, “การมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยในรอบทศวรรษที่ผ่านมา : สภาพปัญหาและความท้าทายในอนาคต”, วารสารสำนักวิจัยและพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^{๕๕} Putti Joseph M, **Management : A Functional**, (Singapore : Mc Graw-Hill, 1987), p. 305.

^{๕๖} Koontz & others, **Essential of management**, (New York : Mc Graw-Hill, 1986), p. 385.

^{๕๗} ทนงค์ศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ, **หลักการพัฒนาชุมชน**, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๙๓.

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปของบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ

การมีส่วนร่วม^{๕๘} คือ การที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์ดังที่กล่าวมานั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะของกลยุทธ์การพัฒนาที่เห็นความสำคัญของประชาชนในระดับรากหญ้าโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ประกอบ ทั้งด้านการกระจายอำนาจการวางแผน จากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น และการกำหนดแนวทางการพัฒนาจากล่างขึ้นบน การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถทำได้ ๔ ลักษณะ คือ

๑) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไรคือความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน

๒) เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน

๓) เป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น

๔) เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องซึ่งมีความสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ๗ ประการ^{๕๙} ดังนี้ การมีส่วนร่วมแบบอยู่เฉย ๆ (Passive Participation) administration ประชาชนจะได้รับการบอกกล่าวในสิ่งที่เกิดขึ้น จะเป็นการประกาศฝ่ายเดียวโดยฝ่ายบริหารหรือผู้จัดการโครงการโดยไม่ต้องมีการฟังการตอบสนองของประชาชนใดๆทั้งสิ้น การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล (Participation in information giving) ข้อมูลถูกนำไปใช้ร่วมกันกับผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก การมีส่วนร่วมของประชาชนคือการตอบคำถามจากผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิจัยโดยใช้แบบสอบถามหรือการสำรวจ ประชาชนไม่ได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อวิธีการหรือผลลัพธ์ที่เป็นผลการวิจัยที่ใช้ร่วมกันไม่ได้มีการตรวจสอบความถูกต้อง การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ (Participation by consultation) การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยเริ่มจากการปรึกษาและรับฟังทัศนะจากตัวแทนภายนอก

องค์การอนามัยโลก (WHO and UNICEF) ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมไว้ ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วม ในการวิเคราะห์ปัญหา จัดอันดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการให้ทรัพยากร กำหนดวิธีติดตามประเมินผล และประการที่สำคัญคือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง

๒. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน

๓. การใช้ประโยชน์ประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

^{๕๘} ปกรณ์ ปรียากร, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารการพิมพ์), หน้า ๖๕-๖๖.

^{๕๙} Helene Heyd and Andreas Neef, International Food policy Research Institute 2033 K Street, N.W.Washington, D.C. 2006 (U.S.A. December 2004). p. 29.

๔. การได้รับประโยชน์ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือในรูปวัตถุก็ได้^{๖๐}

๒.๕.๓ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนมีเนื้อหาแตกต่างกันดังนี้^{๖๑}

๒.๕.๓.๑ ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion Theory) กล่าวถึงการใช้อำนาจหรือการเขียนเพื่อให้เกิดความเชื่อและการกระทำโดยใช้หลักพฤติกรรมของมนุษย์ การเกลี้ยกล่อมต้องอาศัยชนส่วนใหญ่ และใช้เวลามาก ในการเกลี้ยกล่อมต้องอาศัยพฤติกรรม สัญชาตญาณ การศึกษาอบรมและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมรอบตัว การเกลี้ยกล่อมจะให้ ผลดีต้องสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อมให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ให้เกิดศรัทธาตรงกับ

๒.๕.๓.๒ ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของชนในชาติ (National Morale Theory) กล่าวถึงการสร้างกำลังใจหรือการสร้างขวัญขึ้นมาเพื่อให้คนเกิดกำลังใจในการทำงานในการฝ่าฟันอุปสรรค ต่าง ๆ คนที่มีขวัญในการทำงานดีจะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าคนที่ ไม่มีขวัญและกำลังใจ เมื่อคนมีสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ก็จะทำให้เขามีความคิดที่จะเข้าไป มีส่วนร่วมกับสังคมในด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะพิทักษ์รักษาทรัพย์สมบัติของส่วนรวมเอาไว้

๒.๕.๓.๓ ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการจูงใจให้คนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ชนหมู่มาจจำเป็นจะต้องมีผู้นำที่มีความสามารถในการตัดสินใจ รู้จักประนีประนอม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และอดทน ต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ ผู้นำช่วยให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานกันอย่างมีขวัญและกำลังใจ ทำให้คนหมู่มาเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ การสร้างผู้นำจึงเป็น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่ง เพราะผู้นำที่ดี สามารถจูงใจให้คนคล้อยตาม และเต็มใจที่จะ ให้ความร่วมมือด้วยดี

๒.๕.๓.๔ ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative System and Method Theory) กล่าวว่าการใช้ระบบการบริหารเป็นวิธีการในการระดมความร่วมมือที่ง่ายที่สุด เพราะใช้กฎหมายระเบียบแบบแผนในการดำเนินการ แต่ผลของการร่วมมือยังไม่มีระบบใดดีที่สุด ระบบการบริหารแบบกระจายอำนาจ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของแนวการพัฒนาที่มุ่งให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจ การประเมินผลโครงการและอื่น ๆ ไม่ว่า ประชาชน จะเข้าร่วมโดยตรง หรือเข้าร่วมโดยอ้อม ผ่านผู้แทนหรือไม่ก็ตาม

๒.๕.๓.๕ ทฤษฎีแรงจูงใจ (Theory of Human Motivation) มาสโลว์ ได้อธิบายว่า การที่จะจูงใจคนนั้น จะต้องรู้ความต้องการตามลำดับขั้นของคน และการปฏิบัติการเพื่อสนองตอบความต้องการเหล่านั้น มาสโลว์ แบ่งลำดับความต้องการ ของคนออกเป็น ๕ ระดับ

^{๖๐} WHO and UNICEF, Report of The International Conference on Primary Health Care, (NewYork : N.P.Press, 1981), p. 41.

^{๖๑} ไกรสร เพ็ญสกุล และคณะ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ”, (รายงานวิจัยกรมทรัพยากรน้ำ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๑, (อิดสำเนา).

Cohen, J.M. and Uphoff ได้อธิบายกรอบความคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทไว้ว่า มี ๓ มิติ (Dimensions) และ ๒ บริบท (Contexts) ทั้งนี้ ในมิติของการมีส่วนร่วม ได้แก่

มิติที่ ๑ การมีส่วนร่วมอะไร (What) แบ่งเป็น

- ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- ๓) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์
- ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน

กรอบทฤษฎีการมีส่วนร่วมโดยได้รับการพัฒนาจากแนวคิดที่เป็นระบบมากที่สุด ซึ่งมีลักษณะและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่จะต้องกระทำคือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นจึงเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

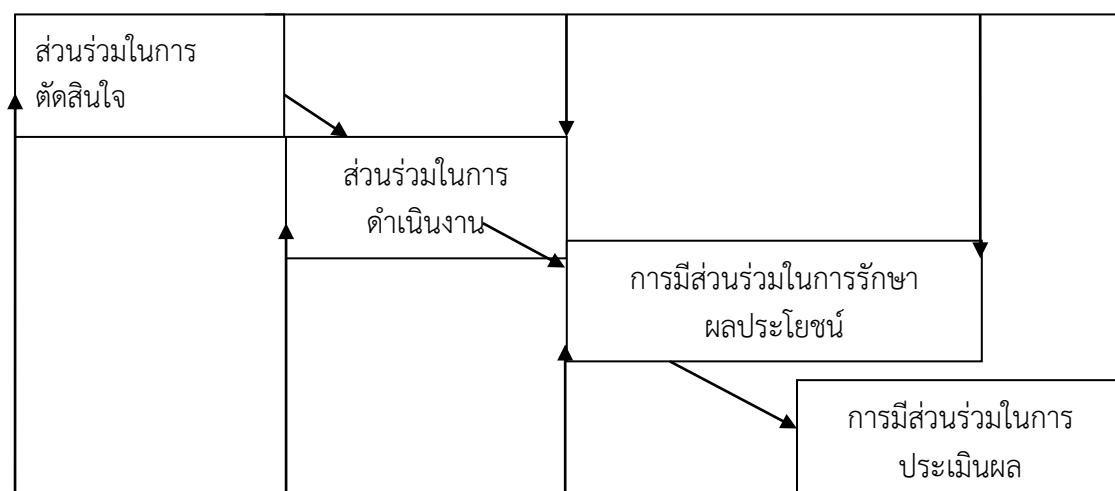
ขั้นที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินโครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและการประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของโครงการนี้ รวมทั้งผลที่ได้ประโยชน์ทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะได้ผลประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) ซึ่งสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตในขั้นนี้ คือ ความเห็น (view) ความชอบ (preferences) และความคาดหวัง (expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

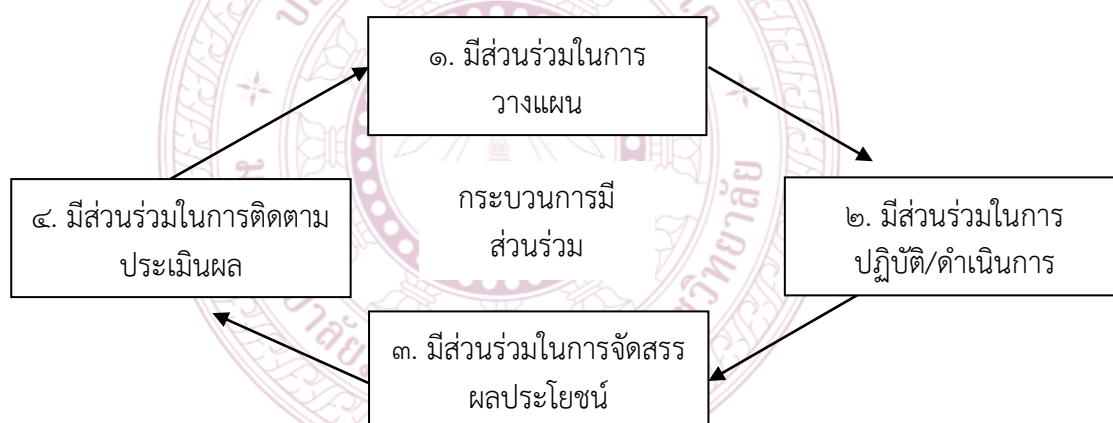
ซึ่งสามารถแสดงเป็นวงจรการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff ได้ดังนี้^{๒๘}

^{๒๘} ถวิลวดี บุรีกุล, เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของคณะกรรมการธิการการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา เรื่อง “การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ”, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงวงจรการมีส่วนร่วม

ในส่วนของ ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ^{๒๔} ได้กำหนดขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถจัดแบ่งเป็นขั้นตอนง่ายๆ ได้ดังภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม

ขั้นที่ ๑ มีส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วย การรับรู้ และเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผนและร่วมวางแผนกิจกรรม

ขั้นที่ ๒ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการ ประกอบด้วย การเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ

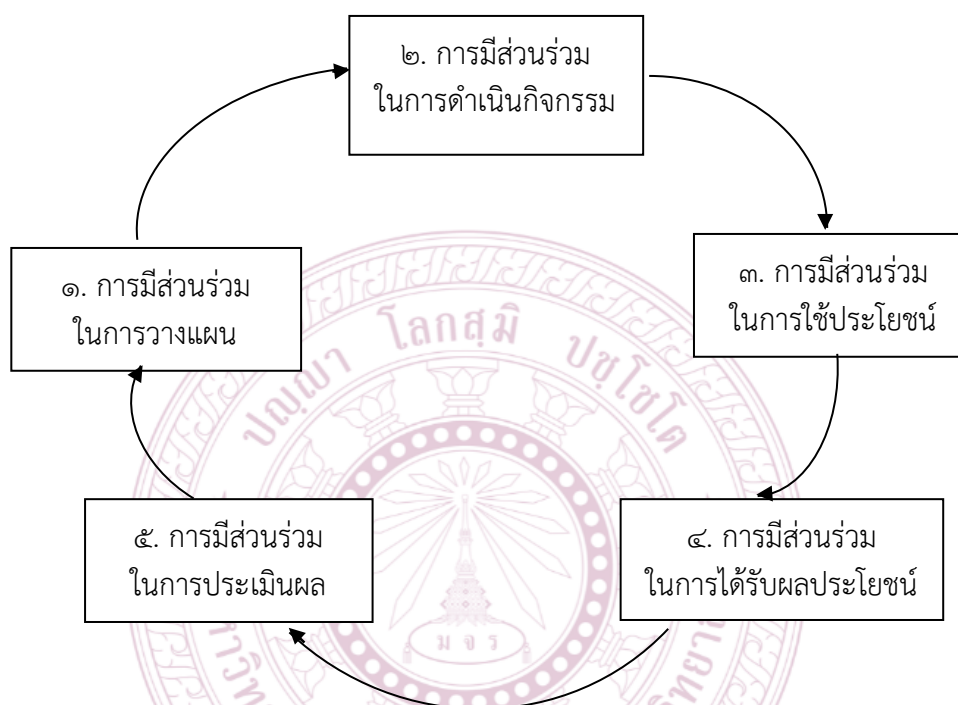
ขั้นที่ ๓ มีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ ๔ มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินประสิทธิผลของโครงการ กิจกรรมต่างๆ และพิจารณาวิธีที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป ประชาชนจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการคิดเกณฑ์ในการประเมินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ด้วย ซึ่งผลของ

^{๒๔} ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน : การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗.

กระบวนการประมินนี้จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าในกระบวนการมีส่วนร่วมขั้นที่ ๑ ซึ่งเป็นขั้นตอนของการวางแผนต่อไป

สถาบันวิจัยสังคมและสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย^{๓๐} ได้จัดประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยอิงพัฒนาการของโครงการพัฒนาเป็นเกณฑ์กล่าวคือ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วยภารกิจสำคัญ ๕ ประการ

แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

ภารกิจที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Participation in Planning) อันได้แก่ การที่ประชาชนมีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนโครงการนับตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดลำดับ ความสำคัญของปัญหา การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดแนวทางในการดำเนินงาน การกำหนดแนวทางในการติดตามและประเมินผลโครงการ

ภารกิจที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Participation in Implementation) อันได้แก่ การสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ และการประสานความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ

ภารกิจที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ (Participation in Utilization) อันได้แก่ การนำเอากิจกรรมต่าง มาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะในด้านการเพิ่มระดับการพึ่งตนเอง และการควบคุมทางสังคม

ภารกิจที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์ (Participation in Benefit-Sharing) อันได้แก่ การแจกจ่ายผลประโยชน์ต่างๆ ในการพัฒนาอย่างยุติธรรม

^{๓๐} จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยสังคมและสถาบันวิจัย สภาวะแวดล้อม. โครงการพัฒนาการดำเนินงานการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕),

ภารกิจที่ ๕ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation) อันได้แก่ การให้ประชาชนได้รับทราบถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อร่วมกันหาทางแก้ไขในลำดับต่อไป

ทั้งนี้รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น ๔ รูปแบบ^{๓๑} คือ

๑) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็น และตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น

๓) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชน และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรม นั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาสาเหตุในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้น ซึ่งมีหลายรูปแบบ ได้แก่ การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) และ การประชาพิจารณ์ (Public Hearing)

๔) การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่

และได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า “มีชุมชนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความพยายามในการวางแผนระยะยาวอย่างสม่ำเสมอเพื่อชี้ทิศทางพัฒนาและเพื่อที่จะตัดสินใจลำดับความจำเป็นของงบประมาณหรือเพื่อที่จะพิจารณาถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการหาแหล่งใหม่ โดยเฉพาะ ขอบเขตของการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะมีประเด็นกว้างขวางครอบคลุมทั้งเมืองหรือนครหรือเขตเทศบาลหรืออาจจะจำกัดอยู่เพียงชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ”^{๓๒}

การติดตามงานประเมินผลแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้^{๓๓}

การติดตามและประเมินผล มักถูกนำมากล่าวพร้อมกันเป็น “การติดตามและประเมินผล” แต่โดยแท้จริงแล้วคำทั้ง ๒ มีความหมายที่แตกต่างกัน แต่ก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

การติดตามงาน (Monitoring) คือ ระบบการติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินโครงการ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนมากที่สุด ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าที่สุด ซึ่งจะมีการติดตามเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มดำเนินการโครงการจนถึงสิ้นสุดโครงการ เพื่อการทบทวนการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมในประเด็นสำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรก การใช้ทรัพยากรของ

^{๓๑} จินตวิริ์ เกษมสุข, หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๙ - ๑๑.

^{๓๒} ศ.นพ. วันชัย วัฒนศัพท์, คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖ - ๓๗.

^{๓๓} อรุณี เวียงแสง และคณะ, การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม, (กรุงเทพมหานคร : พิษณุไทย ออฟเซต, ๒๕๔๘) หน้า ๑๘ - ๒๐.

โครงการ เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ว่าเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่ เป็นไปตามเวลาที่กำหนดหรือไม่ มีคุณภาพเป็นอย่างไร ในประการที่ ๒ การพิจารณากระบวนการ วิธีการทำงานว่ามีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่เพียงใด มีปัญหา-อุปสรรคใด ที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุง

การประเมินผล (Evaluation) ความหมายในมุมมองของงานพัฒนาชุมชนคือ “การศึกษาว่า การดำเนินโครงการสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ ภายใต้เงื่อนไข ปัจจัยใด หากจะดำเนินการต่อไปน่าจะทำอย่างไรบ้าง” การประเมินผลจึงมุ่งเน้นเพื่อให้เห็นว่าโครงการพัฒนาได้ดำเนินการบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ และการแสดงให้เห็นคุณภาพของโครงการ... การประเมินผลสามารถทำได้ในหลายช่วงเวลา ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการประเมิน โดยทั่วไปมี ๔ ระยะ คือ นอกจากการติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วมแล้ว ในกระบวนการทำงานพัฒนามักจัดให้มี ๑) การสรุปบทเรียน เป็นระยะๆ ของการดำเนินงาน ๒) การทบทวน ตรวจสอบผลสำเร็จและความล้มเหลว ๓) พิจารณาศักยภาพและข้อจำกัด เงื่อนไขที่สนับสนุนให้เกิดผลสำคัญหรือปัจจัยเงื่อนไขที่ขัดขวางความสำเร็จ และ ๔) การพัฒนางานในอนาคต เพื่อให้เกิดผลสำเร็จมากที่สุด ซึ่งอาจหมายถึงการเสริมศักยภาพ การแก้ไขข้อจำกัด ทั้งนี้การสรุปบทเรียนมุ่งเน้นที่จะสรุปกระบวนการ วิธีการทำงานเป็นสำคัญ ว่าถูกออกแบบอย่างไรเอื้อให้เกิด “การเรียนรู้” หรือไม่ เช่น การมีส่วนร่วมการดำเนินโครงการในเชิงความสัมพันธ์แนวราบ การมีปฏิสัมพันธ์ การสื่อสาร จนเกิดความไว้วางใจกัน การมองสิ่งต่างๆ อย่างองค์รวมและบูรณาการ เป็นต้น

ได้มีนักวิชาการอีกท่านได้กล่าวว่า^{๓๔} การติดตาม (Monitoring) คือ กระบวนการตรวจสอบ บันทึกซ้ำหลายครั้ง เป็นส่วนหนึ่งของวัฏจักรการจัดการ นั่นคือ การติดตามสังเกตผลกระทบเห็นระยะๆ จะใช้ในการตัดสินใจปรับปรุงวิธีการจัดการ

การติดตามในงานจัดการทรัพยากรป่าไม้เช่นเมื่ออนุญาตให้ชุมชนจัดการป่าชุมชนนั้นสามารถแบ่งการติดตามจัดการโครงการป่าชุมชนออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ^{๓๕}

๑. การติดตามโครงการ (Project monitoring) หรือบางที่อาจเรียกว่าการติดตามกิจกรรม (Active monitoring) เป็นการติดตามกิจกรรมต่างๆ ที่ได้กำหนดตามแผนงานต่างๆ ในโครงการ ว่าทำได้ หรือไม่ ได้ผลตามที่วางแผนทั้งปริมาณ และคุณภาพอย่างไรบ้าง ซึ่งการติดตามลักษณะนี้จะเป็นงานของเจ้าของโครงการ

๒. การติดตามผลกระทบของโครงการ (Impact monitoring) คือ การติดตามวัตถุประสงค์ของการจัดการ เช่น การทำป่าชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ โดยติดตามว่ามีผลกระทบต่อป่า ต่อคนอย่างไร ลักษณะการติดตามจะเป็นการติดตามร่วมกันระหว่างผู้ที่เป็นเจ้าของโครงการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีส่วนได้ส่วนเสียที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการนั้นๆ เช่น ภาครัฐกับชุมชนร่วมกันติดตามประเมินผลการทำป่าชุมชน แล้วนำผลที่ได้มาปรับปรุงวิธีการจัดการ

^{๓๔} ระวี ถาวร บรรณาธิการ, การติดตามระบบนิเวศอย่างมีส่วนร่วม : บทเรียนปัจจุบันสู่ทิศทางในอนาคต, (ปทุมธานี : บริษัท ดุมาเบส จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕.

^{๓๕} อ้างแล้วใน ระวี ถาวร บรรณาธิการ, การติดตามระบบนิเวศอย่างมีส่วนร่วม : บทเรียนปัจจุบันสู่ทิศทางในอนาคต, หน้า ๑๕.

ความจริงแล้ว คำว่า ยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรหรือจัดป่านั้นเป็นการเดินสู่ความยั่งยืน การติดตามผลกระทบนั้นก็เปรียบเสมือนแสงส่องทางไปสู่จุดหมาย

จะเห็นว่าแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนั้นที่เป็นที่นิยมและได้รับการยอมรับมากที่สุดนั้นคือ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ Cohen, J.M. and Uphoff แต่ด้วยผู้วิจัยเห็นว่าการระดมการวางแผนนั้นก็เป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างมากต่อการยังให้เกิดผลตามมา ดังนั้นนักวิชาการข้างบนได้กล่าวไว้แล้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมควรประกอบด้วย ๕ ขั้นตอนดังนี้

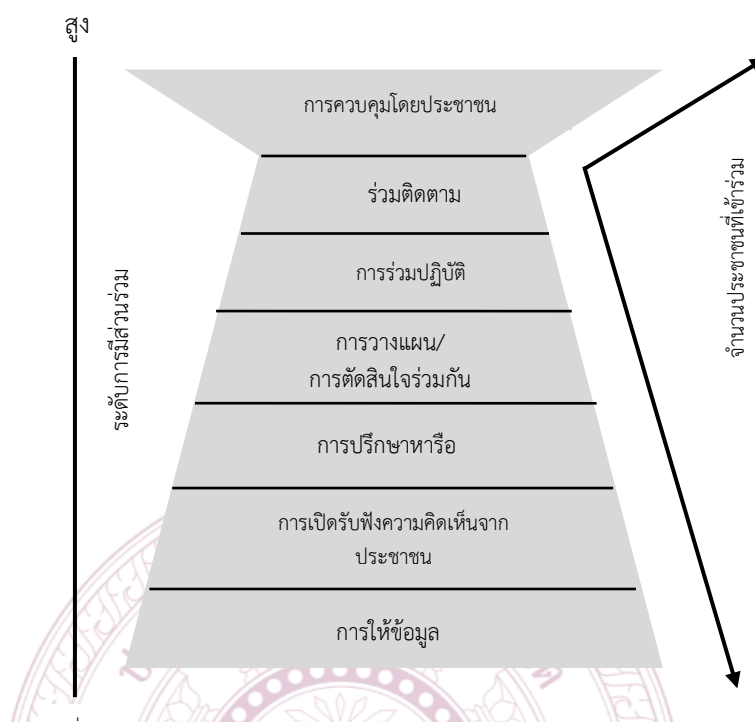
- ๑) การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Planning)
- ๒) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
- ๓) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation)
- ๔) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ (Benefit)
- ๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน (Evaluation)

๒.๕.๔ ระดับการมีส่วนร่วม

เมื่อก้าวถึงความหมาย แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมแล้วนั้น ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่ได้กล่าวหรืออธิบายเกี่ยวกับระดับของการมีส่วนร่วมไว้อย่างน่าสนใจอย่างยิ่ง คือ

ถวิลวดี บุรีกุล กล่าวว่า จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมในแต่ละระดับ จะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ซึ่งระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงลำดับจากต่ำสุดไปสูงสุดได้แก่ ระดับการให้ข้อมูล ระดับการเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน ระดับการปรึกษาหารือ ระดับการวางแผนจนถึงระดับการตัดสินใจร่วมกัน ระดับการร่วมปฏิบัติ ระดับการติดตามตรวจสอบ จนสูงสุดคือระดับการควบคุมโดยประชาชน ดังภาพ^{๓๖}

^{๓๖} ถวิลวดี บุรีกุล, ทศธรรม : ตัวชี้วัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

แผนภาพที่ ๒.๔ แสดงระดับการมีส่วนร่วม

๒.๕.๔.๑ ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับที่ต่ำที่สุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการดำเนินการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เป็นการให้ข้อมูลกับประชาชนเพื่อประกอบการตัดสินใจ แต่ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นสะท้อนกลับมานำแนวทางในระดับนี้มีหลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

๒.๕.๔.๒ ระดับเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เป็นระดับที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ มีการเริ่มรับข้อมูลสะท้อนกลับจากประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาแสดงความคิดเห็น แนวทางการดำเนินการในระดับนี้ ส่วนใหญ่ จะเป็นการสำรวจความคิดเห็นและการบรรยายให้ความรู้โดยมีการซักถามได้ในประเด็นที่สงสัย

๒.๕.๔.๓ ระดับของการให้คำปรึกษาหารือ เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้น เป็นการเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และการเจรจาอย่างเป็นทางการ เพื่อประเมินความก้าวหน้าและระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ สำหรับแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

๒.๑.๔.๔ ระดับการวางแผนร่วมกัน เห็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้นจากระดับของการให้คำปรึกษาหารือ ซึ่งมีขอบเขตไปถึงการร่วมกันวางแผนการดำเนินและรับผิดชอบผลของการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งพบว่ามีประเด็นความซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมากมาย สำหรับแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งร่วมกัน เป็นต้น

๒.๕.๔.๕ ระดับการร่วมปฏิบัติ เห็นระดับที่สูงกว่าระดับการวางแผนร่วมกัน กล่าวคือ เป็นระดับที่ผู้ดำเนินการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๒.๕.๔.๖ ระดับการร่วมตรวจสอบ ติดตามประเมินผล เห็นระดับที่มีประชาชนเข้าร่วม น้อย แต่มีประโยชน์ต่อการดำเนินงานเห็นอย่างมาก แนวทางในการดำเนินการระดับนี้ คือ การจัดตั้ง คณะกรรมการติดตามและประเมินผลที่มาจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๒.๕.๔.๗ ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น

นอกจากนั้น ระดับของการมีส่วนร่วมโดยเรียงลำดับจากระดับน้อยไปหาระดับมากดังนี้ ^{๖๑}

ระดับที่ ๑ ถูกบังคับให้ร่วม มองว่าการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการต่างๆ เพราะถูกบังคับโดยไม่มีทางเลือกเลย

ระดับที่ ๒ ถูกหลอกให้ร่วม ลักษณะนี้ประชาชนจะถูกล่อใจด้วยผลประโยชน์ในรูปของ ค่าจ้างแรงงาน หรือความสะดวกสบายบางอย่าง

ระดับที่ ๓ ถูกชักชวนให้เข้าร่วม การมีส่วนร่วมในลักษณะเช่นนี้ ส่วนมากเป็นโครงการที่ ทางราชการคิดขึ้นเองเรียบร้อยแล้วพยายามชักชวนประชาชนให้ร่วมมือในทุกรูปแบบโดยอาศัยระบบ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสารมวลชนต่างๆ ว่าเป็นโครงการที่ดีขอให้ประชาชนให้ความร่วมมือ

ระดับที่ ๔ สัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ ลักษณะการมีส่วนร่วมในชนิดนี้ จะปรากฏว่าปัญหา ความต้องการและเสียงเรียกร้องของประชาชนจะได้รับการเอาใจใส่ขึ้นบ้าง กล่าวคือ ผู้ที่จะ วางโครงการจะต้องสำรวจปัญหาและความต้องการของประชาชนด้วยการเรียกประชุม สอบถาม สัมภาษณ์ แต่การตัดสินใจว่าปัญหาของชาวบ้าน คืออะไร ควรจะแก้ไขด้วยวิธีใด จะวางแผนอย่างไร และจะปฏิบัติตามแผนอย่างไร ซึ่งยังคงเป็นเรื่องของทางราชการ

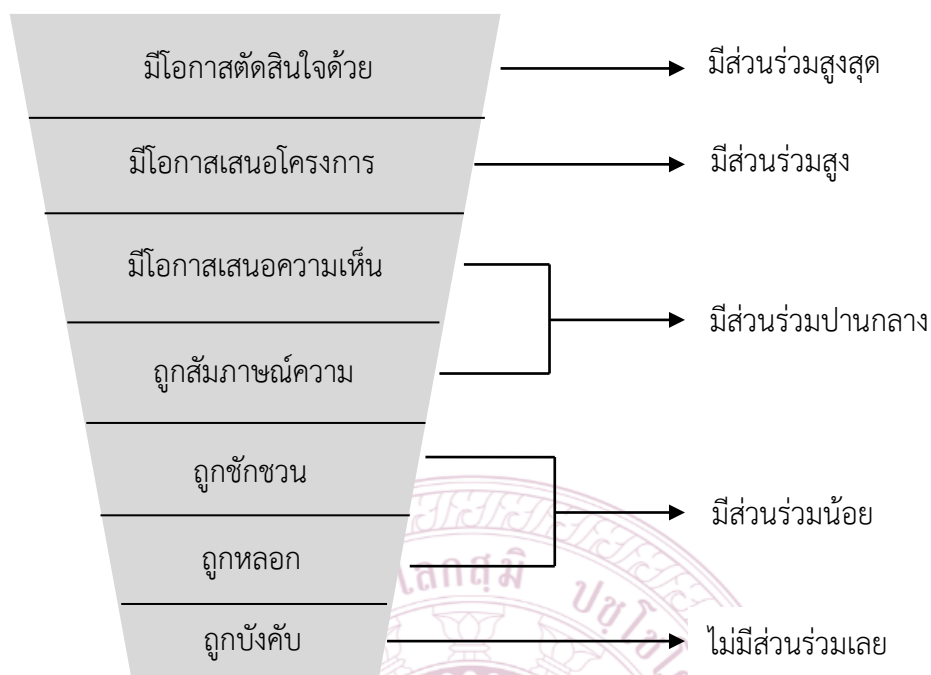
ระดับที่ ๕ มีโอกาสเสนอความคิดเห็น ในระดับนี้ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นที่ เกี่ยวข้องกับการวางแผนโครงการและดำเนินการตามโครงการ แต่การตัดสินใจยังเป็นส่วนราชการอยู่

ระดับที่ ๖ โอกาสเสนอโครงการ ในระดับนี้ทางราชการกับประชาชนจะมีการ ปรัชณาหารือกันอย่างใกล้ชิด ประชาชนมีโอกาสในการตัดสินใจว่าปัญหาของตนเองคืออะไร จะแก้ไข อย่างไร วิธีใดที่ดีที่สุด จนกระทั่งมีสิทธิเสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติด้วย

ระดับที่ ๗ มีโอกาสในการตัดสินใจ ซึ่งในระดับนี้ประชาชนจะเป็นหลักสำคัญของการ ตัดสินใจทุกเรื่องตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติแผนและการประเมินผลโครงการ

ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมของปรีดี โชติช่วงและคณะ สามารถสรุปเป็นแผนภาพดังนี้

^{๖๑} ปรีดี โชติช่วง และคณะ, การพัฒนาชุมชนและการบริหารงานพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๐ - ๑๑๒.

แผนภาพที่ ๒.๕ ระดับการมีส่วนร่วมของปรีดี โชติช่วงและคณะ

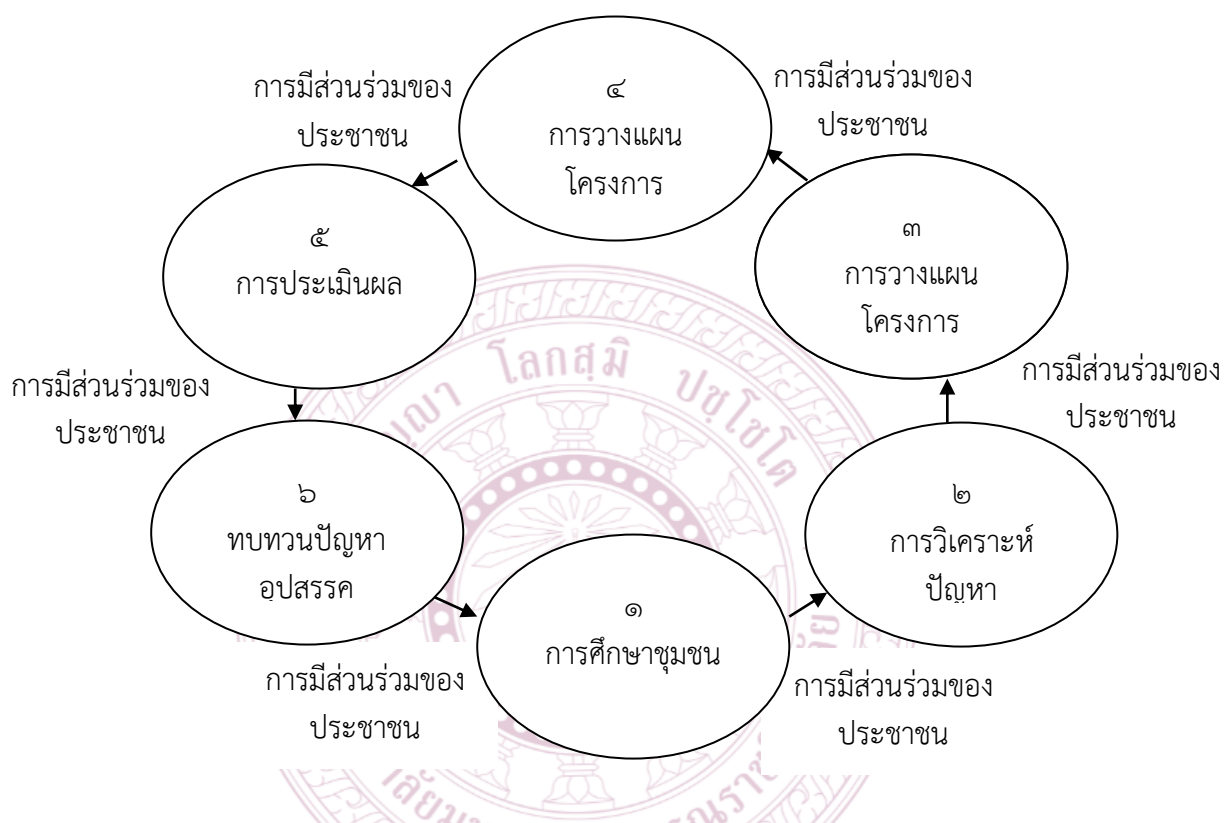
นอกจากนั้น นรินทรชัย พัฒนพงศา ได้แบ่งการมีส่วนร่วมเป็น ๓ ระดับ ๘ ขั้นตอน ดังตารางระดับการมีส่วนร่วม ดังนี้^{๖๒}

ตารางที่ ๒.๑ : ระดับการมีส่วนร่วมของนรินทรชัย พัฒนพงศา

ระดับการมีส่วนร่วม	ขั้นตอนการมีส่วนร่วม
ประชาชนมีส่วนร่วม มากขึ้น	๘) ประชาชนคือผู้กำหนดสิ่งที่ต้องการ และร่วมกันจัดการ
	๗) ประชาชนได้ “ควบคุม” “บางส่วน”
	๖) ประชาชนและรัฐมีส่วนร่วมเท่ากัน (โดยรัฐถือว่าประชาชนเป็น “หุ้นส่วน”)
ประชาชนมีส่วนร่วม ปานกลาง	๕) รัฐให้ประชาชนเข้าร่วมได้บางเรื่อง เช่น เป็นที่ปรึกษา, เข้าเป็นกรรมการ (แต่เพียงส่วนน้อย)
	๔) ประชาชนได้รับการปรึกษา (โดยมีการถามความต้องการบ้าง)
ระดับที่ประชาชน ไม่มีส่วนร่วม	๓) รัฐบอกให้ทราบว่า “มีอะไรบ้าง”
	๒) รัฐคือผู้จัดการให้
	๑) รัฐคือผู้กำหนด (คิดให้แทน)

^{๖๒} นรินทรชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔-๑๖.

การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงหรือการมีส่วนร่วมระดับมากในทุกขั้นตอนจะนำไปสู่ความประสบความสำเร็จ เพราะเป็นการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนว่าเป็นการพัฒนาของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชน และอุทิศตนให้กับการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ ดังนั้นนอกจากการพัฒนาชุมชนทุกขั้นตอนจะต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามลำดับแล้วยังต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนอีกด้วย ดังปรากฏในภาพ ดังนี้^{๖๓}

แผนภาพที่ ๒.๖ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของ สนธยา พลศรี

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาชุมชน จึงมาจากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาชุมชนรวมกันโดยมีแนวคิดที่สำคัญ คือ ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน เห็นผลมาจากการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชน ไม่ใช่ด้วยการดำเนินงานโดยภาครัฐ ภาคประชาชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชนเพียงฝ่ายเดียว โดยต้องให้ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือเป็นผู้ที่ได้รับผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างเต็มที่ ทั้งการมีส่วนร่วมของบุคคล การรวมกันเห็นกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย ส่วนหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชนหรือหน่วยงานอื่นๆ เป็นผู้เข้ามาร่วมสนับสนุนส่งเสริมเพื่อรวมพลังกันพัฒนาชุมชนเท่านั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชนนี้จะสร้างเสริมให้ประชาชนเกิดความรัก ความหวงแหนชุมชนของ

^{๖๓} สนธยา พลศรี, การพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่ม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๓ - ๒๐๔.

ตนเอง อันจะทำให้เกิดจิตสำนึกความเป็นชุมชนและความรู้สึกเห็นเจ้าของชุมชน ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ

อรรถัย กักพล ได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยสามารถแสดงเป็นตารางได้ดังนี้^{๖๔}

ตารางที่ ๒.๒ : แสดงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform)	รับฟังความคิดเห็น (Consult)	เข้ามามีบทบาท (Involve)	สร้างความร่วมมือ (Collaborate)	เสริมพลังอำนาจ (Empower)
เป้าหมาย :	เป้าหมาย :	เป้าหมาย :	เป้าหมาย :	เป้าหมาย :
เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและเสริมสร้างความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางเลือกและทางแก้ไข	เพื่อได้รับข้อมูลและความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหาทางเลือกและแนวทางการแก้ไข	เพื่อร่วมทำงานกับประชาชนเพื่อสร้างความมั่นใจกับประชาชนว่าความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะได้รับพิจารณา	เพื่อเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ ตั้งแต่การระบุปัญหาพัฒนาทางเลือกและแนวทางการแก้ไข	เพื่อให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ

เมื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการหลายท่านแล้วนั้น สามารถสรุปได้ว่าระดับของการมีส่วนร่วมแบ่งเป็น ๓ ระดับ ๘ ขั้นตอน อันได้แก่

ระดับที่ ๑ (ระดับต่ำ) ประชาชนไม่มีส่วนร่วมมี ๓ ขั้นตอน คือ

๑. ผู้อื่นเป็นผู้กำหนด (ผู้อื่นคิดให้แทน) *ระดับ ต่ำที่สุด
๒. ผู้อื่นเป็นผู้จัดการให้
๓. ผู้อื่นบอกกล่าวให้ทราบ

ระดับที่ ๒ (ระดับปานกลาง) ระดับประชาชนมีส่วนร่วมปานกลาง มี ๒ ขั้นตอน คือ

๔. มีการขอรับคำปรึกษา
๕. มีการให้ผู้อื่นเข้าร่วมได้บางเรื่อง

ระดับที่ ๓ (ระดับสูง) ระดับประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น มี ๓ ขั้นตอน คือ

๖. มีให้มีส่วนร่วมเท่าๆกัน
๗. ให้ผู้มีส่วนได้-เสีย ควบคุมได้บางส่วน
๘. ผู้มีส่วนได้เสียสามารถกำหนดสิ่งที่ต้องการและร่วมกันจัดการ *ระดับ สูงที่สุด

^{๖๔} อัมพร อารังลักษณ์ บรรณาธิการ, การบริหารปกครองสาธารณะ (Public Governance) การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ ๒๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๙๗.

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมคิด สุขเอิบ^{๖๕} ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาตู้และหีบเก็บคัมภีร์ใบลานเพื่ออนุรักษ์และพัฒนา รูปแบบและโครงสร้างทางศิลปกรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมในวัดจังหวัดยโสธร” ผลการวิจัยพบว่า ตู้ และหีบเก็บคัมภีร์ใบลานเป็นงานศิลปวัตถุที่มีรูปแบบทางด้านศิลปกรรมและเน้นประโยชน์ใช้สอยเพื่อ เก็บคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแต่เนื่องจากศิลปวัตถุเหล่านี้เป็นงานศิลปกรรมในสมัยโบราณและผ่าน กาลเวลามายาวนานจึงทำให้มีสภาพผุพังและไม่สามารถใช้งานตามวัตถุประสงค์การศึกษาครั้งนี้ ความมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบและโครงสร้างทางศิลปกรรมของตู้และหีบเก็บคัมภีร์ใบลานในวัด จังหวัดยโสธรและเพื่ออนุรักษ์และพัฒนา รูปแบบและโครงสร้างทางศิลปกรรมของตู้และหีบเก็บคัมภีร์ ใบลานโดยชุมชนมีส่วนร่วมในวัดจังหวัดยโสธร

วรรณวิทย์ เหลืองประภัสร์^{๖๖} ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ใบลานเรื่องสตรา อภิธรรมกานีต” ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมเรื่องสตราอภิธรรมกานีตโดยศึกษาจากคัมภีร์ใบลาน จำนวน ๑ ผูก ๓๒ หน้าลาน ฉบับวัดคันธารมย์ อำเภอกะสังจังหวัดบุรีรัมย์ปรากฏชื่อผู้จารคือ พระภิกษุภุญใน ปีพ.ศ. ๒๔๘๗ ผลจากการศึกษาทำให้ทราบว่าอักษรและอักขรวิธีในใบลานเป็นอักษร ขอมรูปแบบอักษรคล้ายกับอักษรเขมรสมัยปัจจุบันแต่รูปแบบอักขรวิธีนั้นมีลักษณะหลายอย่าง เหมือนกับอักขรวิธีในสมัยหลังพระนครวรรณกรรมสตราอภิธรรมกานีตน่าจะได้นำเค้าโครงเรื่องในส่วน พุทธประวัติมาจากคัมภีร์อัฐสาลินีและคัมภีร์ปฐมสมโพธิเนื้อหากล่าวถึงพุทธประวัติและหลักคำสอน ที่เกี่ยวข้องกับพระอภิธรรมแต่ในวรรณกรรมเรื่องสตราอภิธรรมกานีตมีการแต่งนิทานประกอบคำ สอนเพิ่มขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายของเรื่องเพื่อให้ผู้ฟังและผู้อ่านได้เห็นความสำคัญการสร้างกุศลกรรมดี เพื่อให้ได้รับผลกรรมดีนั้นลักษณะคาประพันธ์ในส่วนที่เป็นภาษาบาลีใช้รูปแบบร้อยกรองในส่วนภาษา เขมรแต่งเป็นร้อยแก้วการใช้ถ้อยคำสำนวนนั้นนิยมเล่นคำซ้อนและคำพ้องความหมายเป็นจำนวนมาก อีกทั้งนิยมใช้โวหารเพื่อดำเนินเรื่องรูปแบบการใช้ถ้อยคำสำนวนโดยเล่นคำจำนวนมากและการใช้ โวหารเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งที่นักประพันธ์เขมรนิยมใช้ส่วนภาพสะท้อนจากวรรณกรรมนั้นสะท้อนให้ เห็นในเรื่องค่านิยมความเชื่อประเพณีหลักคำสอนภาพสะท้อนจากวรรณกรรมส่วนใหญ่ล้วนเป็นเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น

พระสุธีวรालังการ (สมคิด สิริคุตโต)^{๖๗} ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์นิพนพานสูตรในคัมภีร์ ล้านนา” พบว่า คัมภีร์นิพนพานสูตรฉบับล้านนา เป็นวรรณกรรมที่มีพัฒนาการยุคหลังต่อมาจาก วรรณกรรมรุ่นแรก ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่พระเถระชาวล้านนาหลายรูปได้รจนาขึ้น เช่น มังคลัตถ ธิปนี เวสสันดรธิปนี จักรวาลธิปนี ที่รจนาโดยพระสิริมังคลาจารย์ ชินกาลมาลีปกรณ์และวชิรสารัต ธิกะสังคหะรจนาโดยพระรัตนปัญญาเถระ สารัตถธิปนี รจนาโดยพระนันทาจารย์ รวมถึงวรรณกรรม อื่นๆ ที่พระเถระชาวล้านนาได้รจนาเป็นลำดับมา ถือว่าเป็นวรรณกรรมชั้นครูที่มีความไพเราะใน

^{๖๕} สมคิด สุขเอิบ, “ การศึกษาตู้และหีบเก็บคัมภีร์ใบลานเพื่ออนุรักษ์และพัฒนา รูปแบบและโครงสร้าง ทางศิลปกรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมในจังหวัดยโสธร”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑)

^{๖๖} วรรณวิทย์ เหลืองประภัสร์, “ การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ใบลานเรื่องสตราอภิธรรมกานีต”, รายงาน การวิจัย, (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗)

^{๖๗} พระสุธีวราลังการ (สมคิด สิริคุตโต), “ ศึกษาวิเคราะห์นิพนพานสูตรในคัมภีร์ล้านนา”, วิทยานิพนธ์ หลักสูตรพุทธศาสนาธรรมมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓)

เบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด นิพพานสูตรฉบับล้านนา ก็เช่นกับคัมภีร์ล้านนาอื่นๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยการจาร "จารึก" อักษรล้านนา “คำเมือง” ที่เป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก และคำสอนที่เป็นของท้องถิ่นผ่านกระบวนการสอนประเภทร้อยแก้วบ้าง เช่น โอวาทคำสอน สุภาจิตโวหารล้านนา ประเภทร้อยกรองบ้าง เช่น โคลง คำว่ ฮ่ำ จ้อย ลำนำขอ เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ล้วนจารึกด้วยอักษรล้านนาทั้งสิ้น

ตุลาภรณ์ แสนปรน^{๖๘} ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คัมภีร์ใบลานวัดในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ปราชญ์ชาวบ้านผู้รู้ในท้องถิ่นผู้สูงอายุนำเรื่องการอนุรักษ์เอกสารโบราณพบว่าควรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญโดยเฉพาะคุณค่าทางองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมโดยการศึกษาค้นคว้าการทำรายงานการทำวิจัยตลอดจนการสำรวจดูแลการจัดเก็บรักษาเพื่อคงไว้เป็นมรดกของชาติสืบไปนอกจากนี้ควรมีการใช้ประโยชน์ในการแสดงพระธรรมเทศนาเทศมหาชาติประเพณีพิธีกรรม

หัตยา เจียมศักดิ์^{๖๙} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง หัตถกรรมในท้องถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ของอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องหัตถกรรมในท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างคือ ๑) ผู้ให้ข้อมูลในท้องถิ่นจำนวน ๑๒ คน ๒) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนบ้านทรายมูล อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๓๐ คน เครื่องมือที่ใช้คือ ๑.แบบสัมภาษณ์สภาพและความต้องการของท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอนเรื่องหัตถกรรมในท้องถิ่น ๒.แผนการจัดการเรียนการสอน ๓.แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ๔.แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรม และ ๕. แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เรียนเรื่องหัตถกรรมในท้องถิ่น วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการบรรยายนำเสนอโดยใช้ตารางประกอบการอธิบาย ผลการวิจัยพบว่า ท้องถิ่นต้องการให้จัดการเรียนการสอนเรื่องเครื่องปั้นดินเผา เพราะเป็นงานหัตถกรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น พฤติกรรมกรเรียนของนักเรียนอยู่ในระดับดีเป็นส่วนมาก ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเรียนเรื่องหัตถกรรมในท้องถิ่นส่วนมากมีความพึงพอใจในการเรียน

กฤษฎา ศรีธรรมมาและคณะ^{๗๐} ได้วิจัยเรื่อง “การสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในคัมภีร์ยาใบลาน” ผลการวิจัยพบว่า ในการบำบัดรักษาโรคของแพทย์พื้นบ้านอีสานที่ปรากฏในคัมภีร์ยาใบลานอีสานจำนวน ๒ ผูกคือคัมภีร์ยาจากหนังสือก้อมใบลานฉบับวัดบ้านโกทาตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคามและคัมภีร์ยาฉบับพระชินฐิติธัมโม บ้านวังบัวที่ได้เก็บรักษาไว้แล้วปริวรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบันเพื่อศึกษาความรู้ในการบำบัดรักษาโรคของแพทย์พื้นบ้านอีสานเพิ่มเติมตลอดจนสืบค้นสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์ยาใบลานอีสานในพื้นที่จังหวัดมหาสารคามร้อยเอ็ด

^{๖๘} ตุลาภรณ์ แสนปรน, “การวิเคราะห์คัมภีร์ใบลานวัดในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ๒๕๕๘).

^{๖๙} หัตยา เจียมศักดิ์, การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง หัตถกรรมในท้องถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ของอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่). ๒๕๓๙

^{๗๐} กฤษฎา ศรีธรรมมาและคณะ, “การสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในคัมภีร์ยาใบลาน”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๒).

และภาพสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่าคัมภีร์ยาในใบลานอีสานบันทึกด้วยอักษรไทยน้อยและอักษรธรรมเป็นภาษาอีสานโบราณกล่าวถึงโรคและการรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรที่ได้จากพืชสัตว์แร่ธาตุในท้องถิ่นและใช้วิธีการนวดการบริหารร่างกายในการรักษาผู้ป่วยทางด้านร่างกายและจิตใจแพทย์พื้นบ้านจะรักษาด้วยคาถาพิธีกรรมการใช้ยาสมุนไพรประกอบเพื่อให้เกิดผลด้านจิตใจส่งผลให้ผู้ป่วยหายเร็วขึ้นแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของแพทย์พื้นบ้านอีสานในการเก็บยากรรมวิธีปรุงยาและกรรมวิธีในการรักษาสุขภาพด้วยวิถีท้องถิ่น

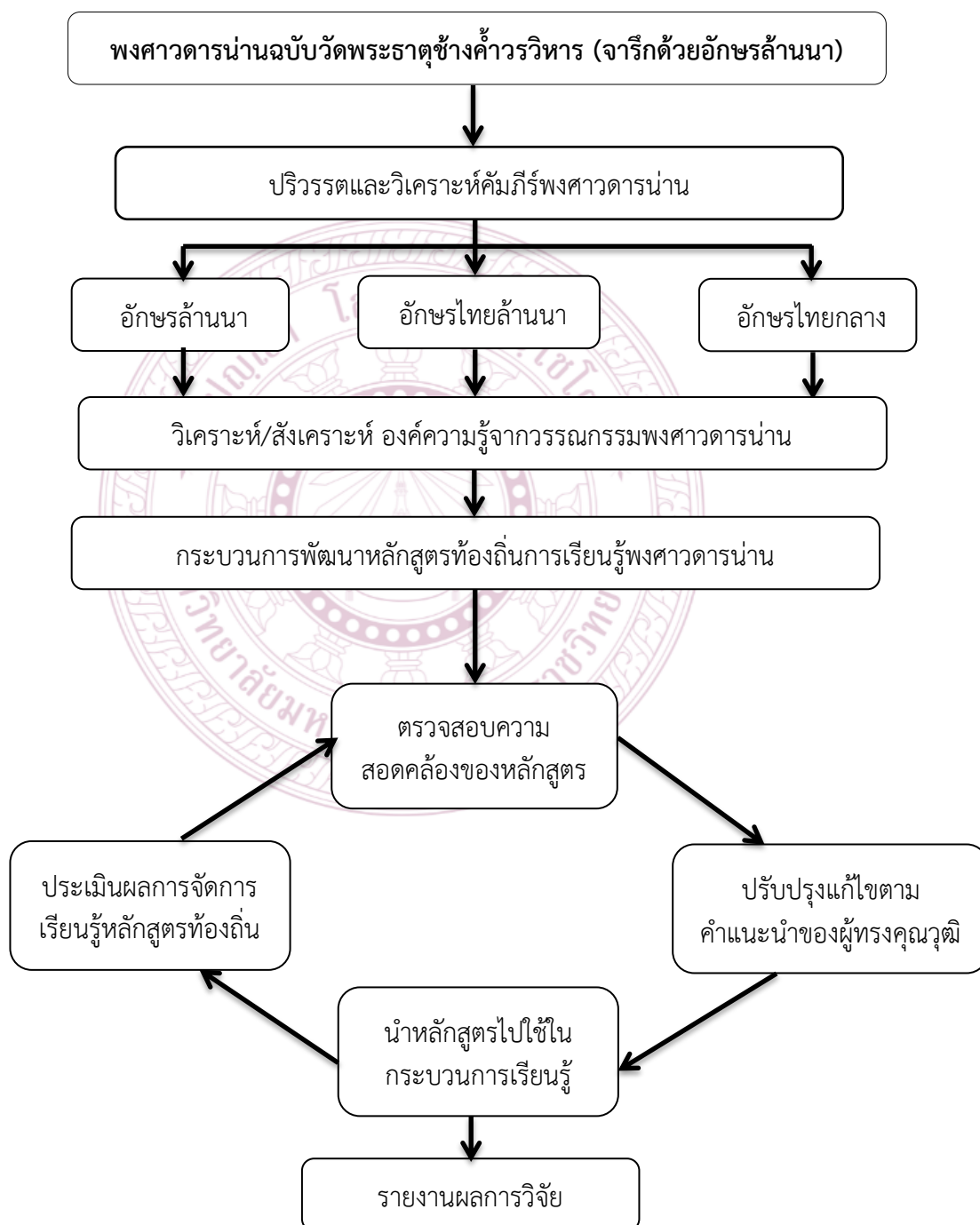
รัตนา จันทรเทว^{๗๑} ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การปริวรรตใบลานอีสาน : ตำรายา” พบว่าอักษรที่ใช้ในการจาร หรือเขียน ใบลาน ส่วนใหญ่เป็นอักษรธรรม บางภูมิภาคใช้ทั้งอักษรธรรมและอักษรไทยน้อยและมีวิธีการสะกดการันต์แตกต่างกัน หนังสือผูกใบลานไม่สมบูรณ์ ขำรดและตัวอักษรเลือนราง ไม่ชัดเจนทำให้การอ่านลำบากมากยิ่งขึ้น เนื้อหาเกี่ยวกับยา ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกสูตรยาพื้นบ้านที่มีการสืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยโรคที่พบมากที่สุด ได้แก่ โรคไข้ต่างๆ อาการปวดเมื่อยตามร่างกายที่เกิดจากการทำงานหนักและโรคผิวหนัง ผื่นคัน รongลงมาได้แก่ โรคที่เกิดจากแมลงมีพิษกัดต่อย ตลอดจนวิธีบันทึกรักษายาบาลแผลต่างๆ การปริวรรตใบลาน เอกสารที่เกี่ยวกับปริวรรตอักษรโบราณอีสาน เช่น อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมนั้นมีจำนวนไม่มากนัก ส่วนมากเป็นเอกสารประเภทหนังสือที่ใช้เรียน การอ่านใบลานอักษรธรรมและการสัมภาษณ์หมอยาที่มีประสบการณ์เพื่อเผยแพร่ลงในวารสาร ธรรมทรรศน์ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น โดยเริ่มเผยแพร่ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๔ เป็นต้นมา

สรุปว่า ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่า แนวทางการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนมีแนวคิดและวิธีการจัดการที่หลากหลาย แต่โดยกระบวนการทั้งหมดก็เพื่อให้เกิดการสืบสาน การอนุรักษ์และการประยุกต์ใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนที่เหมาะสม วรรณกรรมที่มีอยู่นั้นล้วนมีคุณค่าทางด้านภาษา ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สะท้อนถึงคตินิยมความเชื่อและวิถีการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น หากได้มีการศึกษาองค์ความรู้และมีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนและการเรียนรู้ ก็นับว่าเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสืบต่อไป

^{๗๑} รัตนา จันทรเทว, “การปริวรรตใบลานอีสาน : ตำรายา”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๘).

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวคิดที่สำคัญของการศึกษาวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๗ แสดงแผนภาพกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ๒) เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ๓) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๓ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยทีมวิจัยจากวิทยาลัยสงฆ์นครน่านเป็นผู้ออกแบบกระบวนการร่วมกันกำหนดกิจกรรมการวิจัย แล้วดำเนินงานวิจัยตามแผนที่จัดทำไว้ โดยมีคณะนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่านให้การสนับสนุนการดำเนินงานวิจัย ซึ่งมีวิธีการดำเนินงานโดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสาร แสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับพงศาวดารน่าน การบันทึกประวัติศาสตร์ รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดการปริวรรต การแปลและการวิเคราะห์เป็นกรอบในการศึกษา

(๒) ทำการศึกษาวเคราะห์พงศาวดารน่าน ผ่านผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านภาษาและอักษรภาษาล้านนา

(๓) ศึกษาวิเคราะห์การแปลเนื้อความของพงศาวดารน่าน

(๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ของพงศาวดารน่าน ที่มีบทบาทต่อการสร้างนครรัฐน่าน

๒. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ประวัติความเป็นมาของพงศาวดารน่าน พร้อมทั้งการแปลพงศาวดาร การ

ออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน ร่วมกับสำนักงานพื้นที่ปฐมศึกษาน่าน และมัธยมศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาพงศาวดารน่าน ฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร จังหวัดน่าน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือศึกษาพงศาวดารน่าน : ประวัติพัฒนาการและการพัฒนาสู่การเรียนรู้ชุมชนน่าน

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรภาษาล้านนา และครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

(๓) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด หลักการ ความเป็นมาเกี่ยวพงศาวดารน่าน การพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน และการส่งเสริมการเรียนรู้ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

(๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการ ความหลักการ ความเป็นมาเกี่ยวพงศาวดารน่าน การพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน และการส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้สาธารณะชนได้รับทราบ

๓. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อนำไปสู่การได้ข้อมูลเชิงลึกของประวัติความเป็นมาของพงศาวดารน่าน การปริวรรต การแปลและการวิเคราะห์ รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน และการส่งเสริมการเรียนรู้ มีขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ผู้วิจัยศึกษาและรวบรวมข้อมูล การปริวรรต การแปล พงศาวดารน่าน จากการทบทวนวรรณกรรมและลงพื้นที่ภาคสนาม ตลอดจนข้อมูลด้าน การออกแบบ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน และการรับรู้จากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อนำมาเป็นหลักในการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๒ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเอกลักษณ์ของพื้นที่เป้าหมาย จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านด้านการแปลอักษรภาษาล้านนา ตามโครงสร้างคำถามการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นน่าน

ขั้นตอนที่ ๓ ผู้วิจัยร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปฐมศึกษาน่าน และมัศึกษานำผลการปริวรรต ที่ผ่านการแปลวิเคราะห์ จากพงศาวดารน่านที่สมบูรณ์ พัฒนาเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน ให้เหมาะสมต่อช่วงวัยการศึกษาของผู้เรียน

ขั้นตอนที่ ๔ นำหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน ที่พัฒนาขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จำนวน ๕ ท่านเพื่อพิจารณาความสอดคล้องและเหมาะสมกับช่วงวัย โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

๑. ผศ.สมคิด นันต๊ะ	ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต
๒. ว่าที่พันตรี ดร.สุเดช รอดจินดา	ข้าราชการครูชำนาญ
๓. ดร.ระเบียบ สิทธิชัย	ข้าราชการครูชำนาญ/ศึกษานิเทศก์
๔. นางวิภา อัมระรงค์	ข้าราชการครูชำนาญ/ศึกษานิเทศก์
๕. นางสาวสุบินรัตน์ รัตนศิลา	ข้าราชการครูชำนาญ

ขั้นตอนที่ ๔ ผู้วิจัยทำการปรับปรุงหลักสูตรตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ นำไปถ่ายทอดให้กับผู้เรียนตามกลุ่มเป้าหมาย สังเกตกระบวนการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียน ประเมินผลการเรียนรู้ผ่านแบบทดสอบตอบคำถาม

ขั้นตอนที่ ๕ ผู้วิจัยวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และประเมินผลการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรท้องถิ่น พร้อมสรุปผลและอภิปรายการวิจัย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

๑. ผู้ใช้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ที่มีความเชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนา และวรรณกรรมล้านนา การปริวรรตและการแปล ได้แก่ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา นักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์โบราณ จำนวน ๗ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระมหาปิยะ ธีรกุโร เจ้าอาวาสวัดนาเลื่องใน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน
๒. พระมหาธนพล ธมมพโล เจ้าคณะตำบลฝายแก้ว เจ้าอาวาสวัดแสงดาว
๓. พระครูสังฆรักษ์พนัส ทิพพเมธี เจ้าอาวาสวัดน้ำลัด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
๔. พระครูพิทักษ์เจติยานันท์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร
๕. อาจารย์นิยม สองศรีโย ครูภูมิปัญญาด้านภาษาล้านนาและวรรณกรรม
๖. อาจารย์เกษม ศิริรัตนพิริยะ ครูภูมิปัญญาด้านภาษาล้านนาและวรรณกรรม
๗. อาจารย์สมเจต วิมลเกษม ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์จังหวัดน่าน

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น ได้แก่ นักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร จำนวน ๖ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระชยนันท์หมณี, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
๒. พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญโญ, ผศ.ดร. รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
๓. นางสาวรุ่งนภา ธิศรี ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑
๔. นายสุเมธ สายสูง ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดน่าน
๕. นายภิรมย์ เทพสุคนธ์ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองน่าน
๖. นางสาวคณนาภา รุณวุฒิ ข้าราชการครูชำนาญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการจัดกิจกรรมโครงการเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑. แบบสัมภาษณ์ (Inter View) โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้นำชุมชน ผู้นำทางธรรมชาติ ตัวแทนคณะสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดน่าน ที่มีบทบาทด้านการอนุรักษ์คัมภีร์ การปริวรรต และการแปลโดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญคือ ประวัติความเป็นมาของพงศาวดารน่าน การถอดบทเรียนจากพงศาวดารน่าน ที่จะป็นรูปแบบให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

๒. แบบสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) โดยดำเนินการเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น นักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร โดยมีประเด็นสนทนาคือการนำเอาองค์ความรู้จากการปริวรรตและวิเคราะห์พงศาวดารน่าน สู่อการพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้ชุมชนน่าน ทำอย่างไรจึงจะเห็นเป็นรูปธรรม

๓. แบบวิเคราะห์ความสอดคล้องหลักสูตรท้องถิ่น โดยผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นำมาออกแบบเป็นแบบวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักสูตรท้องถิ่น ทั้งในด้านของเนื้อหา สารการเรียนรู้ การสอน การวัดและประเมินผลของการเรียนรู้ให้กับผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรท้องถิ่น ได้พิจารณาความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตรกับผู้เรียน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นยอมรับในหลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้น

๔. แบบประเมินผลการเรียนรู้ ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์เนื้อหาสาระในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน นำมาออกแบบเป็นการประเมินความรู้ในลักษณะของการถามคำถามแบบปรนัยให้เลือกตอบ ใช้รูปภาพเป็นคำถามให้กับผู้เรียนสำหรับการประเมินความรู้ทางประวัติศาสตร์น่าน นำแบบการประเมินผลการเรียนรู้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๕ ท่านได้ทำการตรวจสอบและความเหมาะสมของคำถาม เพื่อประเมินผลการเรียนรู้ให้เป็นไปตามเป้าหมายของการเรียนรู้

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น ๘ ระยะ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑) ระยะที่ ๑ การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) แบบวิเคราะห์ความสอดคล้องหลักสูตรท้องถิ่น แบบประเมินผลการเรียนรู้ การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงาน

๒) ระยะที่ ๒ การตรวจเยี่ยมพื้นที่เบื้องต้น (Community Meeting) เป็นกระบวนการในขั้นตอนเริ่มต้นของการดำเนินงานวิจัย เป็นการบูรณาการวิจัย เข้าถึงพื้นที่ศึกษาของโครงการ โดยการให้นักวิจัยได้เรียนรู้และสัมผัสกับสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ชุมชน อย่างใกล้ชิดเพื่อที่จะได้วางแผนการศึกษาวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ของการวิจัยต่อไป โดยทั่วไปการตรวจเยี่ยมพื้นที่เบื้องต้น เปรียบเสมือนกับการเรียนรู้ “ภูมิสังคม” ของพื้นที่เป้าหมาย อันประกอบด้วยประเด็นการตรวจเยี่ยมในด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา เป็นการศึกษาเรียนรู้ข้อมูลทางกายภาพ ชีวภาพ และลักษณะภูมิประเทศของชุมชน เป้าหมาย เพื่อที่จะนำข้อมูลมาใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองน่าน การตั้งถิ่นฐานการสร้างเมืองในอดีตจนถึงปัจจุบัน

๓) ระยะที่ ๓ การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกพื้นที่โรงเรียนกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยการทำจดหมายและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

๔) ระยะที่ ๔ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้นำ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นการเข้าพบพูดคุย โดยทั่วไปนักวิจัยจะให้ผู้นำทางซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการเคารพนับถือในสังคม ซึ่งเป็นที่รู้จักของปราชญ์ชุมชน ครูภูมิปัญญา และนักวิชาการเป็นผู้ประสานให้เกิดการพบปะพูดคุย โดยประเด็นของการพบปะพูดคุยประกอบด้วย

- การแนะนำตัวของคณะผู้วิจัย
- การชี้แจงวัตถุประสงค์/กระบวนการวิจัยและผลลัพธ์ที่พึงประสงค์
- การสอบถามประเด็นสำคัญของของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- การเตรียมพร้อมในการศึกษา/สำรวจ/การสนทนากลุ่มเจาะจง

การเก็บข้อมูลทุกครั้ง ผู้วิจัยได้จดบันทึกไว้เป็นหลักฐานเพื่อสามารถจดจำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ หรือบางครั้งใช้วิธีการบันทึกเทปในการสัมภาษณ์ สำหรับบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกทันทีที่สังเกตเห็น โดยใช้เวลาในช่วงตอนกลางคืนในการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเทป นอกจากนี้ได้ถ่ายรูปบุคคลและสิ่งต่าง ๆ ที่มีผลต่อการทำงาน เพื่อประกอบข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นอีกด้วย

๕) ระยะที่ ๕ การปฏิบัติการพัฒนาให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ผ่านกระบวนการวิเคราะห์สังเคราะห์ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

๖) ระยะที่ ๖ ตรวจสอบความสอดคล้องและเหมาะสมของหลักสูตรท้องถิ่นที่เกิดจากการร่วมพัฒนา แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามการแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วนำหลักสูตรทำการทดลองสอนตามกลุ่มเป้าหมาย และทำการประเมินผลจากการนำหลักสูตรไปใช้ แล้ววิเคราะห์ สรุป ปัญหาที่เกิดจากการนำหลักสูตรไปใช้ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ และ ๓ คือ ปรีวรตและวิเคราะห์คัมภีร์พงศาวดารน่าน และ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

๗) ระยะที่ ๗ การจัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุนสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงรายงานความก้าวหน้า

งานวิจัยและนำเครื่องมือการวิจัยไปทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ในการจัดทำฉบับสมบูรณ์

๘) ระยะที่ ๘ การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ วีดีโอ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับ หนังสือสรุปองค์ความรู้ เว็บไซต์ และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสาร และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่น่าเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการนำเสนอภาพกิจกรรมและชุดองค์ความรู้ (หนังสือสรุปองค์ความรู้) และวิทัศน์บรรยายการสังเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่สาธารณะ หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำผลไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้ ๑) ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ๒) พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ๓) ส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน สู่การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการมาสร้างเป็นบทสรุปพร้อมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริง

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

การศึกษาวิจัย “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน” ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษาเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative) และ เชิงปฏิบัติการ (Action Research) ด้วยการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย โดยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายพร้อมการบรรยาย แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้เห็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกพงศาวดารน่านฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร และขยายไปยังพื้นที่โรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดน่าน สู่ขั้นตอนการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับโบว์ชัวร์

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๓ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยทีมวิจัยจากวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เป็นผู้ออกแบบกระบวนการร่วมกันกำหนดกิจกรรมการวิจัย แล้วดำเนินงานวิจัยตามแผนที่จัดทำไว้ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย สู่การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน โดยสรุปผลการศึกษางานวิจัย ได้ดังนี้

- ๔.๑ การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
- ๔.๒ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
- ๔.๓ การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
- ๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ในปัจจุบันหลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามบริบทของท้องถิ่นนั้น เนื้อหาองค์ความรู้โดยส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวกับท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี อาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรจะได้รับถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่ผู้เรียน ซึ่งก่อนที่จะพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจในความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นเป็นเบื้องต้นก่อน ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ผู้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

กรมวิชาการ^{๗๒} ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติและคุณภาพการดำรงชีวิตโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่น

สำลี ทองธิว^{๗๓} ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หมายถึง หลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของลักษณะเฉพาะของชุมชน มองที่ผลกระทบของหลักสูตรและระบบการศึกษาในสถานศึกษาที่มีต่อชุมชนและท้องถิ่น มองชุมชนเป็นหลัก เป็นการสร้างและพัฒนาหลักสูตรในระบบโรงเรียน

^{๗๒} กรมวิชาการ. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.๒๕๔๐), หน้า ๔๓

^{๗๓} สำลี ทองธิว. การศึกษากับความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น.(กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๔), หน้า ๖๒

ฉันทิ ธาตุทอง^{๗๔} ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่า เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการและความเป็นจริงของท้องถิ่นเนื่องจากหลักสูตรแกนกลางยังมีข้อบกพร่องบางประการ เช่น ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่วัฒนธรรมประเพณี อาชีพและค่านิยมของผู้เรียนและชุมชน

นิคม ชมภูหลง^{๗๕} กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การที่ท้องถิ่นปรับปรุงขยายหรือเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา สาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน กิจกรรมให้เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะท้องถิ่น โดยยึดหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทไม่ขัดต่อเจตนารมณ์จุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลาง เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและความต้องการของท้องถิ่น

จากแนวคิดที่กล่าวมาสรุปได้ว่าหลักสูตรท้องถิ่น เกิดจากการสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่หรืออาจเกิดจากการนำหลักสูตรท้องถิ่นเดิมที่มีอยู่ มาปรับปรุง เพิ่มเติมเนื้อหาให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่น โดยจะต้องเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหาที่ชุมชนเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญและเป็นประโยชน์กับประชากรในชุมชน

๔.๑.๑ ความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงความถูกต้องและเหมาะสมถึงเนื้อหาและเรื่องราวที่เข้ากับบริบทในแต่ละท้องถิ่นที่จะพัฒนาขึ้นมาเป็นหลักสูตรเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ท้องถิ่น ทำให้มีการสร้างและกำหนดเนื้อหาได้อย่างยืดหยุ่นตามแต่ละสภาพของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงความจำเป็น และความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์^{๗๖} ได้กล่าวถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า ถึงแม้จะมีหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทแล้วแต่ก็ยังคงมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นโดยมีเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ

๑) หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทได้กำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ และกิจกรรมอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่งเนื้อหาสาระและประสบการณ์ที่เป็นหลักทั่ว ๆ ไปไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระความรู้ตามสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นในแต่ละแห่งได้ทั้งหมด จึงต้องพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้มากที่สุด

^{๗๔} ฉันทิ ธาตุทอง. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น.(กรุงเทพฯ : เพชรเกษมการพิมพ์.๒๕๕๐),หน้า ๑๒

^{๗๕} นิคม ชมภูหลง. การสร้างและพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ (ฉบับปรับปรุง).(มหาสารคาม : หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม.๒๕๕๒),หน้า ๓๘

^{๗๖} ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. การพัฒนาหลักสูตร : หลักการแผนปฏิบัติ.(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. ๒๕๕๕),หน้า ๔๑

๒) การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีผลกระทบโดยตรงต่อธรรมชาติและชีวิตของคนไทยทั้งในเมืองและชนบทจึงต้องมีหลักสูตรระดับท้องถิ่น เพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถรับกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับภูมิสำเนาท้องถิ่นของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาตน ครอบครัวและท้องถิ่น ตลอดจนดำเนินอยู่ในท้องถิ่นของตนอย่างมีความสุข

๓) การเรียนรู้ที่ดีควรจะเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวไปยังสิ่งที่ไกลตัวเพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถดูดซับได้รวดเร็วกว่า ดังนั้นจึงควรมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมท้องถิ่นของตน แทนที่จะเรียนรู้เรื่องไกลตัวซึ่งทำให้ผู้เรียนไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้จักชีวิต ไม่เข้าใจ และไม่มีความรู้สึกที่ดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวตนเองนอกจากนี้การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นจะช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันรวมทั้งภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

๔) ทรัพยากรท้องถิ่นโดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้านในชนบทของไทยมีอยู่มากมายและมีค่า บ่งบอกถึงความเจริญมาเป็นเวลานาน หลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลางไม่สามารถนำเอาทรัพยากรท้องถิ่นดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ได้ แต่หลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถบูรณาการเอาทรัพยากรท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งหลายมาใช้ในการเรียนการสอนไม่ว่าด้านอาชีพ ทัศนคติ พฤติกรรม ค่านิยม การแสดง วรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตน และสามารถใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้

จากความสำคัญและความจำเป็นของหลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าว เนื่องจากหลักสูตรแกนกลางได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือจัดการเรียนการสอนให้ระดับกลุ่มผู้เรียนทั่วทุกภูมิภาคในประเทศไทย โดยมีเป้าหมายสุดท้ายที่ต้องบรรลุ คือ การให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติหรือคุณลักษณะร่วมบางประการที่เหมือนกันแต่อย่างไรก็ตามในสภาพความเป็นจริงของปัจจัยพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจในประเทศไทยนั้นย่อมมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ ด้วยความแตกต่างหลากหลายของปัจจัยพื้นฐานดังกล่าวนี้ การจัดการเรียนการสอนให้กลุ่มผู้เรียนที่อยู่ในพื้นที่มีปัจจัยพื้นฐานแตกต่างกัน โดยใช้หลักสูตรแกนกลางเพียงอย่างเดียวจึงเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง

๔.๑.๒ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นหลักสูตรที่สามารถตอบสนองชีวิตจริงในบริบทที่เป็นปัจจุบัน และเตรียมพร้อมเพื่อนำไปสู่อนาคต รวมทั้งสร้างความเข้าใจในถึงความเปลี่ยนแปลงของบริบทท้องถิ่น ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วตามกระแสที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อเข้าใจและแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

๑) พื้นฐานของชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของผู้เรียน ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนที่ได้จากการสำรวจจะตอบสนองต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอน และแสวงหาความรู้

ของผู้เรียนที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชุมชนที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชีวิตมนุษย์จะเติบโตในลักษณะองค์รวมได้ต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เขาอาศัยอยู่ รวมทั้งสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุข

๒) พื้นฐานทางพุทธศาสนา ประกอบด้วยหลักของอิทัปปัจจยตา หลักพุทธศาสนาเชื่อว่า เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนั้นจึงตามมาหรือเมื่อมีอย่างนี้แล้ว อย่างนั้นจะตามมา ทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องร้อยรัดกันไป (Interdependent) ไม่เป็นอิสระโดดเดี่ยวแต่จะเป็นไปในลักษณะของวิทยาการ (Interdisciplinary) และเป็นองค์รวมดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนจะเน้นการจัดในลักษณะของการบูรณาการการเรียนรู้ชีวิต

เชื่อว่าทุกสิ่งมาจากเหตุ การเรียนการสอนควรให้สาเหตุว่าทำไมจึงเป็นอย่างนี้จะทำให้ทราบสาเหตุที่แท้จริงแล้วจะทำให้รู้ว่าจะแก้ปัญหายังไง ดังนั้นการเรียนการสอนจะต้องให้คนได้เรียนรู้การหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เกิดขึ้น

๓) หลักการเรียนรู้ โดยเน้นหลักการต่อไปนี้

๑) การเรียนรู้แบบองค์รวม หรือแบบสหวิทยาการ การเรียนการสอนแบบแยกส่วน บางครั้งอาจใช้ได้บางจุด แต่การสอนแบบองค์รวมจะเหมาะสมกับชีวิตจริงมากกว่า

๒) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยแท้จริงผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันนั้นเมื่อพิจารณาแล้ว จะพบผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ความคิด และทักษะในการดำรงชีวิตอย่างมากถือว่าเป็นภูมิปัญญาเริ่มต้นของชีวิตจริง ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนในชุมชนจึงเน้นปัญหาด้านต่าง ๆ รวมทั้งตัวผู้เรียนด้วยที่สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นสื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาความเป็นอยู่ของผู้เรียนที่อยู่ในชุมชน

๓) พื้นฐานของทฤษฎีเชิงระบบ (Systems Approach) "ระบบ" คือ การนำเอาองค์ประกอบหลาย ๆ ส่วนมาสอดคล้องกันอย่างมีความสอดคล้องสัมพันธ์ต่อเนื่องและส่งเสริมซึ่งกันและกัน จนเกิดสัมฤทธิ์ผลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ องค์ประกอบที่สำคัญของระบบ ได้แก่ การระบุปัญหาที่แท้จริง กำหนดความต้องการที่เป็นรูปธรรม การกำหนดวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกัน การกำหนดเนื้อหาและการดำเนินการที่เหมาะสมมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การดำเนินการจริง การประเมินผลส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งของระบบคือ มีการตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับว่าการดำเนินการแต่ละขั้นตอนนั้นมีความต่อเนื่องสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ต่อเนื่องเป็นผลต่อกันและกัน

๔) เน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ การดำเนินชีวิตของผู้เรียนจะมีการคลุกคลีกับสภาพของสังคมที่แตกต่างกัน การจัดการเรียนการสอนจึงจะต้องใช้เทคนิคและกระบวนการโดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นหลัก ให้ผู้เรียนจากสภาพชีวิตความเป็นอยู่หรือความต้องการของเขาผสมผสานกับทฤษฎีความรู้เพิ่มเติมในลักษณะของการบูรณาการ ไม่แยกแยะความรู้สึกเป็นส่วน ๆ เพื่อให้กลมกลืนกับการดำเนินชีวิต จนผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเองได้ ที่สามารถนำไปใช้จริงกับชีวิตของเขาเอง

๔) การศึกษาตลอดชีวิต หลักสูตรท่องถือนถือเป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้คนสามารถจัดการกับชีวิตของเขาด้วยตนเอง ให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๕) การขยายผลและการประยุกต์ความรู้ไปใช้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ ต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ครบตามวิธีการของทฤษฎีเชิงระบบ คือ

ขั้นที่ ๑ เป็นการแสวงหาและถ่ายทอดความรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนและครู

ขั้นที่ ๒ เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปขยายผล หรือไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

ขั้นที่ ๓ เป็นการแสดงผลที่เกิดจากการเรียนรู้ของการนำความรู้ไปขยายผลหรือประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

๖) ทฤษฎีการสร้างปัญญา (Constructivism) คนเรียนรู้จากความรู้ที่สร้างขึ้นมาโดยตรง เปรียบเทียบข้อมูลใหม่กับประสบการณ์เดิม แล้วสร้างประสบการณ์หรือความรู้ใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ จนเกิดปัญญา ลำดับขั้นของการเรียนรู้เริ่มต้นจากการแสวงหาความรู้ของผู้เรียนและประสบการณ์เดิมที่ผู้เรียนมีอยู่เรื่อย ๆ ถ้าวัดได้ว่าผู้เรียนมีข้อมูล (Data) ในเรื่องนั้น ๆ เมื่อผู้เรียนได้นำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้ อาจจะโดยการกระทำด้วยตนเองหรือมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกับกลุ่มผู้ร่วมงานผู้เรียนก็จะได้รับประสบการณ์ใหม่ และหากผู้เรียนมีการนำประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับไปจัดหมวดหมู่ หรือจัดกลุ่มร่วมกับที่มีอยู่แล้ว มีการจัดระบบเป็นข้อมูลใหม่ถ้าวัดได้ว่าขั้นนี้ผู้เรียนมีสาระของเนื้อหาประสบการณ์ (Information) ถ้าเปรียบกับการเรียนการสอนแล้วในขั้นนี้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่จะนำข้อมูลต่าง ๆ ในเรื่องนั้น ๆ มาใช้ และเมื่อผู้เรียนได้นำข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ไปวิเคราะห์ แยกแยะ และสรุปสร้างเป็นความรู้ใหม่ โดยการปรับหรือประยุกต์ให้เหมาะสมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้และมีการใช้อยู่บ่อย ๆ ผู้เรียนจะเกิดความรู้ความเข้าใจ (Knowledge) และหากผู้เรียนได้นำความรู้ในขั้นนี้ไปใช้บ่อย ๆ ทดลองทำไปเรื่อย ๆ จากสถานการณ์หนึ่งไปสู่สถานการณ์หนึ่ง จนเกิดเป็นแนวทางใหม่ที่คิดค้นได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนก็จะเกิดปัญญา (Wisdom) ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดจากผู้เรียนเอง

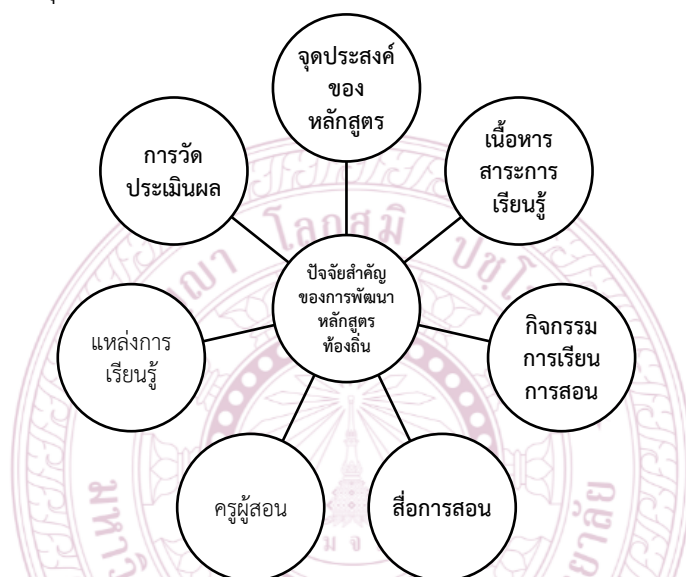
๗) การบูรณาการ เน้นการบูรณาการความรู้สู่การนำไปใช้ในชีวิตจริง การจัดการเรียนการสอนควรจัดให้เกิดความสอดคล้องระหว่างการเรียนรู้และการทำงานหรือชีวิตของผู้เรียนเนื้อหาการเรียนการสอนจึงเป็นเรื่องราวที่เป็นชีวิตจริงของผู้เรียนที่เรียนแล้วสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้

๘) เน้นการต่อยอดความคิดมากกว่าการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียวมนุษย์ถ้าคิดได้ คิดเป็น ก็จะสามารถแสวงหาความรู้ได้ มนุษย์จะแสวงหาความรู้ต้องผ่านกระบวนการการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นการเรียนรู้ไปพร้อมกับการปฏิบัติจริง (Learning is Doing) หลาย ๆ กระบวนการจึงทำ

ให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น รวมทั้งสามารถปรับตัวให้เหมาะสมในยุคข้อมูลข่าวสาร และสังคมแห่งการเรียนรู้ ข้อมูลข่าวสารข้อมูลในการประกอบวิชาชีพหรือการแข่งขันอันจะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สรุปภาพรวมของการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

จากการศึกษาข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ผู้วิจัยและคณะได้ทำการวิเคราะห์และแยกประเด็นความสำคัญของส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ออกเป็นสามารสรูปเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงภาพรวมปัจจัยสำคัญของการจัดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

จากแผนภาพที่ ๔.๑ สามารถอธิบายปัจจัยที่สำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ได้ดังนี้

๑. ด้านจุดประสงค์ของหลักสูตร จะเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ประวัติ ความเป็นมา คุณค่า ความสำคัญ ของหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนให้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่า และภาคภูมิใจในความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของตนเองนำไปสู่ความรัก ห่วงแหน และเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. ด้านเนื้อหาสาระ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมา ความหมาย คุณค่าความสำคัญ รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และเผยแพร่องค์ความรู้ของประวัติศาสตร์ที่มีมาอย่างยาวนาน

๓. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน จะเป็นลักษณะการเรียนรู้ตามลำดับขั้นตอนตามความเหมาะสมของเนื้อหา เช่น การบรรยาย การอภิปราย การทัศนศึกษา เป็นต้น โดยในการจัดกิจกรรมจะขึ้นอยู่กับเนื้อหาในหลักสูตรที่ครูผู้สอนมีหน้าเลื้อกวิธีสอนตามความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในหลักสูตร

๔. ด้านสื่อการสอน พัฒนาให้เป็นสื่อในรูปแบบของมัลติมีเดีย รูปภาพ วิดีโอ สารคดี เช่น ภาพประวัติศาสตร์สถานที่สำคัญ บุคคลสำคัญในทางประวัติศาสตร์ ภาพวาดการ์ตูนประกอบการบรรยาย เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีใบความรู้ หรือใบงานประกอบการเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๕. ด้านครูผู้สอน จะเป็นผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญา หรือปราชญ์ท้องถิ่น ที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องนั้น และใช้ประสบการณ์ในการถ่ายทอดไปสู่ผู้เรียน โดยวิธีการบรรยายควบคู่ไปกับการให้ผู้เรียนได้เห็นสภาพและบริบทสถานที่จริงที่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ที่ถูกบันทึกไว้ และคุณค่าทางจิตใจ

๖. ด้านแหล่งการเรียนรู้ จะเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญเป็นหลัก โดยมีการเรียนรู้จากห้องเรียน ผ่านครูผู้สอนบรรยายภาพทางประวัติศาสตร์ประกอบ และสถานที่ทางประวัติศาสตร์จริงที่ยังคงหลงเหลือร่องรอยให้ศึกษาอยู่ในปัจจุบัน

๗. ด้านการประเมินผล วัดจากการที่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ประวัติ รู้ความหมายคุณค่าและความสำคัญ ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ สามารถบอกเล่าและเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับผู้อื่นได้รู้จัก

๔.๒ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

การวิจัยการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารภาษาล้านนา ในวรรณกรรมท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน ฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร เพื่อให้มีหลักสูตรท้องถิ่นทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดน่าน โดยเป็นหลักสูตรที่สร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนทางด้านประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นตนเอง ให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจประวัติศาสตร์ของจังหวัดน่านอย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน ซึ่งเริ่มจากการก่อร่างสร้างเมืองน่าน ไปจนถึงการเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรสำคัญต่างๆ และการอยู่รอดของผู้คนในจังหวัดน่านในอดีตบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญต่อจังหวัดน่าน เพื่อให้ผู้เรียนรู้ได้ตระหนักถึงความสำคัญและความภาคภูมิใจในความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของจังหวัดน่าน สามารถนำความรู้เผยแพร่ให้แก่ผู้อื่นได้เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และความสำคัญของสถานที่ต่างๆ ให้กับอนุชนคนรุ่นหลังได้เรียนรู้สืบต่อไป ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นกระบวนการของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจากการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ได้ดังนี้

๑) กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาสาระสำคัญของพงศาวดารน่าน

ผู้วิจัยและคณะร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับ พงศาวดารน่านทั้งในส่วนของประวัติความเป็นมาสาระสำคัญของเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์พงศาวดารน่าน ถึงเรื่องราวการก่อสร้างบ้านแปลงเมืองลำดับเจ้าผู้ปกครองของน่านตั้งแต่อดีตเริ่มก่อตั้ง จนถึงเจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๖๓ ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญของการพัฒนาไปสู่หลักสูตรการ

เรียนรู้พงศาวดารน่าน โดยผู้วิจัยและคณะได้วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร พงศาวดารน่านออกเป็นระยะ หรือช่วงเวลาของการปกครองเมืองน่านทั้งที่ปกครองตนเองและเป็นเมืองขึ้นของเมืองอื่นๆ สามารถสรุปออกเป็นสาระสำคัญได้ดังนี้

ระยะที่ ๑ การสร้างเมืองปัวและเมืองน่าน (ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ - พ.ศ. ๑๙๙๒)

ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีเรื่องในลักษณะตำนาน กล่าวถึงชนกลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของพระญาณาคา ได้ครอบครองพื้นที่ราบตอนบนของจังหวัดน่าน และตั้งศูนย์กลางปกครองอยู่ที่ เมืองย่าง (เชื่อกันว่า คือ บริเวณริมฝั่ง ด้านใต้ของแม่น้ำย่างใกล้เทือกเขาตอยภูคาในเขตบ้านเลี้ยว หมู่ที่ ๗ ตำบลยม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน) เพราะปรากฏร่องรอยชุมชนในภาพถ่ายทางอากาศลักษณะเป็นคูน้ำ คันดิน กำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระญาณาคาได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยส่งราชบุตรบุญธรรม ๒ คน ไปสร้างเมืองใหม่ ทางตะวันออกฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ขุนนุ่นผู้พี่ไปสร้าง เมืองจันทบุรี (เมืองหลวงพระบาง) ทางใต้ให้ขุนฟองผู้น้อง ลงมาสร้างเมืองวรนคร หรือเมืองปัว^{๗๗}

ภายหลังขุนฟองถึงแก่พิราลัยแล้ว หลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่าเมืองปัวเป็นเมืองที่มีความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเมืองกับเมืองแพร่ งาว พะเยา ลงไปถึงเมืองศรีสะเกษ สุโขทัย ซึ่งอาจมาจากสาเหตุของการถ่วงดุลอำนาจเพื่อรักษาอิสรภาพจากอำนาจของเมืองพะเยา โดยอาศัยความคุ้มครองของกรุงสุโขทัยในห้วงระหว่างรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑^{๗๘} ร่วมกับหัวเมืองอื่นในเขตอาณาจักรสุโขทัย ล่วงมาถึงปีพุทธศักราช ๑๙๐๒ พญาการเมือง ได้ย้ายลงมาสร้างเมืองใหม่ บริเวณที่ราบทางตอนล่างทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ล้อมพระธาตุแช่แห้งบนตอยภูเพียง ซึ่งพระองค์นำพระธาตุและพระพิมพ์จากสุโขทัยมาบรรจุไว้ก่อนเรียกว่า เวียงภูเพียงแช่แห้ง^{๗๙} (ปัจจุบันยังคงเหลือร่องรอยของคูน้ำคันดิน ซึ่งเป็นกำแพงและคูเมืองสองชั้น ในเขตบ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ฝั่งเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมมน ขนาดยาวประมาณ ๕๐๐ เมตร กว้าง ๓๕๐ เมตร โดยมีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางของเมือง ต่อมาเกิดความแห้งแล้งกันดารน้ำ พระญาณากอง โอรสพระญาณการเมือง จึงได้ย้ายเมืองมาทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน ในปี พ.ศ. ๑๙๑๑^{๘๐} ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบัน และสำหรับความเป็นมาของการย้ายเมืองจากเวียงภูเพียงแช่แห้งไปยังฝั่งแม่น้ำน่านด้านตะวันตก มีความสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาของ สรัสวดี อ๋องสกุล^{๘๑} ในหนังสือ พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด ซึ่งได้บันทึกไว้ว่า “น้ำแห้งเสียหาที่จักข้ามม้า จักกินบ่ได้ จึงจักหนีไปสร้างเวียงกวมบ้านห้วยไคร้คือว่าเวียงน่าน ”

^{๗๗} กรมศิลปากร, เมืองน่านโบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗),

หน้า ๕๑

^{๗๘} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑: จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชประสิทธิ์คุณ ณ สุสานวัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, ๒๐๑๕), หน้า ๑๐

^{๗๙} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐ พงศาวดารเมืองน่าน เล่มที่ ๙, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๓๐๑

^{๘๐} อ้างแล้วใน กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐ พงศาวดารเมืองน่าน เล่มที่ ๙, หน้า ๓๐๔

^{๘๑} สรัสวดี อ๋องสกุล, พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์วันดาการพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๓๔

ปัจจุบันได้ปรากฏหลักฐานให้เห็นชัดเจน ซึ่งเชื่อกันว่า ตัวเมืองนครน่านที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๑๙๑๑ คือ แนวคันดินใหญ่ที่ยังคงปรากฏร่องรอย บางส่วนให้เห็นอย่างชัดเจน อยู่บริเวณวัดพญาวัดพอจะบอกได้ว่า แนวคันดินดังกล่าวเป็นกำแพงเมืองด้านทิศใต้ กว้างประมาณ ๒๕ เมตร สูงประมาณ ๕ เมตร กำแพงเมืองดังกล่าวคงถูกใช้มาจนกระทั่งสมัยเจ้าจ้าวพารผาสุม เพราะปรากฏตามประวัติวัดพระธาตุช้างค้ำว่า ในปี พ.ศ. ๑๙๖๙ เจ้าจ้าวพารผาสุม เจ้าผู้ปกครองนครน่านองค์ที่ ๑๕ ในห้วงระยะเวลา พ.ศ. ๑๙๖๙-๑๙๗๖ ครองเมืองนาน ๘ ปี^{๘๒} โปรดให้ก่อกำแพงเมืองขึ้นใหม่ โดยใช้ไม้ซุงทั้งท่อนตามแนวกำแพงเดิมเป็นปราการชั้นนอกของนคร ชื่อของเมืองนครน่านปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๘ กล่าวถึงเขตแดนแคว้นสุโขทัย สมัยพระมหาธรรมราชาลิไท ความตอนหนึ่งว่า^{๘๓} “ เมืองเหนือน่านน้ำน่านถึ เจ้าพญาผากองเจ้าเมืองน่าน เมืองพลัว ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นอกจากความสัมพันธ์ทางการปกครองและการศาสนาแล้ว เจ้าผู้ปกครองนครน่านมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับกษัตริย์สุโขทัย อีกทางหนึ่งด้วย ดังปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๔๕ ด้านที่ ๑ และหลักที่ ๖๔ ด้านที่ ๑ (จารึกวัดพระธาตุช้างค้ำ) กล่าวถึงการกระทำสัตย์สาบานระหว่างพญา (เจ้าพญาผากอง) และหลาน (กษัตริย์ครองสุโขทัย) ในปีพุทธศักราช ๑๙๓๕ เพื่อช่วยเหลือกันเมื่อเกิดสงคราม^{๘๔} และก่อนหน้านั้นพระญาผากองได้ส่งกองทัพทหารจากนครน่านลงไปช่วยเหลือสุโขทัยในสมัยของพระญาลือไท (สมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ ๒) รบกับสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) ยกทัพมาจากกรุงศรีอยุธยา เพื่อป้องกันเมืองชากังราว เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๙ แต่ก็ไม่สามารถต้านทัพอยุธยาได้^{๘๕} ขณะเดียวกัน เรื่องที่พงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงการสิ้นพระชนม์ของกษัตริย์เมืองน่านสองพระองค์ว่า เกิดจากการลอบวางยาพิษโดยกรุงศรีอยุธยานั้น แสดงถึงการอยู่คนละฝักฝ่ายระหว่างเมืองน่านกับกรุงศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี^{๘๖}

ระยะที่ ๒ เมืองน่านขึ้นกับอาณาจักรล้านนา (พ.ศ. ๑๙๙๓-๒๑๐๑)

ในปี พ.ศ. ๑๙๙๓ พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์ แห่งนครเชียงใหม่มีความประสงค์จะครอบครองนครน่าน และแหล่งเกลือบ่อมาง ซึ่งอยู่ใกล้ลำน้ำมาง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอบ่อเกลือ) ที่หาได้ยากทางภาคเหนือ จึงจัดทัพยกมาตีนครน่านเมื่อตีได้สำเร็จจึงได้ผนวกเข้าไว้ในอาณาจักรล้านนา^{๘๗}

ระยะแรก เมืองน่านยังมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของแคว้นล้านนา แต่หลังจากที่พระญาผาแสงเจ้าผู้ครองนครน่าน ราชวงศ์ภูคา องค์สุดท้ายถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. ๒๐๐๔ ฐานะของเมืองน่านถูกลดลงเป็นเพียงหัวเมืองในราชอาณาจักรของแคว้นล้านนา กษัตริย์นครเชียงใหม่ได้จัดส่งขุนนางหรือเจ้าเมืองที่อยู่ในเขตปกครองของพระองค์มาผลัดเปลี่ยนกันปกครองนครน่าน นับแต่หมื่นสร้อย

^{๘๒} อ้างแล้วในจังหวัดทหารบก, พระเจ้านครน่าน, หน้า ๔๒

^{๘๓} ดัริ อมาตยกุล, เมืองเหนือและเมืองใต้, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๑๔ - ๑๑๕

^{๘๔} อ้างแล้วใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑: จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชประสิทธิ์คุณ ณ สุสานวัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย, หน้า ๒๐๑

^{๘๕} อ้างแล้วใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑: จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชประสิทธิ์คุณ ณ สุสานวัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย, หน้า ๒๑๕

^{๘๖} อ้างแล้วใน จังหวัดทหารบก, พระเจ้านครน่าน, หน้า ๓๖

^{๘๗} อ้างแล้วใน กรมศิลปากร, เมืองน่านโบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ, หน้า ๕๒

เชียงของ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๐๕ เป็นต้นมา จนถึงพญาพลเทพฤาชัยในปี พ.ศ. ๒๑๐๑ ซึ่งในห้วง
ระยะเวลาระหว่าง พ.ศ. ๒๐๙๖-๒๑๐๑ พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์แห่งพม่ายกกองทัพขึ้นตีเชียงใหม่
พระเจ้าเมกุฎี เจ้าผู้ปกครองเชียงใหม่ ไม่สามารถต้านทานอำนาจกำลังรบของพม่าได้ จึงได้ยอมอ่อน
น้อมเป็นประเทศราช ส่งผลให้เจ้าผู้ปกครองนครน่านได้หนีไปพึ่งเจ้าเมืองหลวงพระบาง เนื่องจากว่า
นครน่านเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาในขณะนั้น^{๘๘}

ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๙๖-๒๑๐๑ พระเจ้าบุเรงนองแห่งพม่า ยกกองทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ครั้ง
นั้น พระเมกุฎี พระเจ้าเชียงใหม่ ไม่สามารถต้านทานกำลังได้ จึงยอมอ่อนน้อมเป็นประเทศราช
พญาพลเทพฤาชัย เจ้าเมืองน่าน จึงหนีไปพึ่งเมืองหลวงพระบาง ดังมีข้อความบันทึกไว้ว่า
“เจ้าพระยาเทพฤาชัย มาเสวยเมืองน่าน ท่านเสวยเมืองได้ ๓๒ ปี จุลศักราชได้ ๙๒๐ ตัว ปีเบิกชง่า
(พ.ศ. ๒๑๐๑) “เจ้าฟ้าหงสามังตรามาปราบเอาเมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ดังเจ้าพระยาเทพฤาชัยเมือง
น่านก็หนีไปเมืองล้านช้างพันในปีนั้นแล”^{๘๙}

ตลอดระยะเวลาเกือบ ๑๐๐ ปี นครน่านตกอยู่ภายใต้การปกครองของแคว้นล้านนา ซึ่งมีพ
บุริศรีนครพิงค์เชียงใหม่ เป็นราชธานี หรือเป็นศูนย์กลางการปกครอง นครน่านได้ซึมซับเอา
ศิลปวัฒนธรรมของล้านนามาไว้ในวิถีชีวิต โดยเฉพาะการรับเอารูปแบบศิลปกรรมทาง
พระพุทธศาสนา เข้ามาแทนที่ศิลปกรรมแบบเดิมที่มีรูปแบบร่วมกับศิลปะแบบสุโขทัย^{๙๐}

ระยะที่ ๓ เมืองน่านตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า (พ.ศ. ๒๑๐๓-๒๓๒๘)

หลังจากพญาพลเทพฤาชัยหนีไปเมืองหลวงพระบางแล้ว พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองโปรดฯ ให้
พญาหน่อคำเสถียรชัยสงคราม มาเป็นเจ้าเมืองน่านแทนดังมีข้อความบันทึกไว้ว่า “เจ้าฟ้ามังตรา ได้
ปราบเอาเมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ก็ท้าวพระยาหน่อคำเสถียรชัยสงครามได้มาเปนเจ้าเสวยเมืองน่านหั้น
แล” และตลอดในห้วงระยะเวลา ๒๐๐ ปีเศษ ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๐๓-๒๓๒๘ หัวเมืองล้านนาทั้งหมด
ตกอยู่ในความระส่ำระสาย เพราะทุกหัวเมืองเกิดศึกสงครามกับพม่าและกรุงศรีอยุธยาอยู่เนื่อง ๆ เมื่อ
พระนางวิสุทธิเทวี เจ้าผู้ครองเชียงใหม่ เชื้อสายราชวงศ์มังราย องค์สุดท้ายถึงแก่พิราลัย พระเจ้าหง
สาวดีจึงส่ง มังนรธาช่อ มาปกครองเชียงใหม่ เพื่อปกครองหัวเมืองล้านนาโดยตรง^{๙๑} ในปี พ.ศ.
๒๑๒๒ นครน่านต้องขึ้นตรงต่อการปกครองของพม่าที่เมืองเชียงใหม่ด้วย อย่างไรก็ตาม ในระหว่างที่
พม่าปกครองหัวเมืองล้านนาและนครน่านอยู่นั้นพม่าต้องการที่จะควบคุมหัวเมืองล้านนาไว้ทั้งหมด
โดยมีมังนรธาช่อ ซึ่งปกครองอยู่ที่เชียงใหม่ คอยสอดส่องและควบคุมการปกครองแทนกษัตริย์ของ
พม่าโดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการปกครองและควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนาทั้งหมด ความ
กดดันจากการปกครองของพม่า ทำให้เจ้าผู้ปกครองนครน่านได้คิดและพยายาม แข็งเมืองต่อพม่า
หลายครั้ง แต่ไม่สามารถทำได้สำเร็จ ดังเช่น ในปี พ.ศ. ๒๑๔๐ เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ได้ต่อสู้
กับมังนรธาช่อที่ปากจ้าว แต่พ่ายแพ้จึงหนีไปพึ่งล้านช้าง ดังมีข้อความบันทึกไว้ว่า “พระยาหลวงน่าน

^{๘๘} กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๒ (พิมพ์
ครั้งที่ ๗), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๓๙๗ - ๓๙๘

^{๘๙} อ้างแล้วใน สรัสวดี อ๋องสกุล, พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด, หน้า ๖๔

^{๙๐} อ้างแล้วใน กรมศิลปากร, เมืองน่านโบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ, หน้า ๘๑ - ๘๕

^{๙๑} อ้างแล้วใน กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐ พงศาวดารเมืองน่าน เล่มที่ ๙, หน้า ๕๒

แลเจ้าฟ้าสารวดีต่อบรรดาที่ปากง้าวหันแลฝ่ายพระยาน่านบ่ชนะเจ้าฟ้าสารวดีถอยร้อพลลงมาส่วน
ตนเจ้าพระยาน่าน ก็หนีไปเมืองล้านช้างพูน วันนั้นแล”^{๙๒} มังนรธาซ่อ (เจ้าฟ้าสารวดี) ได้ตั้งพระยา
แขกขุนนางรักษาเมืองอยู่ในปี พ.ศ. ๒๑๔๐-๒๑๔๓ เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ ได้นำกำลังของล้านช้าง
เข้าไปตีเชียงใหม่ แต่ไม่สำเร็จ จึงกลัวยึดนครน่านคืนแล้วปกครองนครน่านต่อจนถึง ปี พ.ศ.
๒๑๔๖ ดังมีข้อความบันทึกไว้ว่า “ถึงเบิกเสร็จ จุลศักราช ๙๖๒ เจ้าเจตบุตร คือ พระยาหลวงน่าน
ได้กำลังลาว คือ ลาวกัฟิ่นหงสาวออกมาที่พาเอากำลังเมืองล้านช้างไปเอาเชียงใหม่ นั้นก็ฝ่ายไป
เชียงใหม่ในปีเบิกเสร็จนั้นแล พระยาก็กลับคืนมาอยู่เมืองน่านดังเก่าที่นั้นแล” และต่อมาในปี พ.ศ.
๒๑๔๖ เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ถูกมังนรธาซ่อจับไปประหารที่เมืองเชียงใหม่ เนื่องจากเจ้าศรีสอง
เมือง อนุชาของตนเอง รักษาประตูเมืองเป็นขบถ เปิดประตูเมืองให้พม่าเข้ายึดนครน่านได้สำเร็จ^{๙๓}

มังนรธาซ่อได้มอบให้เจ้าศรีสองเมือง ถวายพระนามใหม่ว่า เจ้าพระบาทศึกชัยไชยสงคราม
ปกครองนครน่านต่อจากเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ ในปี พ.ศ. ๒๑๔๖-๒๑๕๘ และในปี พ.ศ. ๒๑๕๘
ท้าวพระยาเมืองเชียงใหม่ได้มาเชิญไปเป็นพระเจ้าเชียงใหม่ปกครองเชียงใหม่จนถึงปี พ.ศ. ๒๑๗๔ และ
ได้มอบให้ เจ้าอุ่นเมือง ผู้เป็นอนุชาปกครองนครน่านสืบแทน ในปี พ.ศ. ๒๑๕๘-๒๑๖๘ และในปี พ.ศ.
๒๑๖๖ ถูกพมามาคูกคาม เจ้าอุ่นเมืองจึงได้รวบรวมไพร่พล ส่วนหนึ่งหนีทัพพม่าลงไปพึ่งกรุงศรีอยุธยา
ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ปกครองกรุงศรีอยุธยา พงศาวดารเมืองน่านได้ ดังมี
ข้อความบันทึกเกี่ยวกับเจ้าอุ่นเมืองลงไปพึ่งกษัตริย์เมืองใต้ไว้ว่า “เจ้าอุ่นเมืองตนเปนน้องเสวยเมือง
น่านแทนพี่ตนถึงปีกาไถ่นั้นจุลศักราชได้ ๙๘๕ ตัว เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เพ็งเม้งวันศุกร์ท่านก็พินม่าน
หนีไปเมืองใต้พูนแล”^{๙๔} ในปี พ.ศ. ๒๑๖๗ และในปี พ.ศ. ๒๑๖๗ เจ้าอุ่นเมืองได้รวบรวมกำลังทัพ
กลับมาชิงนครน่านคืนจากพม่า และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๑๖๗ พระเจ้าสุทโธทรมหาราชได้ยกทัพมาตีนคร
น่านและได้ทำการกวาดต้อนผู้คนไปไว้ที่เมืองหงสาวดี จึงได้มีการโยกย้ายสับเปลี่ยนเจ้าเมืองในเขต
ล้านนาเข้ามาปกครองนครน่านอีกครั้ง^{๙๕} เจ้าอุ่นเมืองสู้ไม่ได้จึงได้หลบหนีไปพึ่งเจ้าเมืองหลวงพระ
บาง

ในปี พ.ศ. ๒๑๖๘ เจ้าหลวงเมืองละคร ได้ยกกำลังจากลำปางมาชิงนครน่านและปกครองนคร
น่านในระหว่าง พ.ศ. ๒๑๖๘-๒๑๘๑ และเมื่อถึงแก่พิราลัยลง เจ้าพระยาเชียงใหม่ ปกครองนครน่าน
เป็นองค์ต่อมาในระหว่าง พ.ศ. ๒๑๘๑-๒๑๙๑ และเมื่อถึงแก่พิราลัยลง มหารัชมหาราชเจ้า กษัตริย์พม่า
ซึ่งมีอำนาจในการปกครองล้านนาในขณะนั้น จึงได้ส่งพระยาเชียงใหม่ของ สามคนพี่น้องมาขึ้นนครน่าน คน
พี่มีชื่อว่า เจ้าพระยาแหลมมูม คนน้องถ้วน ๒ ชื่อ เจ้าพระยาอดใจ และน้องคนที่ ๓ ชื่อว่า เจ้า
พระยาเมืองราชา โดยเจ้าพระยาแหลมมูมขึ้นนครน่านตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๑๙๒-๒๒๐๕ แต่ถูกกษัตริย์
จากอยุธยา คือ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงส่งกองทัพมาตีนครน่านในปี พ.ศ. ๒๒๐๕ ถึงแก่

^{๙๒} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ,นิทานโบราณคดี,(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ศิลปาบรรณาคาร,๒๕๑๖),หน้า ๖๖

^{๙๓} อ้างแล้วใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ,นิทานโบราณคดี,หน้า ๖๗

^{๙๔} อ้างแล้วใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ,นิทานโบราณคดี,หน้า ๖๘-๖๙

^{๙๕} อ้างแล้วใน กรมศิลปากร, เมืองน่านโบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ,หน้า ๕๓

พิราลัยที่อยู่^{๙๖} เมื่อพระญาแหลมมุดถึงแก่พิราลัย พระญายอดใจปกครองนครน่าน ในปี พ.ศ. ๒๒๐๘-๒๒๓๐ เนื่องจากปี พ.ศ. ๒๒๐๕-๒๒๐๘ อยู่ที่เมืองบัว แล้วย้ายเข้ามายังนครน่านในปี พ.ศ. ๒๒๐๘ เมื่อถึงแก่พิราลัย มหาธรรมราชาเจ้าก็ให้พระญาเมืองราชปกครองนครน่านต่อในปี พ.ศ. ๒๒๓๒-๒๒๔๖ ภายหลังสมคบกับลาวแสนแก้วแข็งเมืองกับพม่า พระเจ้ากรุงอังวะแห่งพม่าจึงส่งกองทัพจากเชียงใหม่มาตีนครน่าน เมื่อยึดได้แล้วจึงทำการเผาทำลาย นครน่านเสียหายอย่างหนัก ผู้คนทางหลบหนีละทิ้งบ้านเรือนเข้าไปหลบซ่อนตามป่าเขา นครน่านจึงถูกทิ้งร้างนานถึง ๕ ปี พระญาเมืองราชจึงหนีไปพึ่งเมืองล้านช้างและลงไปพึ่งกรุงศรีอยุธยา ทำให้นครน่านร้างผู้คนครั้งแรกในการศึกครั้งนี้ พม่าเผาผลาญนครน่านเสียหายเป็นอย่างมาก คงเหลือแต่แผ่นดิน^{๙๗}

เจ้าฟ้าเมืองคองและเจ้าฟ้าเมียวชา ขุนนางพม่า ได้เข้ามารวบรวมไพร่พลตั้งบ้านเรือนขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๒๕๑-๒๒๕๗ และให้การปกครองดูแลนครน่านมิให้ก่อการกระด้างกระเดื่องได้อีกต่อไป เมื่อเจ้าฟ้าเมียวชาถึงแก่พิราลัยแล้ว พระยานาขวา (น้อยอินทร์) ผู้รักษาเมือง ซึ่งเป็นชาวน่าน ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้ากรุงอังวะ อัญเชิญพญาหลวงด้นมหวงศ์เจ้าเมืองเชียงใหม่มาเป็นผู้ปกครองน่านในปี พ.ศ. ๒๒๖๙-๒๒๙๔ จึงทำให้นครน่านได้มีเจ้าผู้ปกครองนครโดยการสืบเชื้อสายลำดับราชวงศ์อีกครั้งหนึ่งในพงศาวดารเมืองน่านเรียกว่า “ราชวงศ์หลวงด้นมหวงศ์” (บรรพบุรุษต้นสายสกุล ณ น่าน)^{๙๘}

ในปี พ.ศ. ๒๓๐๓ พระเจ้าอลองพญาษัตริย์แห่งพม่า ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา แต่เกิดเหตุป็นใหญ่แตก ถูกพระองค์ประหารชนก ต้องยกทัพกลับและเสด็จสวรรคตกลางทาง^{๙๙} ส่งผลให้บรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนาได้โอกาส จึงพากันแข็งเมืองต่อพม่า เมื่อพระเจ้ายมลอกลอยเสวยราชสมบัติ จึงทรงส่งอภัยคามณีเป็นแม่ทัพมาตีเมืองเชียงใหม่และหัวเมืองอื่น ๆ เจ้าอริยวงศ์เจ้าเมืองน่าน จำต้องยอมหันไปอ่อนน้อมกับพม่าดังเดิม^{๑๐๐} เมื่อปราบปรามหัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนาได้ราบคาบเรียบร้อยแล้ว พระเจ้ายมลอกลอยทรงแต่งตั้งอภัยคามณีเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๐๖ พระเจ้ายมลอกลอยได้ขึ้นเสวยราชย์ อภัยคามณีลงไปเข้าเฝ้าที่เมืองอังวะ เจ้านายท้าวพระยาในหัวเมืองต่าง ๆ ของล้านนา ได้กำลังทหารสนับสนุนจากเมืองหลวงพระบางพากันแข็งเมือง พระเจ้ายมลอกลอยทรงทราบจึงแต่งตั้งให้เนเมียวสีหบดีเป็นแม่ทัพนำกำลังร่วมกับกองทัพอภัยคามณียกมาปราบปรามอีกครั้ง จากนั้นในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ อภัยคามณีได้ตระเตรียมกองทัพให้พร้อมเพื่อจะเข้าตีกรุงศรีอยุธยา โดยได้ระดมกำลังไพร่พลจากหัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนา เจ้าอริยวงศ์ เจ้าผู้ปกครองนครน่านขณะนั้นได้มอบหมายให้เจ้านายอ้าย ผู้เป็นหลานคุมกำลังพลของนครน่านมาสมทบกับกองทัพของ เนเมียวสีหบดี แม่ทัพพม่าเพื่อไปตีกรุงศรีอยุธยาต่อไป^{๑๐๑} กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว

^{๙๖} กรมศิลปากร,ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐ พงศาวดารเมืองน่าน เล่มที่ ๙,(พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา,๒๕๐๓),หน้า ๓๒๔

^{๙๗} อ้างแล้วใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ,นิทานโบราณคดี,หน้า๗๙

^{๙๘} องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน,เล่าเรื่องวรรณ,(กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์อัมรินทร์,๒๕๔๙),หน้า ๒๗

^{๙๙} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า (พิมพ์ครั้งที่ ๒). (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยควอลิตี้บุ๊คส์ ,๒๕๐๖),หน้า ๓๔๑

^{๑๐๐} องค์การคำครุสภา,ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๐ เล่ม ๑๐. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา,๒๕๐๗ จ),หน้า๓

^{๑๐๑} อ้างแล้วใน องค์การคำครุสภา,ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๐ เล่ม ๑๐,หน้า ๑๑

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกอบกู้เอกราชของกรุงศรีอยุธยาจากพม่าได้สำเร็จแล้ว แต่พม่ายังคงยึดครองหัวเมืองล้านนาอยู่จึงทรงยกกองทัพขึ้นมาตีเมืองเชียงใหม่ถึง ๒ ครั้ง ครั้งแรกตีไม่สำเร็จ ส่วนครั้งหลังยกขึ้นมาในปี พ.ศ. ๒๓๑๗ พญาเจ้าบ้าน เจ้าเมืองเชียงใหม่ พญาภาวิละ เจ้าเมืองลำปาง ได้หันมาสวามิภักดิ์กับฝ่ายไทย และได้้นำกำลังผู้คนเข้ามาสมทบตีเมืองเชียงใหม่ ส่วนทางนครน่านซึ่งยังสวามิภักดิ์ต่อพม่า ได้มอบให้เจ้าน้อยวิฑูรตำแหน่งเจ้านาขวา เกณฑ์พลมาช่วยพม่าป้องกันเมืองเชียงใหม่ โปมะยง่วน เจ้าเมืองเชียงใหม่สู้กำลังกองทัพไทยไม่ได้ จึงทิ้งเมืองไปตั้งมั่นอยู่ที่เมืองเชียงแสน ส่วนเจ้าน้อยวิฑูรถูกกองทัพไทยจับกุม หลังจากที่ได้ตีเมืองเชียงใหม่ได้แล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯ ให้เจ้าพระยาจักรี (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ รัชกาลที่ ๑) อยู่จัดการปกครองหัวเมืองล้านนา และได้เกลี้ยกล่อมเจ้าผู้ปกครองนครน่านให้สวามิภักดิ์กับสยาม และให้เจ้าน้อยวิฑูรกลับไปปกครองนครน่าน ในเวลาต่อมาเจ้าน้อยวิฑูรไม่ตั้งมั่นอยู่ในสัจจะพระญาภาวิละเจ้าผู้ปกครองลำปาง จึงนำกำลังไปควบคุมตัวและครอบครัวส่งมายังกรุงธนบุรีในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ เป็นเหตุให้นครน่านขาดผู้นำ กองทัพพม่าจากเมืองเชียงแสนได้ยกกำลังมากวาดต้อนผู้คนในนครน่านไปไว้ที่เมืองเชียงแสน ทำให้นครน่านถูกทิ้งร้างเป็นครั้งที่ ๒ เป็นเวลาถึง ๒๓ ปี^{๑๐๒}

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๒๒ เป็นต้นมา นครน่านตกอยู่ในความวุ่นวายสับสน ดังปรากฏความในพงศาวดารเมืองน่านตอนที่หนึ่งว่า “ในกาลยามนั้นเมืองล้านนาไทยก็บ่มั่น บ่เที่ยง ลักบ้าน ลักเมืองแลดังเมืองน่าน เราเป็นอันเปล่าทางสุทธาท้าวพระยาบ่อได้แล” เจ้านายเชื้อสายราชวงศ์หลวงดีนมหาวงศ์ที่ยังหลงเหลืออยู่ตามบ้านเล็กเมืองน้อยในเขตนครน่าน และเมืองข้างเคียง ต่างแตกความสามัคคี แบ่งแยกออกจากกัน หันไปเข้าข้างพม่าบ้าง ไทยบ้าง ประกอบกับระยะนี้สถานการณ์ในกรุงธนบุรีไม่เรียบร้อย มีการพลัดเปลี่ยนแผ่นดิน และสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ส่วนทางฝ่ายพม่านั้น โปมะยง่วนก็ยังคุมกำลังตั้งมั่นอยู่ที่เมืองเชียงแสน

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๖ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงแต่งตั้งเจ้านานจันทโชติขึ้นเป็นพระยามงคลวรยศให้มาครองนครน่าน ขณะนั้นบ้านเมืองรกร้างว่างเปล่า พระยามงคลวรยศจึงตั้งมั่นอยู่ที่บ้านท่าปลา (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์)^{๑๐๓}

สำหรับฝ่ายพม่าได้แต่งตั้งเจ้าฟ้าอัครวรปัญญา เป็นผู้ปกครองนครน่านในปีต่อมาเช่นกัน โดยเจ้าอัครวรปัญญาตั้งมั่นอยู่ที่เมืองเทิง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย) ซึ่งในพงศาวดารเมืองน่านได้มีการบันทึกเกี่ยวกับเขตพื้นที่การปกครองและอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าไว้^{๑๐๔}

ส่วนเจ้าสุมนเทวราช ตั้งมั่นอยู่ที่เวียงสา (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน) พงศาวดารเมืองน่านได้มีการบันทึกไว้ว่า “ยามนั้นเจ้าจันทโชติ คือ เจ้ามงคลวรยศนั้นท่านก็ตั้งอยู่ท่าปลาเห็นแลดังเจ้าสมณะตนเปนน้องเจ้าพระยามงคลวรยศนั้นท่านก็มาตั้งอยู่บ้าน คือ เวียงพ้อเห็นแล ”

หลังจากเมืองเชียงแสนถูกกำลังหัวเมืองฝ่ายเหนือตีได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๓๒๙ แล้ว เจ้าฟ้าอัครวรปัญญา ได้นำครอบครัวชาวน่านและชาวเมืองเทิงย้ายลงมาอยู่ที่บ้านตีดในเขตนครน่านอยู่

^{๑๐๒} กรมศิลปากร, *เมืองน่านโบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๕๔

^{๑๐๓} อ้างแล้วใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *นิทานโบราณคดี*, หน้า ๘๖

^{๑๐๔} นิยม สองศรีโย และคณะ, *พงศาวดารน่าน อนุสรณ์งานบำเพ็ญบุญออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระครูอินทวิสุทธิ*, (น่าน : โรงพิมพ์อิงค์เบอรี่, ๒๕๕๖), หน้า ๕๙

ด้านตะวันตกของเวียงญ่เพียงแซ่แห่ง หมายถึง ที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบัน ซึ่งพงศาวดารเมืองน่าน ได้มีการบันทึกไว้ว่า “ฝ่ายพระยาน่านแลชาวเทิงทั้งมวลก็ค่อยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระยาแสนเมืองม่าน ชาวเทิงทั้งมวลหนีออกจากเมืองเทิงลงมาในวันเดือนยี่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ มาฮอดเมืองน่านเดือน ๓ ขึ้น ๔ ค่ำ มาตั้งบ้านตีตรม้าน่านวันตฤกเพียงแซ่แห่งนั้นแลฯ” ในเวลาต่อมาเจ้าอัครวรปัญญาเกิดวิวาทกับเจ้าสุมนเทวราช ผู้เป็นน้ำ^{๑๐๕}

จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ พระญามงคลยศ ซึ่งตั้งมั่นอยู่ที่ท่าปลา จึงใกล้เคียงปรองดองให้สมัครสมานสามัคคีกัน แล้วยกนครน่านให้เจ้าฟ้าอัครวรปัญญาปกครองแทนตน

ระยะที่ ๔ เมืองน่านขึ้นกับกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๓๑)

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกทำการปราบดาภิเษกขึ้นเสวยราชย์แล้ว จึงได้จัดการแก้ไขปัญหามืองให้กลับเข้าสู่สภาวะปกติ ในปีชวด จัตราศก จ.ศ. ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕) วันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๙ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. พร้อมกันนี้ได้ทำการปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินปกครองเมืองสยามทรงมีพระนามว่า “พระบาทสมเด็จพระปรโมรราชามาหาจักรีบรมนาถนเรศวรราชวิวัฒนวงศ์ ปฐมพงศาธิราชรามธิบดีนทร สยามพิชิตินทรวิโรดมบรมนารถบพิตร พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก” ซึ่งมีพระชนมายุได้ ๔๕ พรรษา กับ ๒ เดือนในขณะนั้น ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี^{๑๐๖}

ใน พ.ศ. ๒๓๒๙ เจ้ามงคลวรยศ ได้สละอำนาจในการปกครองนครน่าน ให้เจ้าอัครวรปัญญา ซึ่งเป็นหลานขึ้นเป็นเจ้าผู้ปกครองนครน่านสืบต่อมาในห้วงระยะเวลา ปี พ.ศ. ๒๓๒๙-๒๓๕๓ รวม ๒๔ ปี^{๑๐๗} ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๓๑ เจ้าฟ้าอัครวรปัญญาลงมาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าฟ้าอัครวรปัญญาเป็นเจ้าผู้ปกครองนครน่านและแต่งตั้งเจ้าสุมนเทวราช ขึ้นเป็นเจ้าพระยาหอหน้า ซึ่งมีตำแหน่งเทียบเท่าอุปราชหรือเจ้าอุปราช ให้กลับขึ้นมานครน่าน ล่วงมาถึง ปี พ.ศ. ๒๓๔๓ เจ้าฟ้าอัครวรปัญญาได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตย้ายจากบ้านตีตรมกลับไปตั้งนครน่าน ที่เดิมซึ่งถูกทิ้งร้างไว้นานถึง ๒๓ ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๒๑-๒๓๔๔ และในปี พ.ศ. ๒๓๔๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เจ้าอัครวรปัญญาซ่อมสร้างนครน่าน เมื่อเสร็จแล้วจึงกลับมาตั้งยังถิ่นฐานที่เดิมพร้อมทั้งได้ก่อสร้างกำแพงและบูรณะตัวเมืองขึ้นใหม่ ซึ่งในสมัยเจ้าอัครวรปัญญา ในปี พ.ศ. ๒๓๔๗ ยังได้นำกำลังไปร่วมเป็นกองทัพผสมกับทัพเชียงใหม่ ลำปาง เวียงจันทน์ และกรุงเทพฯ ตีเมืองเชียงแสนแตกยึดคืนจากพม่าได้ มีการแบ่งผู้คนของเมืองเชียงแสน ๒ หมื่น ๓ พันคนเศษ ไปให้บ้านฮ่อม เชียงใหม่ บ้านปงสนุก เมืองลำปาง บ้านพระหลวง เมืองแพร่ บ้านเสาไห้ เมืองสระบุรี และบ้านคูบัว เมืองราชบุรี เป็นต้น^{๑๐๘} จึงถือว่าเป็นการขับไล่พม่าให้พ้นจากแผ่นดินสยามไปได้ และพร้อมกันนี้ได้นำเมืองเชียง

^{๑๐๕} อ้างแล้วใน นิยม สองศรีโยและคณะ, พงศาวดารน่าน อนุสรณ์งานบำเพ็ญบุญออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระครูอินทวิสุทธิ, หน้า ๕๗

^{๑๐๖} เกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล, แรกสร้างพระนคร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามความรู้, ๒๕๕๒), หน้า ๕๒

^{๑๐๗} อ้างแล้วใน จังหวัดทหารบกน่าน, พระเจ้าน่าน, หน้า ๔๗

^{๑๐๘} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๖๑), หน้า ๒๔๓

แสน เชียงรุ่ง และเมืองในแคว้นสิบสองพันนา ลงมาสวามิภักดิ์ต่อกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. ๒๓๔๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ทรงรักใคร่ตั้งพระโอรส และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เลื่อนฐานันดรศักดิ์เป็น “เจ้าฟ้าอัครวรปัญญา” นอกจากงานในด้านการปกครอง และงานด้านการทหารแล้ว เจ้าฟ้าอัครวรปัญญา ยังสืบสานงานด้านการศาสนา เช่น การถวายพระเกศาธาตุแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ได้สร้างกำแพงและบันไดนาควัดพระธาตุแช่แห้ง และสร้างวัดบุญยืนที่เวียงพ้อปัจจุบัน คือ วัดบุญยืนพระอารามหลวง ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน และสร้างเสาหลักเมืองน่าน ซึ่งปัจจุบันประดิษฐาน ณ วัดมิ่งเมือง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ในปี พ.ศ. ๒๓๕๑^{๑๐๙} ความโปรดปรานของรัชกาลที่ ๑ ทรงมีต่อเจ้าฟ้าอัครวรปัญญานั้น ดังพงศาวดารเมืองน่านได้บันทึกไว้ว่า “พระมหากษัตริย์เจ้ามีความยินดีที่ซุบเลี้ยงเจ้าหลวงอัครวรปัญญาหื้อเป็นเจ้าน่านหั้นแล เมื่อนั้นพระมหากษัตริย์เจ้ามีความยินดีรักเจ้าหลวงฟ้าน่านเสมอ ดังลูกอันเกิดแต่อกตนนั้นแล ” และในปี พ.ศ. ๒๓๕๓ เจ้าฟ้าอัครวรปัญญา ได้ลงไปกรุงเทพฯ เพื่อประกอบพระราชพิธีปลงพระบรมศพรัชกาลที่ ๑ ทรงประจวบถึงแก่อนิจกรรมที่กรุงเทพฯ^{๑๑๐}

ในปี พ.ศ. ๒๓๕๓ เจ้าสุนทรวราช ขึ้นปกครองนครน่านต่อจากเจ้าฟ้าอัครวรปัญญา ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ ๒ แห่งราชวงศ์จักรี ในปี พ.ศ. ๒๓๕๔ เจ้าสุนทรวราชทรงยกทัพไปกวาดต้อนชาวไทลื้อ ๖,๐๐๐ คน^{๑๑๑} จากเมืองลำ เมืองพง เมืองเชียงแข็งและเมืองหลวงภูคา ในแคว้นสิบสองพันนามาไว้ที่นครน่าน ซึ่งในยุคนั้นเรียกว่า “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” และหลังจับช้างเผือกพลายได้แขวงเมืองป่าแดดเมืองยั้งปัจจุบันอยู่เขตตำบลจิม อำเภอปง จังหวัดพะเยา จึงได้นำไปถวายรัชกาลที่ ๒ ยังกรุงเทพมหานครเป็นช้างคู่พระบารมีได้รับพระราชทานนามว่า “พระยาเศวตคชลักษณ์” ซึ่งในปัจจุบันเป็นผู้สืบสายสกุลพระราชทานนามว่า “สมณะช้างเผือก”^{๑๑๒} ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๖๐ ได้เกิดอุทกภัยใหญ่ น้ำท่วมตัวเมืองของนครน่านอย่างหนัก เจ้าสุนทรวราชจึงได้ย้ายเมืองขึ้นไปทางทิศเหนือไปตั้งบนที่ดอนบริเวณที่เรียกว่า “ดงพระเนตรช้าง” ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของนครน่าน จึงเรียกว่าในยุคนั้นว่า “เวียงเหนือ” ปัจจุบัน คือ บ้านมหาโพธิ์ และบ้านหัวเวียงเหนือ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ห่างจากตัวเมืองน่านในปัจจุบันขึ้นไปทางทิศเหนือ ประมาณ ๒ กิโลเมตร ปัจจุบันยังพบร่องรอยของคูน้ำ คันดินโบราณอยู่ ในด้านความจงรักภักดีต่อสยามของเจ้าสุนทรวราชแสดงให้เห็นในกรณีของเมืองเชียงรุ่ง เมืองสิบสองพันนา ได้ขอซื้อช้างจากนครน่านแต่เจ้าสุนทรวราช ไม่ยอมขายให้ทันทีด้วยเกรงว่า สยามจะระแวงสงสัยว่ามีใจเอนเอียงไปข้างพม่า จึงมีหนังสือบอกลงมายังรัชกาลที่ ๒ ที่กรุงเทพฯ เมื่อได้รับอนุญาต

^{๑๐๙} องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, สารานุกรมจังหวัดน่าน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๘ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๘), หน้า ๒๖๑

^{๑๑๐} อ้างแล้วใน จังหวัดทหารบกน่าน, พระเจ้าน่าน, หน้า ๔๗

^{๑๑๑} องค์การคำครุสภา, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๑ เล่ม ๔ พงศาวดารโยนก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๔๘

^{๑๑๒} อ้างแล้วในองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, สารานุกรมจังหวัดน่าน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๘, หน้า ๒๖๑

แล้วจึงยินยอมขายช้างให้ เป็นต้น^{๑๑๓} เจ้าสุนทรเทวราช ถึงแก่พิราลัยที่กรุงเทพฯ เนื่องจากลงไปร่วมพระราชพิธีปลงพระบรมศพของรัชกาลที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๓๖๗ แล้วรัชกาลที่ ๓ พระราชโอรสของรัชกาลที่ ๒ จึงให้ทำการปลงพระศพเจ้าสุนทรเทวราช ที่วัดแจ้งกรุงเทพฯ

ในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ เจ้ามหายศ ปกครองนครน่านต่อจากเจ้าสุนทรเทวราช ปี พ.ศ. ๒๓๖๙ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งราชวงศ์จักรี โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้ามหายศ เภตต์กำลังพลเมืองนครน่านไปช่วยปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ที่กรุงเวียงจันทน์ และปี พ.ศ. ๒๓๗๐ พระยาพิชัยธณูฤทธิ์ ถือนอกราชการให้เกณท์กำลังพลเมืองนครน่านไปรักษาหลวงพระบางเจ้ามหายศปกครองนครน่านถึงปี พ.ศ. ๒๓๗๘ ก็ถึงแก่พิราลัย เจ้าอชิตวงศ์ได้ขึ้นปกครองนครน่านสืบต่อมาได้ ๗ เดือน ประชวรติดเชื้อมาจากการลงไปเฝ้ารัชกาลที่ ๓ ที่กรุงเทพฯ เมื่อกลับมาถึงนครน่านก็ถึงแก่พิราลัย ในปี พ.ศ. ๒๓๗๙ เจ้ามหายศจึงได้ขึ้นปกครองนครน่าน ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๘๑-๒๓๙๔ รวม ๑๓ ปี ในยุคนี้นับเป็นยุคแห่งความสงบสุข เจ้ามหายศจึงได้ทำนุบำรุงวัดวาอาราม และศาสนสถานต่าง ๆ อาทิ สร้างวิหารวัดสภาราศ และวัดพระเกิด ซ่อมสร้างพระวิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง ซ่อมสร้างพระธาตุเจ้าวัดท่าล้อ และวัดช้างเผือก สร้างพระพุทธรูปวัดดอนหนาม เมืองบัวซ่อมสร้างวัดปงสนุก เวียงสา^{๑๑๔}

เจ้านันทวรฤทธิเดชฯ ได้ขึ้นปกครองนครน่าน เป็นองค์ที่ ๖๒ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๖-๒๔๓๖ ซึ่งปกครองนครน่านในห้วงระยะเวลาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองสยาม โดยมีศูนย์กลางการปกครอง คือ กรุงเทพมหานคร และเป็นห้วงระยะเวลาที่ชาติมหาอำนาจตะวันตก คือ อังกฤษและฝรั่งเศส ได้แผ่อิทธิพลเข้ายึดปกครองประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อสยามและประเทศราชของสยามอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก ซึ่งจะได้กล่าวถึงในเรื่องของปัจจัยส่งเสริมบทบาทและความสำคัญของเจ้าผู้ปกครองนครน่าน ที่มีต่อการปฏิรูปการปกครองสยามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ในบทต่อไป

ในปี พ.ศ. ๒๓๙๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้านันทวรฤทธิเดชฯ ไปตีเมืองสิบสองปันนาเชียงรุ้ง ให้มาสวามิภักดิ์ต่อสยาม และในห้วง ปี พ.ศ. ๒๓๙๗-๒๓๙๘ ยกกองทัพไปช่วยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรงนำกองทัพหลวงและกองทัพหัวเมืองล้านนาไปรบเมืองเชียงตุง (ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่รัฐฉาน ประเทศสหภาพพม่า) และในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ แม่น้ำน่านได้เปลี่ยนเส้นทางเดินแนวลำน้ำจึงถอยห่างจากตัวเมืองเก่าไปมากแล้ว เจ้านันทวรฤทธิเดชฯ ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราขานุญาตพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ย้ายเมืองกลับไปตั้งยังที่เดิม^{๑๑๕}

^{๑๑๓} ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๖), หน้า ๙๕ - ๙๖

^{๑๑๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, *วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน, ประชุมพงศาวดาร ภาค ๑๐ เรื่อง ราชวงศ์จักรีพงศาวดารเมืองน่าน*, (น่าน: โรงพิมพ์น่านออฟเซต, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔๕

^{๑๑๕} องค์การคำครุสภา, *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๐ เล่ม ๑๐*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๒๒ - ๒๗

หลังจากได้รับพระบรมราชานุญาตจากรัชกาลที่ ๔ ให้ย้ายเมืองกลับที่ตั้งเดิมได้เจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯ โปรดให้ซ่อมสร้างเวียงเก่า และสร้างคุ้มแก้ว ๗ หลัง เป็นที่ประทับและสร้างหอคำเป็นท้องพระโรง ออกว่าราชการทรงปกครองนครน่าน ให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ราษฎร พระองค์ทรงมีฐานะเป็น “เจ้าชีวิต” มีกฎหมายเรียกว่า “อาญาจักรหลักคำ” เป็นกฎหมายที่เข้มงวดและมีบทลงโทษที่รุนแรงถึงขั้นประหารชีวิต โดยมีเจ้าชั้นห้าใบ ประกอบด้วย เจ้าผู้ปกครองนคร เจ้าอุปราชา เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร และเจ้าบุรีรัตน์ และเค้านามหลวง (สำหรับคำว่า “เค้านามหลวง” หมายถึง กรณีที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของสยามได้ส่งผู้แทนที่เป็นข้าราชการมาประจำหน่วยงานของนครน่าน เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด คลังจังหวัด และสรรพากรจังหวัด เป็นต้น สำหรับเจ้าผู้ครองนครน่านนั้นได้กำหนดรายได้เป็นอัตราเงินเดือนสำหรับส่วยอากรต่าง ๆ ต้องเก็บเข้าท้องพระคลังทั้งสิ้น

ในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ เจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯ โปรดให้เจ้าราชวงศ์(พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ) ยกทัพขึ้นไปตีเมืองพง เมืองเชียงแข็ง และกวาดต้อนคนซึ่งส่วนใหญ่เป็นครอบครัวชาวไทลื้ออพยพลงมาอยู่ที่นครน่านเป็นครั้งที่ ๓ ซึ่งครั้งแรกนั้นในปี พ.ศ. ๒๓๘๗ ในสมัยเจ้าฟ้าอัครวรปัญญา และในครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๓๕๔ ในสมัยเจ้าสุนทรวรราช ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ วิพันธุ์ ชมะโชติ^{๑๑๖} ศึกษาเรื่อง *บันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ “แผ่นดินที่เสียไป” ประวัติศาสตร์จารึกด้วยน้ำตาความสูญเสียที่คนทั้งชาติต้องขมขื่น* ทำให้ทราบถึงอาณาเขตการปกครองของสยามในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔ มีอาณาเขตของดินแดนครอบคลุมถึงสิบสองปันนา ทิศตะวันออก และตะวันตกเฉียงเหนือ มีอาณาบริเวณถึงเมืองหลวงพระบางเวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ส่วนทิศเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ มีอาณาเขตจรดจีนถึงแคว้นสิบสองปันนา โดยมีชาวไทลื้ออาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีเมืองเชียงรุ่งเป็นศูนย์กลางการปกครอง โดยเจ้าเมืองเชียงรุ่งจะส่งเครื่องราชบรรณาการถวายแก่พระมหากษัตริย์สยามทุกปี ในวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๓ สยามได้สูญเสียแคว้นสิบสองปันนาให้แก่จีนมีพื้นที่ประมาณ ๖๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

สำหรับในห้วงระยะเวลาของรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕ นครน่านมีอาณาเขตกว้างขวาง โดยมีเมืองบริวารถึง ๔๕ เมือง จึงถูกจัดให้มีฐานะเป็น “นครน่าน” โดยพิจารณาจากการศึกษาความสำคัญของเมืองแพร่และน่านในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓ ของ สมศักดิ์ ลือราช^{๑๑๗} ในการจัดการแบ่งเขตการปกครองเป็นบริเวณของเมืองแพร่และนครน่าน ซึ่งการจัดแบ่งเขตการปกครองเป็นบริเวณตามกฎหมายข้อบังคับสำหรับมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ ร.ศ. ๑๑๙ (พ.ศ. ๒๔๔๓) ได้แบ่งเขตการปกครองแบบเดิม คือ เมืองแพร่ได้ถูกกำหนดฐานะเป็น “เมือง” ส่วนเมืองน่านมีฐานะเป็น “นคร” เพราะมีอาณาเขตกว้างขวางโดยแบ่งเป็นหัวเมืองชั้นใน คือ เมืองที่อยู่ใกล้ที่ทำการเค้านามหลวงและหัวเมืองชั้นนอก ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ห่างออกไปและมีความยุ่งยากในด้านการปกครอง จึงจำเป็นจะต้องจัดตั้งเป็นบริเวณขึ้น^{๑๑๘}

^{๑๑๖} วิพันธุ์ ชมะโชติ, *บันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ “แผ่นดินที่เสียไป” ประวัติศาสตร์จารึกด้วยน้ำตาความสูญเสียที่คนทั้งชาติต้องขมขื่น*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อินทรี, ๒๕๕๑), หน้า ๖๓ - ๖๘

^{๑๑๗} สมศักดิ์ ลือราช, *ความสำคัญของเมืองแพร่และน่านในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓), (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๕๙)

^{๑๑๘} เสถียร ลายลักษณ์, *ผู้รวบรวม “กฎเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นข้อบังคับสำหรับปกครองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ. ๑๑๙” เล่มที่ ๑๗*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดลิแมร์, ๒๔๗๗), หน้า ๔๐๗ - ๔๐๘

นครน่านมีเนื้อที่กว้างขวางระยะทางที่จะไปมาหากันระหว่างเมืองต่อเมืองนั้นห่างกันมากและมีความยากลำบากในการเดินทางไปมาหาสู่กัน คือ อย่างเร็วใช้เวลา ๑ วัน อย่างช้าใช้เวลา ๒ ถึง ๓ คืน ซึ่งถือว่ามีความลำบากต่อการติดต่อและการจัดการปกครองในหัวเมืองชั้นนอกเหล่านั้น และยังมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแผ่อิทธิพลเข้ามาของฝรั่งเศสผ่านทางเมืองหลวงพระบางอีกด้วย ดังนั้นการจัดการปฏิรูปการปกครองนครน่านจึงต้องดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งในพื้นที่ของนครน่านมีการต่อต้านจากเจ้านายพื้นเมืองน้อยมากสำหรับการปฏิรูปการปกครองในนครน่านนั้น เจ้าผู้ปกครองนครน่านยอมรับการเปลี่ยนแปลงตามรัฐบาลสยาม ด้วยทรงมองเห็นการณ์ไกลที่จะพัฒนานครน่านให้มีความเจริญตามรูปแบบของรัฐธรรมนูญใหม่ โดยพิจารณาจากที่เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เจ้าผู้ปกครองนครน่าน ได้เร่งรัดให้ข้าหลวงใหญ่จัดการปกครองนครน่านให้เป็นแบบเดียวกับเมืองเชียงใหม่ โดยที่ข้าหลวงใหญ่เห็นว่า นครน่านยังไม่ถึงเวลาอันสมควร เป็นต้น สำหรับปัญหาที่เกิดจากการแย่งชิงอำนาจกันของเจ้านายบุตรหลานในนครน่านมีไม่มาก เช่น หัวเมืองอื่น ๆ เจ้าผู้ปกครองนครน่านสามารถควบคุมและแก้ไขปัญหานั้นได้^{๑๑๙} สำหรับพื้นที่การปกครองหัวเมืองชั้นนอกของนครน่านนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงพื้นที่เขตการปกครองทางภูมิรัฐศาสตร์ของนครน่านที่กว้างขวางมากกว่าในปัจจุบัน นั่นคือ เส้นแบ่งเขตแดนของนครน่านกับรัฐอาณานิคมของฝรั่งเศสจรดถึงแม่น้ำโขงตรงข้ามเมืองหลวงพระบางหรือเรียกว่า ผังขวาของแม่น้ำโขง

สำหรับเขตพื้นที่การปกครองของหัวเมืองชั้น เท่าที่ปรากฏในหลักฐานนครน่านได้ทำการปกครองโดยแบ่งหัวเมืองออกเป็นชั้น ๆ แบบสมัยโบราณ โดยวิธีการกำหนดยศเจ้าเมืองตามขนาดและความสำคัญของเมืองที่มีต่อนครน่าน ดังได้กำหนดยศของเจ้าเมืองที่เป็นเมืองชั้นดังนี้ คือ กลุ่มแรก ได้แก่ หัวเมืองที่มีขนาดใหญ่ตั้งอยู่ใกล้นครน่าน ผู้ปกครองจะมียศเป็นเจ้า ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๔ เมือง ได้แก่ เชียงของ เทิง เชียงคำ เมืองเงิน ถัดลงมา ได้แก่ เมืองขนาดเล็กอยู่ไกลจากเมืองน่าน ผู้ปกครองมียศเป็นพระยา และแสนหลวง มีด้วยกันทั้งหมด ๔๑ หัวเมือง เช่น เมืองงอบ เมืองพง เมืองบ่อ เมืองบัว เป็นต้น เมืองต่าง ๆ เหล่านี้โดยส่วนใหญ่ นครน่านจะปกครองโดยปล่อยให้คนพื้นเมืองปกครองกันเอง แต่ถ้าเป็นเมืองใหญ่และมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์อย่าง เช่น เมืองเชียงของ เมืองเทิง แล้วเจ้าเมืองจะได้รับการแต่งตั้งและส่งไปจากเมืองน่านแทบทั้งสิ้น^{๑๒๐}

นับตั้งแต่เจ้าฟ้าอัครธรรมาธิบดีเป็นข้าขอบขัณฑสีมากรุงรัตนโกสินทร์ นครน่านมีฐานะเป็นหัวเมืองประเทศราช เจ้าผู้ปกครองนครน่านมีอำนาจสิทธิ์เด็ดขาดในการปกครองพลเมือง การขึ้นปกครองนครน่านแม้จะต้องได้รับความเห็นชอบจากกรุงรัตนโกสินทร์ แต่โดยทางปฏิบัติแล้วพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงให้เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ในนครน่านเลือกตัวเจ้านายผู้มีอาวุโสเป็นเจ้าผู้ปกครองนครน่านกันเอง มิได้ทรงยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายใน และเจ้าผู้ปกครองนครน่านในชั้นหลังทุกพระองค์ ต่างปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความเที่ยงธรรม มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี ต่อพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี ได้ช่วยราชการบ้านเมืองสำคัญ ๆ หลายครั้งหลายคราด้วยกัน เช่น ช่วยราชการสงครามเมืองเชียงแสน ในรัชกาลที่ ๑ปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ในรัชกาลที่ ๓ ช่วยราชการสงครามเมืองเชียงตุง ในรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้ทำนุบำรุงกิจการ

^{๑๑๙} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๓๓๕

^{๑๒๐} อ้างแล้วใน สมศักดิ์ ลีธราข, ความสำคัญของเมืองแพร่และน่านในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓).

พระพุทธศาสนาในนครน่าน ช่อมแซมวัดวาอารามต่าง ๆ อยู่เป็นนิจ ทำให้นครน่านกลับคืนสู่สันติสุข รมเย็นต่างจากระยะที่ผ่านมา

ในสมัยของเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน ตรงกับรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงแก้ไขวิธีการปกครองแผ่นดินขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ โดยแบ่งการปกครองหัวเมืองออกเป็นมณฑลเทศาภิบาล ได้ส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ไว้วางพระราชหฤทัยจากกรุงเทพมหานครเป็นผู้แทนต่างพระเนตรพระกรรณ เพื่อกำกับดูแลการบริหารบ้านเมืองของเจ้าผู้ครองนคร รวมถึงการแก้ปัญหากรณีพิพาท เรียกชื่อตามตำแหน่งทำเนียบว่า “ข้าหลวงประจำเมือง” และทรงแต่งตั้งเจ้านายบุตรหลานของเจ้าผู้ครองนครให้เป็นเจ้าศักดินาชั้นสัญญาบัตรลดหลั่นกันลงไปเป็นกรมการพิเศษ ช่วยเหลือการบริหารงานของเจ้าผู้ปกครองนครน่านประกอบด้วย (๑) เจ้าอุปราช (๒) เจ้าราชวงศ์ (๓) เจ้าบุรีรัตน์ (๔) เจ้าสุริยวงศ์ (๕) เจ้าราช-ภาติวงศ์ (๖) เจ้าราชภาตินัย (๗) เจ้าราชดนัย (๘) เจ้าราชสัมพันธวงศ์ (๙) เจ้าราชบุตร (๑๐) เจ้าประพันธ์พงษ์ (๑๑) เจ้าชัยสงคราม (๑๒) เจ้าราชญาติ และ (๑๓) เจ้าวรญาติ

พ.ศ. ๒๔๔๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชดำริว่า เจ้าสุริย (เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ) เจ้าผู้ปกครองนครน่าน ได้ประกอบคุณงามความดี เป็นประโยชน์แก่ราชการบ้านเมือง เป็นที่รักใคร่นับถือของเจ้านาย ท้าวพระยา และพลเมืองโดยทั่วไป จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาเลื่อนฐานันดรศักดิ์ขึ้นเป็น “พระเจ้านครเมืองน่าน” มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กุลเชษฐมหันต์ ไชยนันทบุระมหาราชวงษาธิบดี สุจริตจารีราชานุกาวิรักษ์ วิบูลย์ศักดิ์กิติไพศาล ภูบาลบพิตร สถิต ณ นันทราชวงษ์พระเจ้านครเมืองน่าน ได้ปกป้องเจ้านายบุตรหลานแสนท้าวพระยา ลาว ราชบุตรในเมืองน่าน และเมืองขึ้นทั้งปวง ให้ปรากฏเกียรติยศเดชานุภาพสืบไป ขอจงเจริญชนมายุ พรรณศุขพล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติสรรพศิริ สวัสดิ์พิพัฒนามงคล ทุกประการ ปกป้องพระราชอาณาเขตรัชนิสมาด้วยความซื่อตรงต่อกรุงเทพมหานคร ดำรงอยู่ยืนยาวสืบกาลนานเทอญ”^{๑๒๑} ซึ่งถือได้ว่า เจ้าผู้ปกครองนครน่านนับตั้งแต่อดีตจนถึงการปกครองนครน่านในรูปแบบของเจ้าผู้ปกครองนครท้องถิ่นเป็นรูปแบบการปกครองแบบรัฐสมัยใหม่ เจ้าผู้ปกครองนครน่านองค์ที่ ๖๓ ได้รับพระมากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาเลื่อนฐานันดรศักดิ์ขึ้นเป็น “พระเจ้านครเมืองน่าน” เพียงพระองค์เดียวที่ได้รับพระราชทานเครื่องอิสริยยศสูงที่สุดของนครน่าน

๒) กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านผู้วิจัยและคณะได้ดำเนินการจัดทำบนแนวทางของการจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยได้นำเอาเนื้อหาสาระสำคัญของพงศาวดารน่านแยกออกเป็นหน่วยของการเรียนรู้ซึ่งได้แยกออกเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ดังนี้

^{๑๒๑} ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศตั้งพระเจ้านครเมืองน่าน, (กรุงเทพมหานครฯ, ๒๔๔๖), หน้า ๖๑๐-๖๑๑.

ส่วนที่ ๑ ส่วนนำ เป็นส่วนที่ได้กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน จากคัมภีร์พงศาวดารน่าน ฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ที่ถูกบันทึกไว้เป็นอักษรภาษาล้านนา (ตัวเมือง) ทำการปริวรรตเป็นอักษรไทยกลาง พร้อมทั้งแปลเป็นสำนวนไทยกลางที่สามารถทำให้ผู้สนใจได้ศึกษาและรู้ความหมายของอักษรภาษาล้านนาที่ถูกบันทึกเอาไว้ผ่านกระบวนการวิเคราะห์จากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านภาษา ถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาที่สามารถเข้าใจได้ในปัจจุบัน ซึ่งในส่วนของเนื้อหาที่ถูกบันทึกไว้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งเมืองน่าน ลำดับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่อนุชนคนรุ่นหลังควรได้ศึกษาเรียนรู้ภูมิหลังของจังหวัดของตนเอง มีเนื้อหาที่เป็นสารประโยชน์ทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดน่านได้ปรากฏเรื่องราวในสมัยต่างๆ ทำให้ผู้เรียนรู้ได้ทราบความเป็นมาต่างๆ ในอดีตที่ผ่านมาเกี่ยวกับเจ้าผู้ครองนครน่าน และเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อันมีการก่อสร้างพุทธสถาน สถานที่สำคัญต่างๆ เพื่อเป็นการสืบอายุของพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง รวมถึงได้มีการสร้างคัมภีร์ธรรมไบลาน ครั้งใหญ่ของนครน่านในสมัยเจ้าอนันตวรฤทธิเดช การบูรณะซ่อมแซมพระธาตุแช่แห้งพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดน่านและการสร้างโบราณสถานที่สำคัญต่างๆ ในจังหวัดน่าน โดยมีกรอบการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน ผู้วิจัยและคณะได้นำกรอบของเนื้อหาในพงศาวดารน่าน กำหนดออกเป็นกรอบของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน โดยมีกรอบของเนื้อหาแบ่งเป็นช่วงของระยะเวลาการปกครองเมืองน่าน ดังนี้

๑. เนื้อหาหลักสูตรในบทที่ ๑ การสร้างเมืองปัวและเมืองน่าน (ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ - พ.ศ. ๑๙๙๒)

๒. เนื้อหาหลักสูตรในบทที่ ๒ เมืองน่านขึ้นกับอาณาจักรล้านนา (พ.ศ. ๑๙๙๓-๒๑๐๑)

๓. เนื้อหาหลักสูตรในบทที่ ๓ เมืองน่านตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า (พ.ศ. ๒๑๐๓-๒๓๒๘)

๔. เนื้อหาหลักสูตรในบทที่ ๔ เมืองน่านขึ้นกับกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๓๑)

๕. เนื้อหาหลักสูตรในบทที่ ๕ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของเจ้าผู้ครองนครน่าน

การกำหนดเนื้อหาของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน ผู้วิจัยและคณะได้รับความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านภาษาและวรรณกรรมของล้านนา รวมถึงผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรท้องถิ่นจากสำนักงานพื้นที่ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาพื้นที่จังหวัดน่าน ศึกษานิเทศก์จังหวัดน่านผ่านการปรึกษาหารือผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อกำหนดกรอบของเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

ส่วนที่ ๒ เป้าหมายและจุดเน้น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน ผู้วิจัยและคณะมีเป้าหมายของการพัฒนาหลักสูตรนี้ขึ้นมาเพื่อต้องการให้ผู้เรียนคือ นักเรียนและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านได้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความสำคัญของการก่อสร้างเมืองน่าน

อดีตกาลของบ้านเมืองและการได้มาซึ่งความมีอิสรภาพของเมืองน่านก่อนจะมาเป็นจังหวัดน่านในปัจจุบัน ว่ามีเรื่องราวความเป็นมาที่ยาวนานของบรรพบุรุษ ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาสาระสำคัญ และเอกสารประกอบที่สำคัญและเชื่อถือได้ควบคู่ไปกับการสังเคราะห์จากหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยการนำเอาข้อมูลสารสนเทศที่ได้จากการปริวรรตคัมภีร์ใบลานพงศาวดารน่าน ฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ที่ผ่านการเรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว รวมถึงการประมวลสภาพการศึกษาในปัจจุบันของหลักสูตรแกนกลางที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดน่าน การรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของนักเรียนและเยาวชนจากสำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจังหวัดน่าน พบว่าการศึกษาในปัจจุบันมุ่งจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นผลทำให้ผู้เรียนและผู้ถ่ายทอดความรู้ได้ละเลยความรู้ที่เป็นประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ประกอบกับปัจจุบันยังมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงหลงเหลือให้ศึกษาเรียนรู้อยู่เป็นจำนวนมาก แต่ถูกให้เป็นสถานที่ที่ผู้คนไม่สามารถเข้าใจและอธิบายได้ว่ามีความสำคัญและความเป็นมาอย่างไร เป็นผลทำให้การเรียนรู้ในปัจจุบันถูกมองผ่านไปและน้อยคนที่จะมีความเข้าใจและรู้อย่างถ่องแท้เพราะเกิดจากความสนใจเป็นการเฉพาะบุคคลเท่านั้น

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน จึงเป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นด้านความรู้ของผู้เรียน ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง โดยมีเป้าหมายที่จะมุ่งให้ผู้เรียนได้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองและสามารถบอกกล่าวถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นน่าน และสถานที่สำคัญต่างๆที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันได้ถ่ายทอดความรู้โดยการเล่าเรื่องราวผ่านสถานที่สำคัญให้กับอนุชนคนรุ่นหลังได้ ศึกษาเรียนรู้เกิดการตระหนักและรักในความเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดน่าน ไม่หลงไปตามกระแสของโลกาภิวัตน์จนลืมรากเหง้าของตัวเอง

ส่วนที่ ๓ สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่เกิดจากการปริวรรตคัมภีร์พงศาวดารน่าน ฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร จากอักษรภาษาล้านนามาเป็นภาษาไทยกลาง ในเนื้อหาของพงศาวดารน่านเป็นเนื้อหาที่กล่าวถึงลำดับผู้ปกครองเมืองน่าน เหตุการณ์สำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในเมืองน่านในช่วงระหว่างของการปกครอง รวมถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ประกอบกับที่ผู้วิจัยและคณะได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารสำคัญต่างๆ นำมาประกอบและเทียบเคียงของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เช่น หนังสือพื้นเมืองน่าน ของท่านศาสตราจารย์เกียรติคุณสร้อย สวัสดิ์ อ่องสกุล เป็นต้น ทำให้มีเนื้อหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้น จึงได้กำหนดเอาประเด็นสาระสำคัญของเนื้อหาในพงศาวดารน่าน ถอดความออกมาเป็นสาระของการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน โดยได้พิจารณาจากการวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดและสาระของการเรียนรู้แกนกลางตามหลักสูตรแกนกลางศึกษา

ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและท้องถิ่น นำมาเป็นกรอบของการจัดทำสาระของการเรียนรู้รวมถึงสภาพบริบทของสังคมการเรียนรู้ในปัจจุบันและการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ที่ผู้เรียนในยุคปัจจุบันได้ไหลไปตามกระแสของเทคโนโลยีก็ตาม แต่หากใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารและสร้างสื่อมัลติมีเดียเพื่อเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ และประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองแล้วสามารถทำให้ผู้สนใจและผู้เรียนได้เข้าใจ เข้าถึงประวัติศาสตร์ของเมืองน่าน ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยและคณะจึงได้กำหนดกรอบของสาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์น่านออกเป็น ๕ บทตามระยะของการปกครองเมืองน่านในอดีตเพื่อถ่ายทอดให้กับผู้สนใจและผู้เรียนได้เข้าใจง่าย สามารถเกิดองค์ความรู้ ทักษะการเรียนรู้ เข้าใจถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์เมืองน่าน ตลอดจนการนำเสนอภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวทั้งในบทบาทจำลองและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์จริงที่ยังคงหลงเหลือให้ได้ศึกษาเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นสาระการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของเมืองน่าน อัตลักษณ์เอกลักษณ์เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนได้มีความรักและหวงแหนในมรดกทางสังคมของบรรพบุรุษที่สร้างบ้านเมืองขึ้นมาให้ลูกหลานได้มีผืนแผ่นดินอาศัยอยู่ตราบจนถึงปัจจุบัน

ส่วนที่ ๔ การประเมินคุณภาพผู้เรียนหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่มุ่งเน้นความรู้ทางประวัติศาสตร์น่านเป็นหลักสำคัญ ด้วยกรอบมาตรฐานคุณภาพการศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ มีเป้าหมายและจุดเน้นของกรอบหลักสูตรท้องถิ่นได้ให้กรอบของการวัดผลประเมินผลความรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการและเครื่องมือที่มีความหลากหลายที่มีคุณภาพ เชื่อถือได้ เพื่อให้ใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณภาพของการศึกษาในหลักสูตรท้องถิ่น ผู้วิจัยและคณะได้กำหนดการประเมินคุณภาพของผู้เรียนตามเป้าหมายและจุดเน้นซึ่งเป็นความรู้ทางประวัติศาสตร์ของเมืองน่านพร้อมทั้งได้ระบุกลุ่มเป้าหมายและสาระการเรียนรู้ วิธีการถ่ายทอดความรู้ เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เพื่อให้เกิดการครอบคลุม สอดคล้องและเหมาะสมกับเป้าหมายโดยได้เน้นการถ่ายทอดความรู้แบ่งเป็นระดับ ดังนี้ ระดับประถมศึกษาจะมีจุดเน้นคือความรู้ทางประวัติศาสตร์น่านถ่ายทอดโดยการใช้สื่อมัลติมีเดีย รูปภาพ ภาพเคลื่อนไหว ทั้งภาพพื้นที่จริงและภาพวาดการ์ตูนเชิงประวัติศาสตร์ รวมถึงการจัดทัศนศึกษาในสถานที่ทางประวัติศาสตร์ใกล้บ้าน เพื่อให้เก่าย่น่าสนใจและสะดวกแก่การศึกษาเรียนรู้ มีรูปแบบการประเมินความรู้ในลักษณะของการถามคำถามแบบปรนัยให้เลือกตอบ ใช้รูปภาพเป็นคำถามให้กับผู้เรียนสำหรับการประเมินความรู้ทางประวัติศาสตร์น่าน เพื่อประเมินผลการเรียนรู้ให้เป็นไปตามเป้าหมายของการเรียนรู้ ด้านความรู้ทางประวัติศาสตร์ของเมืองน่าน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นผู้วิจัยและคณะได้กำหนดให้มีการถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์น่าน โดยกระบวนการเรียนรู้เพิ่มเติมในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมการถ่ายทอดเป็นรูปแบบของการบรรยายประกอบภาพ ใช้สื่อมัลติมีเดียประกอบการบรรยาย ภาพถ่ายสถานที่จริงทางประวัติศาสตร์น่านที่ยังคงหลงเหลือให้ได้ศึกษาเรียนรู้ ทั้งนี้ยังได้

ร่วมมือกับกองการศึกษาองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านขับเคลื่อนโครงการเรียนรู้ถิ่นแผ่นดินเกิด จังหวัดน่าน ในรูปแบบของการนำผู้เรียนไปศึกษาสถานที่ทางประวัติศาสตร์จริงที่ยังคงหลงเหลือให้ศึกษา ผ่านการบรรยายของวิทยากร มีกระบวนการประเมินความรู้ของผู้เรียนผ่านคำถามตอบในรูปแบบของปรนัยและให้ผู้เรียนได้บรรยายความรู้ที่ได้ศึกษามาเป็นรายเฉพาะบุคคล เพื่อประเมินความรู้ตามเป้าหมายของการจัดหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่านด้านความรู้ประวัติศาสตร์น่าน

๓) กระบวนการตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน ผู้วิจัยและคณะได้รับความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และนักวิชาการท้องถิ่นได้ให้ความอนุเคราะห์คำแนะนำ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน จากวรรณกรรมพงศาวดารน่านฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ที่ถูกบันทึกเป็นอักษรภาษาล้านนาทำการปริวรรตให้เป็นภาษาไทยกลางและสำนวนไทยกลางเพื่อสะดวกแก่การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์น่าน ทำให้สามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นกรอบของหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน คณะผู้วิจัยได้รวบรวมสาระสำคัญและข้อมูลเนื้อหาของหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมาเป็นรูปเล่มของหลักสูตรพร้อมทั้งได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ทำการตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน จำนวน ๕ ท่าน ผ่านแบบตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่น ภาพรวมจากการตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ปรากฏว่าจุดประสงค์ของหลักของหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่านภาพรวมจากผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่ามีเหมาะสมสำหรับผู้เรียนตามระดับซึ่งในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้ได้กำหนดกลุ่มผู้เรียนอยู่ในระดับประถมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษาตอนต้น โดยครอบคลุมในด้านของความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา การเห็นคุณค่าความสำคัญ การตระหนักรู้ ความภาคภูมิใจและสามารถเผยแพร่ความรู้ได้ ในส่วนของเนื้อหาของหลักสูตรผู้วิจัยและคณะได้ทำการแบ่งเนื้อหาของหลักสูตรออกเป็นจำนวนห้าบท ซึ่งแต่ละบทจะเน้นในช่วงของระยะเวลาเป็นหลักเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นบริบทและสภาพของการปกครองของผู้ครองนครน่านในแต่ละช่วงสมัย ผลของการตรวจสอบเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๑๑ ท่านสรุปภาพรวมได้ว่าเนื้อหาที่กำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในด้านวิชาการสามารถให้ผู้เรียนได้เข้าใจได้ง่ายและเป็นเนื้อหาที่มีความจำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์น่านเป็นอย่างยิ่ง การแบ่งช่วงระยะเวลาจะทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจถึงบริบทสภาพของการปกครองเมืองน่านในอดีตได้เป็นอย่างดี รวมถึงวัฒนธรรมต่างๆ ที่ถูกถ่ายทอดและรับมาจากการปกครองในแต่ละช่วงเวลาเป็นผลทำให้มีวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสมมาจนถึงปัจจุบันนี้ ให้อนุชนคนรุ่นหลังได้สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรม การตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่านผลสรุปจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นทั้ง ๑๑ ท่านได้ให้ความเห็นว่ากิจกรรมของการเรียนรู้นอกจากจะมีการบรรยายประกอบภาพให้กับผู้เรียนในห้องเรียนแล้วควรจัดความร่วมมือกับกองการศึกษาองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ในการจัดโครงการเรียนรู้ถิ่นแผ่นดินเกิดจังหวัดน่านเพื่อเป็นการสร้าง

เครือข่ายความร่วมมือกับท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมในรูปแบบของการทัศนศึกษานำผู้เรียนออกไปดูสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงหลงเหลือ เรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้หออัตลักษณ์ผ่านการบรรยายของวิทยากร เพื่อให้เกิดการซึมซับความรู้ผ่านประสบการณ์ตรงของผู้เรียนทำให้มีความเหมาะสมในกิจกรรมการเรียนรู้ต่อกลุ่มผู้เรียนสามารถตอบจุดประสงค์ของหลักสูตรได้ ในส่วนของสื่อการเรียนการสอนในกรอบของหลักสูตรที่กำหนดไว้เป็นเนื้อหาบรรยายประกอบภาพ สื่อมัลติมีเดียและสถานที่ทางประวัติศาสตร์น่าจริงที่ยังคงหลงเหลือให้ได้ศึกษาเรียนรู้ผลจากการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ ภาพรวมพบว่าสื่อในการจัดการเรียนมีความเหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์ความต้องการของหลักสูตรที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ การก่อสร้างเมืองน่านลำดับของเจ้าผู้ครองนครน่านในแต่ละช่วงยุคสมัยรวมถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สามารถตอบจุดประสงค์ของหลักสูตรและกำหนดตัวชี้วัดได้อย่างเหมาะสมกับระดับของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี การประเมินผลการเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่านมีกระบวนการประเมินในหลักสูตรประเมินการมีส่วนร่วมและการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนผลการตรวจสอบความเหมาะสมของการประเมินหลักสูตรจากผู้ทรงคุณวุฒิสรุปได้ว่า กรอบของการประเมินมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์ของรายวิชาและมีตัวชี้วัดผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเหมาะสมกับระดับของผู้เรียนทั้งสองระดับ ซึ่งเป็นการประเมินในด้านของความรู้ตามแบบของการประเมินความรู้ท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน

๔.๓ การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

ผลการศึกษาที่ได้จากเอกสารเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยและคณะได้สำรวจข้อมูลเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเจาะจง (Purposive Sampling) และลงพื้นที่สถานศึกษาตามพื้นที่กลุ่มเป้าหมายเพื่อสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญหลักสูตรท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตัวแทนสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นและองค์การบริหารส่วนจังหวัดนำผลของการวิจัยมาวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการ องค์ประกอบ การดำเนินงาน และปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน การนำหลักสูตรไปลงพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร การสร้างเครือข่ายและการส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน

จากการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่มกับตัวแทนสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการสร้างเครือข่ายและสร้างการมีส่วนร่วมส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน ให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านประวัติความเป็นมาของเมืองน่าน การสร้างบ้านเมือง ลำดับของเจ้าผู้ปกครองนครน่าน รวมถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยการพูดคุยกับกลุ่มโรงเรียนที่ถ่ายทอดองค์ความรู้สามารถนำไปบูรณาการกับรายวิชาของหลักสูตรแกนกลาง เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแกนกลางและเกิดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียนทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อเกิดการส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดาร

นานซึ่งผู้วิจัยและคณะสามารถสังเคราะห์ออกมาในรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านดังนี้

๔.๓.๑ การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นระดับเขตพื้นที่การศึกษา

ด้วยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้กำหนดให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีหน้าที่ในการบริหารจัดการศึกษาและพัฒนาสาระของหลักสูตรการศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งมีหน้าที่ในการพัฒนางานด้านวิชาการร่วมกับสถานศึกษาในส่วนของการทำงานรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในระดับเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อให้สถานศึกษานำไปจัดรายละเอียดของเนื้อหา ที่มีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษาและนำไปสู่การปฏิบัติเรียนรู้จริง ซึ่งบริบทของเขตพื้นที่การศึกษาของจังหวัดน่านมีสภาพแวดล้อมทางชุมชนและสังคมที่มีรากฐานของวัฒนธรรมประเพณีและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมากมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่น่าสนใจและศึกษาเรียนรู้ในท้องถิ่นของตนเองซึ่งในระดับของเขตพื้นที่การศึกษาสามารถส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านดังนี้

๑. ดำเนินการในรูปของคณะกรรมการ ซึ่งมีองค์ประกอบของคณะกรรมการอันประกอบด้วยศึกษานิเทศก์ ครู ผู้บริหารการศึกษา ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ประสบการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่นมีความรู้เกี่ยวกับการก่อตั้งเมืองน่าน ประวัติศาสตร์สถานที่สำคัญ ของบ้านเมืองและมีความรู้เรื่องของสาระสำคัญเนื้อหาในพงศาวดารน่าน ลำดับของเจ้าผู้ปกครองนครน่าน เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีตของเมืองน่านและความสัมพันธ์กับอาณาจักรต่างๆ รวมถึงมีความรู้ด้านจิตวิทยาการพัฒนาผู้เรียน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร การเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ได้ร่วมกันส่งเสริมสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านให้เหมาะสม ทันสมัยเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนในเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง

๒. ศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตรขั้นพื้นฐาน ด้วยกระบวนการผ่านคณะกรรมการนำหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านนำมาวิเคราะห์ร่วมกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งครอบคลุมทั้งมาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นและสาระการเรียนรู้ของชั้นปี เพื่อทราบถึงขอบข่ายของสาระการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น

๓. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศของท้องถิ่น ดำเนินการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศของท้องถิ่น ให้ครอบคลุมถึงวิสัยทัศน์ของกลุ่มจังหวัด ความสำคัญประวัติความเป็นมาของการสร้างบ้านเมืองในอดีต การปกครองเมืองน่านผ่านเจ้าผู้ปกครองเมือง วิถีชีวิตศิลปวัฒนธรรม ประเพณีเหตุการณ์สำคัญในอดีต เพื่อหาจุดเน้นเป็นข้อมูลให้กับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาที่จะนำหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านไปส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

๔. สอบถามและรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ด้วยหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ถูกพัฒนาขึ้นมาจากการปริวรรตคัมภีร์พงศาวดารน่านฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร นำไปรับฟังความคิดเห็นจากบุคคลที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเช่น ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ ศึกษานิเทศก์ตลอดจนผู้มีส่วน

เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของการใช้หลักสูตรท้องถิ่น ก่อนที่จะนำไปปรับปรุงให้สถานศึกษานำไปจัดเป็นสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

๕. กำกับติดตามและประเมินผล หลังจากที่สถานศึกษาได้นำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น การเรียนรู้พงศาวดารน่านนำไปจัดทำรายละเอียดของเนื้อหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนแล้ว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะออกไปนิเทศติดตามกำกับ และประเมินผลการจัดประสบการณ์เรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษา รวมทั้งติดตามประเมินผลคุณภาพของผู้เรียนว่าเป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้หรือไม่ และนำผลการประเมินมาใช้วางแผนปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพของการศึกษาต่อไป

๔.๓.๒ การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นในระดับสถานศึกษา

สถานศึกษาเป็นหน่วยงานในระดับปฏิบัติการที่จำเป็นต้องนำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้จัดนำไปสู่การปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ท้องถิ่นของตนเองเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้มีความรัก ความผูกพัน และมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง สถานศึกษาจึงต้องนำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านมาจัดทำเป็นรายละเอียดของเนื้อหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาและสภาพการเรียนรู้ของชุมชนนั้นๆ ซึ่งมีแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านดังนี้

๑. การดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการระดับสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วยครู ผู้บริหาร ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน สมาคมศิษย์เก่าผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และประสบการณ์หลากหลาย เพื่อจะได้ร่วมกันพิจารณานำสาระสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน มาจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา และสภาพของชุมชนตามกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้กำหนดให้ไว้

๒. ดำเนินการวิเคราะห์กรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำหนดไว้ เพื่อให้ทราบถึงขอบข่ายการศึกษาในการกำหนดรายละเอียดของเนื้อหาองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดน่าน ที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้กำหนดให้ไว้

๓. ดำเนินการวิเคราะห์หลักสูตรของสถานศึกษา เพื่อจะได้ทราบถึงจุดเน้น หรือประเด็นที่สถานศึกษาให้ความสำคัญ และการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ว่าควรอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ใด ชั้นปีไหน เป็นรายวิชาพื้นฐานหรือรายวิชาที่ต้องการเรียนเพิ่มเติม ควรจะมีเนื้อหามากน้อยเพียงใดหรืออย่างไร ตามหลักสูตรของสถานศึกษาที่กำหนดไว้

๔. จัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านของสถานศึกษา เมื่อคณะกรรมการได้ดำเนินการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ว่าควรอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ใด ชั้นปีไหนบ้างที่จะต้องจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และจะจัดทำเป็นรายวิชาพื้นฐานหรือรายวิชาเพิ่มเติม จากนั้นจึงร่วมกันพิจารณากำหนดเนื้อหาองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านอย่างเหมาะสม ให้สอดคล้องกับบริบทและจุดเน้นของสถานศึกษาและสภาพของชุมชน ซึ่งอาจจะจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเป็นช่วงชั้น

หรือเป็นชั้นปีใดก็ได้การนำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นไปจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนนั้น สถานศึกษาหรือครูผู้สอนสามารถนำไปวางแผนจัดประสบการณ์ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ตามโครงสร้างของ หลักสูตรสถานศึกษาที่กำหนดโดยครูผู้สอนสามารถดำเนินการได้หลายลักษณะ เช่น

- จัดทำรายวิชาเพิ่มเติม ซึ่งครูผู้สอนอาจจัดทำรายวิชาที่เป็นสาระการเรียนรู้พื้นฐาน หรือรายวิชาที่เป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม ของสถานศึกษานั้นๆก็ได้ในการจัดทำครูผู้สอนอาจ ปรับปรุงพัฒนารายวิชาที่มีอยู่เดิมหรือจัดเป็นรายวิชาใหม่เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพบรรลุตามมาตรฐาน การเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้และระดับชั้นนั้น

- สอดแทรกในกลุ่มสาระการเรียนรู้พื้นฐานโดยปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือ จัดกิจกรรมเสริมหรือบูรณาการในรายวิชาต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับ ท้องถิ่นของตนเองตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ และระดับชั้นนั้นๆ ทั้งนี้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูผู้สอนอาจเชิญวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ เมืองน่ามาบรรยาย หรือนำนักเรียนออกไปเรียนรู้สภาพจริงในท้องถิ่นและสถานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์ก็จะเป็นการทำให้ผู้เรียนได้มีความสนใจและมีความสำคัญต่อผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง

- จัดในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยกระบวนการสอดแทรกหรือบูรณาการในกิจกรรม ของสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ เน้น ให้ความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม จริยธรรม เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบและเป็นประโยชน์ต่อ ตนเอง ครอบครัว โรงเรียน สังคมชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้อาจจัดกิจกรรมในลักษณะโครงการ โครงการ หรือกิจกรรมที่ผู้เรียนคิดสร้างสรรค์ ออกแบบ วางแผน และปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันตามองค์ความรู้ที่ ได้จากการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งสามารถจัดกิจกรรมทั้งภายในโรงเรียน นอกโรงเรียน และจัด กิจกรรมร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานในท้องถิ่น

ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นนี้ ครูผู้สอนอาจพัฒนาสื่อ สิ่งพิมพ์ หรือจัด สื่อประกอบการเรียนรู้อื่นๆ ให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้า หรือเรียนรู้ด้วยตนเองก็ได้เมื่อดำเนินการจัด กิจกรรมการเรียนรู้เสร็จแล้ว ครูผู้สอนควรประเมินคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้และ ประเมินสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษา รวมทั้งควรปรับปรุงและพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ ให้มีความเหมาะสมและเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

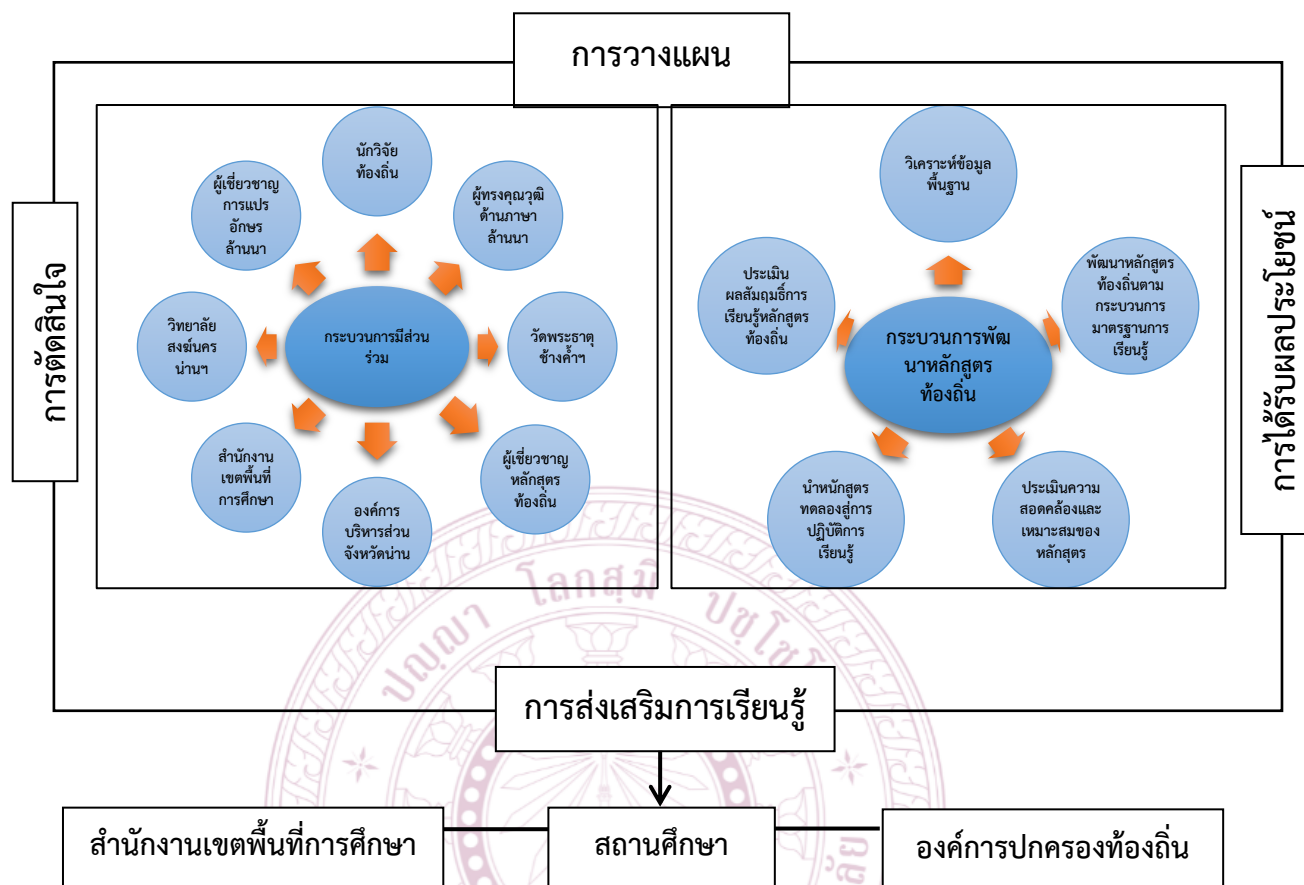
๔.๓.๓ การส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น

จากการศึกษาวิจัยการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนการรู้พงศาวดารน่าน ผู้วิจัยและคณะได้ ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดน่าน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น พร้อมทั้งสร้างความร่วมมือกับ หน่วยงานท้องถิ่นของจังหวัดน่าน ซึ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านได้มีวิสัยขององค์กรคือ “น่าน หนึ่งเดียว” โดยมีเนื้อหาในความหมายของน่านหนึ่งเดียวคือ น่านน่าอยู่ น่านน่ากิน น่านน่าเที่ยว น่าน น่าเรียน และน่านน่าธรรม โดยเฉพาะน่านน่าเรียนมีเป้าประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในระบบ และนอกระบบเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวของคณน่าน มีการบริหารพรีด้านวิชาการ วิชาชีพ และวิชาชีพชีวิต เพื่อให้สังคมจังหวัดน่านเป็นสังคมเรียนรู้ตลอดชีวิต องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านมีกลุ่มงานที่มี

ขอบเขตความรับผิดชอบด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมที่ดำเนินการส่งเสริมและขับเคลื่อนด้านการศึกษารเรียนรู้ท้องถิ่นของจังหวัดน่าน ซึ่งการขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน มีความสอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านทางผู้วิจัยและคณะได้ประสานความร่วมมือกับกองการศึกษาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ในการขับเคลื่อนโครงการเรียนรู้ถิ่นแผ่นดินเกิดจังหวัดน่าน โดยการนำเอาเนื้อหาสาระสำคัญในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เข้าไปสอดแทรกและกำหนดเป็นกรอบขอบข่ายของเนื้อหาในหลักสูตรท้องถิ่นโครงการเรียนรู้ถิ่นแผ่นดินเกิด ในกิจกรรมของหลักสูตร เป็นลักษณะของกิจกรรมถามตอบในหัวข้อประวัติศาสตร์เมืองน่าน เวียงภูเพียงแช่แห้งในรูปแบบของการบรรยายสถานที่ทางประวัติศาสตร์จริงผ่านวิทยากรผู้ทรงความรู้ โดยทางกองการศึกษาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน จัดกิจกรรมในลักษณะของการพาผู้เรียนไปเรียนรู้สถานที่จริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์การเรียนรู้ตรงมิงประมาณสนับสนุนให้กับผู้เรียนได้ออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษาที่มีความประสงค์จะจัดการศึกษาในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ในการบูรณาการกับรายวิชาของหลักสูตรแกนกลางตามกรอบมาตรฐานการศึกษาที่ยังขาดงบประมาณและยานพาหนะสำหรับพาผู้เรียนไปศึกษาเรียนรู้ในสถานที่ทางประวัติศาสตร์จริง ในการจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการสื่อสารความรู้ และสับเปลี่ยน ทักษะ ความคิดเห็นตลอดจนเจตคติที่ได้หลายวิธี ด้วยกระบวนการถ่ายทอดโดยใช้เครื่องมือมีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นเอาผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ คุณธรรมจริยธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยปกติสุข จึงมีความจำเป็นจะต้องพัฒนาศักยภาพความสามารถของผู้เรียนอย่างเต็มที่ เพื่อให้มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน สามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง การนำองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นผ่านรูปแบบการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น จะทำให้ผู้เรียนได้ตระหนักรู้และเกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ในท้องถิ่นของตนเองซึ่งจะสามารถทำให้เกิดกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ผ่านหลักสูตรท้องถิ่นโดยมีกระบวนการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันตั้งแต่การศึกษาประวัติความเป็นมาของพงศาวดารน่าน ฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร เอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์น่าน การปริวรรตคัมภีร์ใบลานอักษรภาษาล้านนาให้เป็นภาษาไทยกลางและสำนวนไทยกลางเพื่อให้อ่านเข้าใจง่ายต่อการศึกษาและวิเคราะห์ นำไปสู่การกำหนดเป็นกรอบขอบข่ายของเนื้อหาในการศึกษาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน สามารถสรุปเป็นแผนภาพองค์ความรู้ได้ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ ๔.๒ แสดงองค์ความรู้การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

การพัฒนาหลักสูตรเรียนท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านมีกระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ๓ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ ๑ การวิเคราะห์เนื้อหาสาระสำคัญ จากพงศาวดารน่านทั้งในส่วนของประวัติความเป็นมาสาระสำคัญของเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์พงศาวดารน่าน ถึงเรื่องราวการก่อสร้างบ้านแปงเมืองลำดับเจ้าผู้ปกครองของน่านตั้งแต่อดีตเริ่มก่อตั้ง จนถึงเจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๖๓ ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญของการพัฒนาไปสู่กรอบการหลักสูตรการเรียนรู้พงศาวดารน่าน โดยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร พงศาวดารน่านออกเป็นระยะ ช่วงเวลาของการปกครองเมืองน่านทั้งที่ปกครองตนเองและเป็นเมืองขึ้นของเมืองอื่น

ขั้นที่ ๒ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน แบบมีส่วนร่วมดำเนินการจัดทำบนแนวทางของการจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยได้นำเอาเนื้อหาสาระสำคัญของพงศาวดารน่านแยกออกเป็นหน่วยของการเรียนรู้ซึ่งได้แยกออกเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน แบ่งออกเป็นส่วนสำคัญ ๔ ส่วนคือ ส่วนนำ ส่วนเป้าหมายจุดเน้น ส่วนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ส่วนการประเมินคุณภาพผู้เรียนหลักสูตรท้องถิ่น ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นที่ ๓ การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ด้วยการส่งเสริมผ่านหน่วยงานหลักสำคัญของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น อาศัยความร่วมมือในระดับนโยบายการจัดการศึกษา สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับในการส่งเสริมการเรียนรู้ ระดับที่ ๑ ผ่านการส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นผ่านสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งเป็นระดับนโยบายของจังหวัดที่สามารถชี้แนวทางให้สถานศึกษาได้กำหนดเนื้อหาของการเรียนรู้ท้องถิ่น ระดับที่ ๒ ผ่านการส่งเสริมในสถานศึกษาด้วยการบูรณาการกับหลักสูตรพื้นฐานตามกรอบมาตรฐานการศึกษา โดยครูผู้สอนสามารถกำหนดสื่อการสอนและเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ระดับที่ ๓ ส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นที่มีเป้าหมายของการพัฒนาการศึกษาของจังหวัดน่านไปในกรอบทิศทางที่สอดคล้องกันด้วยการบูรณาการเนื้อหาในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารสู่โครงการการศึกษาของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงอย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ๒) เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ๓) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๓ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยทีมวิจัยจากวิทยาลัยสงฆ์นครน่านเป็นผู้ออกแบบกระบวนการร่วมกันกำหนดกิจกรรมการวิจัยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพ (Key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนา และวรรณกรรมล้านนา การปริวรรตและการแปล ได้แก่พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา นักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์โบราณ จำนวน ๗ รูป/คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่นที่มีความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น ได้แก่ นักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรจำนวน ๑๑ รูป/คน โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากการดำเนินการวิจัย วิเคราะห์สังเคราะห์สามารถสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

๕.๑.๒ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

๕.๑.๓ การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

๕.๒ การอภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

จากการวิจัยพบว่า หลักสูตรท้องถิ่น เกิดจากการสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่หรืออาจเกิดจากการนำหลักสูตรท้องถิ่นเดิมที่มีอยู่ มาปรับปรุง เพิ่มเติมเนื้อหาให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่น โดยจะต้องเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหาที่ชุมชนเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญและเป็นประโยชน์กับประชากรในชุมชน สารค่าสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจะประกอบไปด้วยจุดประสงค์ของหลักสูตร เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ประวัติ ความเป็นมา คุณค่าความสำคัญ ของหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนให้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่า และภาคภูมิใจในความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของตนเองนำไปสู่ความรัก ห่วงแหน และเป็นส่วนหนึ่งในการ

อนุรักษนิยมปัญหาท้องถิ่น เนื้อหาสาระ ได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมา ความหมาย คุณค่าความสำคัญ รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ และเผยแพร่องค์ความรู้ของประวัติศาสตร์ที่มีมาอย่างยาวนาน กิจกรรมการเรียนการสอน จะเป็นลักษณะการเรียนรู้ตามลำดับขั้นตอนตามความเหมาะสมของเนื้อหา เช่น การบรรยาย การอภิปราย การทัศนศึกษา เป็นต้น สื่อการสอน พัฒนาให้เป็นสื่อในรูปแบบของ มัลติมีเดีย รูปภาพ วีดิโอ สารคดี ครูผู้สอน จะเป็นผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญา หรือปราชญ์ท้องถิ่น ที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องนั้น และใช้ประสบการณ์ในการถ่ายทอดไปสู่ผู้เรียน โดยวิธีการบรรยาย ควบคู่ไปกับการให้ผู้เรียนได้เห็นสภาพและบริบทสถานที่จริงที่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ที่ถูกบันทึกไว้ และคุณค่าทางจิตใจ แหล่งการเรียนรู้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญเป็นหลัก โดยมีการเรียนรู้จากห้องเรียน ผ่านครูผู้สอนบรรยายภาพทางประวัติศาสตร์ประกอบ และสถานที่ทางประวัติศาสตร์จริงที่ยังคงหลงเหลือร่องรอยให้ศึกษาอยู่ในปัจจุบัน การประเมินผล วัดจากการที่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ประวัติ รู้ความหมายคุณค่าและความสำคัญ ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ สามารถบอกเล่าและเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับผู้อื่นได้รู้จัก

๕.๑.๒ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

จากการวิจัยพบว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านมีกระบวนการมีส่วนร่วมที่สำคัญสำหรับการพัฒนาหลักสูตรสามารถแบ่งออกเป็น ๓ กระบวนการโดยกระบวนการแรกคือการวิเคราะห์เนื้อหาสาระสำคัญจากพงศาวดารน่าน ส่วนของประวัติความเป็นมา สาระสำคัญของเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์พงศาวดารน่าน ถึงเรื่องราวการก่อสร้างบ้านแปงเมืองลำดับเจ้าผู้ปกครองของน่านตั้งแต่อดีตเริ่มก่อตั้ง จนถึงเจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๖๓ ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญของการพัฒนาไปสู่กรอบหลักสูตรการเรียนรู้ กระบวนการที่สองคือการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน แบบมีส่วนร่วมดำเนินการจัดทำบนแนวทางของการจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยได้นำเอาเนื้อหาสาระสำคัญของพงศาวดารน่านแยกออกเป็นหน่วยของการเรียนรู้ซึ่งได้แยกออกเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน แบ่งออกเป็นส่วนสำคัญ ๔ ส่วนคือ ส่วนนำ ส่วนเป้าหมายจุดเน้น ส่วนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ส่วนการประเมินคุณภาพผู้เรียนหลักสูตรท้องถิ่น กระบวนการที่สามการตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ภาพรวมจากการตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ปรากฏว่าจุดประสงค์ของหลักของหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านภาพรวมจากผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่ามีความเหมาะสมสำหรับผู้เรียนตามระดับซึ่งในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้ได้กำหนดกลุ่มผู้เรียนอยู่ในระดับประถมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษาตอนต้น โดยครอบคลุมในด้านของความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา การเห็นคุณค่าความสำคัญ การตระหนักรู้ ความภาคภูมิใจและสามารถเผยแพร่ความรู้ได้ มีเนื้อหาของหลักสูตรแบ่งเนื้อหาออกเป็นจำนวนห้าบท ซึ่งแต่ละบทจะเน้นในช่วงของระยะเวลาเป็นหลักเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นบริบทและสภาพของการปกครองของผู้ครองนครน่านในแต่ละช่วงสมัยทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจง่ายมีความจำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์น่านเป็นอย่างยิ่ง

๕.๑.๓ การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

จากการวิจัยพบว่า การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ด้วยการส่งเสริมผ่านหน่วยงานหลักสำคัญของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น อาศัยความร่วมมือในระดับนโยบายการจัดการศึกษา สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับในการส่งเสริมการเรียนรู้ ระดับที่ ๑ ผ่านการส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นผ่านสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งเป็นระดับนโยบายของจังหวัดที่สามารถชี้แนวทางให้สถานศึกษาได้กำหนดเนื้อหาของการเรียนรู้ท้องถิ่น ระดับที่ ๒ ผ่านการส่งเสริมในสถานศึกษาด้วยการบูรณาการกับหลักสูตรพื้นฐานตามกรอบมาตรฐานการศึกษา โดยครูผู้สอนสามารถกำหนดสื่อการสอนและเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ระดับที่ ๓ ส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นที่มีเป้าหมายของการพัฒนาการศึกษาของจังหวัดน่านไปในกรอบทิศทางที่สอดคล้องกันด้วยการบูรณาการเนื้อหาในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารสู่โครงการการศึกษาของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงอย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ในการอภิปรายผลการวิจัยผู้วิจัยและคณะได้รวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยและอภิปรายข้อค้นพบใหม่จากการทำวิจัย ดังนี้

จากผลการวิเคราะห์การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านนั้น อภิปรายได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านนั้นต้องจัดทำบนแนวทางของการจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยได้นำเอาเนื้อหาสาระสำคัญของพงศาวดารน่านแยกออกเป็นหน่วยของการเรียนรู้ซึ่งได้แยกออกเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ดังนี้ ๑) ส่วนนำ เป็นส่วนที่ได้กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน จากคัมภีร์พงศาวดารน่าน ฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ที่ถูกบันทึกไว้เป็นอักษรภาษาล้านนา (ตัวเมือง) ทำการปริวรรตเป็นอักษรไทยกลาง พร้อมทั้งแปลเป็นสำนวนไทยกลางที่สามารถทำให้ผู้สนใจได้ศึกษาและรู้ความหมายของอักษรล้านนาที่ถูกบันทึกเอาไว้ ผ่านกระบวนการวิเคราะห์จากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านภาษา ถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาที่สามารถเข้าใจได้ในปัจจุบัน ๒) เป้าหมายและจุดเน้น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน มีเป้าหมายของการพัฒนาหลักสูตรนี้ขึ้นมาเพื่อต้องการให้ผู้เรียนคือ นักเรียนและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านได้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความสำคัญของการก่อสร้างเมืองน่าน อดีตกาลของบ้านเมืองและการได้มาซึ่งความมีอิสรภาพของเมืองน่านก่อนจะมาเป็นจังหวัดน่านในปัจจุบัน ควบคู่ไปกับการสังเคราะห์จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน จึงเป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นด้านความรู้ของผู้เรียน ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง ๓) สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เนื้อหาของพงศาวดารน่านเป็นเนื้อหาที่กล่าวถึงลำดับผู้ปกครองเมืองน่าน เหตุการณ์สำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในเมืองน่านในช่วงระหว่างของการปกครอง รวมถึงการทำนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนา สาระสำคัญของเนื้อหาในพงศาวดารน่าน ถอดความออกมาเป็นสาระของการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

โดยได้พิจารณาจากการวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดและสาระของการเรียนรู้แกนกลางตามหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและท้องถิ่น นำมาเป็นกรอบของการจัดทำสาระของการเรียนรู้รวมถึงสภาพบริบทของสังคมการเรียนรู้ในปัจจุบัน ๔) การประเมินคุณภาพผู้เรียนหลักสูตรท้องถิ่นได้ให้กรอบของการวัดผลประเมินผลความรู้ของผู้เรียน ด้วยวิธีการและเครื่องมือที่มีความหลากหลายที่มีคุณภาพ เชื่อถือได้ เพื่อให้ใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณภาพของการศึกษาในหลักสูตรท้องถิ่น โดยกำหนดการประเมินคุณภาพของผู้เรียนตามเป้าหมาย และจุดเน้นซึ่งเป็นความรู้ทางประวัติศาสตร์ของเมืองน่านพร้อมทั้งได้ระบุกลุ่มเป้าหมายและสาระการเรียนรู้ วิธีการถ่ายทอดความรู้ เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้ พงศาวดารน่าน เพื่อให้เกิดการครอบคลุม สอดคล้องและเหมาะสมกับเป้าหมายโดยได้เน้นการถ่ายทอดความรู้แบ่งเป็นระดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกวรรณ รุกขชาติ^{๑๒๒} ได้ทำการวิจัย เรื่อง แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ในศตวรรษที่ ๒๑ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ จากภูมิปัญญาชาวบ้านในศตวรรษที่ ๒๑ ใน ๔ ด้าน คือ ด้านจุดมุ่งหมาย ด้านเนื้อหาและประสบการณ์ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล เป็นการวิจัย อนาคตโดยใช้เทคนิคเดลฟาย กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์ ทางด้านภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน และที่เป็นนักวิชาการ พร้อมทั้งผู้เชี่ยวชาญ ที่มีความรู้และประสบการณ์ ทางด้านการพัฒนาหลักสูตร จำนวน ๒๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามที่พัฒนาโดยการถามผู้เชี่ยวชาญ ๓ รอบ ข้อมูลที่ได้วิเคราะห์หาค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ หลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ในศตวรรษที่ ๒๑ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการจัดการต่อชีวิตและทรัพยากร ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เกิดความตระหนัก และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยที่มีความสัมพันธ์ต่อชีวิต สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น และจะเป็นหลักสูตรที่ให้องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ไปจนถึงการประเมินผลเนื้อหาความรู้ จะเป็นเนื้อหาที่มีการเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้เรียน สอดคล้องกับชุมชนอย่างแท้จริงลักษณะการเรียน การสอนเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง บทบาทของผู้สอนจะเป็นผู้นำด้านวิธีคิด วิธีการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านการเรียนการสอนมีการใช้สื่อที่เป็นของจริง สื่อที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติได้จริง การวัดและประเมินผลเป็นการประเมินจากการปฏิบัติได้จริง หลังจากเรียนรู้ไปแล้วสามารถนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ในเรื่องของผลการวิเคราะห์ผลการศึกษากการส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้ พงศาวดารน่าน นั้นสถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนทั้งใน ส่วนของระดับนโยบายการศึกษาจังหวัดและผู้ปฏิบัติการถ่ายทอดองค์ความรู้จริง โดยสามารถ สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้ พงศาวดารน่านคือ การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นระดับเขตพื้นที่การศึกษาตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหาร

^{๑๒๒} กนกวรรณ รุกขชาติ, แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียน สายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้านในศตวรรษที่ ๒๑. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาการศึกษา นอกโรงเรียน (กรุงเทพมหานคร:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑)

ราชการของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้กำหนดให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีหน้าที่ในการบริหารจัดการศึกษาและพัฒนาสาระของหลักสูตรการศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งมีหน้าที่ในการพัฒนางานด้านวิชาการร่วมกับสถานศึกษาในส่วนของ การจัดทำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในระดับเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อให้สถานศึกษานำไปจัด รายละเอียดของเนื้อหา ที่มีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษา และนำไปสู่การปฏิบัติเรียนรู้จริง ซึ่งบริบทของเขตพื้นที่การศึกษาของจังหวัดน่านมีสภาพแวดล้อมทาง ชุมชนและสังคมที่มีรากฐานของวัฒนธรรมประเพณีและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่น่าสนใจและศึกษาเรียนรู้ในท้องถิ่นของตนเอง ดำเนินการในรูป ของคณะกรรมการ ซึ่งมีองค์ประกอบของคณะกรรมการอันประกอบด้วยศึกษานิเทศก์ ครู ผู้บริหาร การศึกษา ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ประสบการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่นมี ความรู้เกี่ยวกับการก่อตั้งเมืองน่าน ประวัติศาสตร์สถานที่สำคัญของบ้านเมืองและมีความรู้เรื่องของ สาระสำคัญเนื้อหาในพงศาวดารน่าน ลำดับของเจ้าผู้ปกครองนครน่านเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นใน อดีตของเมืองน่านและความสัมพันธ์กับอาณาจักรต่างๆ รวมถึงมีความรู้ด้านจิตวิทยาการพัฒนาผู้เรียน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร การเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ได้ร่วมกันส่งเสริม สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านให้เหมาะสม ทันสมัย เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา คุณภาพการศึกษาของผู้เรียนในเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นในระดับสถานศึกษา สถานศึกษาเป็นหน่วยงานในระดับปฏิบัติการที่จะต้องนำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ที่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้จัดนำไปสู่การปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เกี่ยวกับองค์ความรู้ท้องถิ่นของตนเองเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้มีความรัก ความผูกพัน และมีความ ภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้ พงศาวดารน่าน ว่าควรอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ใด ชั้นปีไหนบ้างที่จะต้องจัดทำสาระการเรียนรู้ ท้องถิ่น และจะจัดทำเป็นรายวิชาพื้นฐานหรือรายวิชาเพิ่มเติม จากนั้นจึงร่วมกันพิจารณากำหนด เนื้อหาองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านอย่างเหมาะสม ให้สอดคล้องกับบริบท และจุดเน้นของสถานศึกษาและสภาพของชุมชน ซึ่งอาจจะจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเป็นช่วงชั้น หรือเป็นชั้นปีใดก็ได้การนำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นไปจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนนั้น สถานศึกษาหรือครูผู้สอนสามารถนำไปวางแผนจัดประสบการณ์ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ของตนเองในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ตามโครงสร้างของ หลักสูตรสถานศึกษาที่กำหนดโดยครูผู้สอนสามารถดำเนินการได้หลายลักษณะ เช่น จัดทำรายวิชา เพิ่มเติม ซึ่งครูผู้สอนอาจจัดทำรายวิชาที่เป็นสาระการเรียนรู้พื้นฐาน หรือรายวิชาที่เป็นสาระการ เรียนรู้เพิ่มเติม ของสถานศึกษานั้นๆก็ได้ในการจัดทำครูผู้สอนอาจปรับปรุงพัฒนารายวิชาที่มีอยู่เดิม หรือจัดเป็นรายวิชาใหม่เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการ เรียนรู้และระดับชั้นนั้นๆ รวมถึงการสอดแทรกในกลุ่มสาระการเรียนรู้พื้นฐานโดยปรับกิจกรรมการ เรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริมหรือบูรณาการในรายวิชาต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์การ เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ และ ระดับชั้นนั้นๆ ทั้งนี้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูผู้สอนอาจเชิญวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญ

ทางด้านประวัติศาสตร์เมืองน่านมาบรรยาย หรือนำนักเรียนออกไปเรียนรู้สภาพจริงในท้องถิ่นและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ก็จะเป็นการทำให้ผู้เรียนได้มีความสนใจและมีความสำคัญต่อผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ยังสามารถดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น ซึ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านได้มีวิสัยขององค์กรคือ “น่านหนึ่งเดียว” โดยมีเนื้อหาในความหมายของน่านหนึ่งเดียวคือ น่านน่าอยู่ น่านน่ากิน น่านน่าเที่ยว น่านน่าเรียน และน่านน่าธรรม โดยเฉพาะน่านน่าเรียนมีเป้าประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวของคนน่าน มีการบริหารพริตด้านวิชาการ วิชาชีพ และวิชาชีพ เพื่อให้สังคมจังหวัดน่านเป็นสังคมเรียนรู้ตลอดชีวิต องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านมีกลุ่มงานที่มีขอบเขตความรับผิดชอบด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมที่ดำเนินการส่งเสริมและขับเคลื่อนด้านการศึกษารับผิดชอบด้านจังหวัดน่าน ซึ่งการขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน มีความสอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ทางผู้วิจัยและคณะได้ประสานทำความร่วมมือกับกองการศึกษาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ในการขับเคลื่อนโครงการเรียนรู้ถิ่นแผ่นดินเกิดจังหวัดน่าน โดยการนำเอาเนื้อหาสาระสำคัญในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เข้าไปสอดแทรกและกำหนดเป็นกรอบขอบข่ายของเนื้อหาในหลักสูตรท้องถิ่นโครงการเรียนรู้ถิ่นแผ่นดินเกิด ในกิจกรรมของหลักสูตร เป็นลักษณะของกิจกรรมถามตอบในหัวข้อประวัติศาสตร์เมืองน่าน เวียงภูเพียงแช่แห้งในรูปแบบของการบรรยายสถานที่ทางประวัติศาสตร์จริงผ่านวิทยากรผู้ทรงความรู้ โดยทางกองการศึกษาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน จัดกิจกรรมในลักษณะของการพาผู้เรียนไปเรียนรู้สถานที่จริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์การเรียนรู้ตรงมิ่งบประมาณสนับสนุนให้กับผู้เรียนได้ออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษาที่มีความประสงค์จะจัดการศึกษาในหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน ในการบูรณาการกับรายวิชาของหลักสูตรแกนกลางตามกรอบมาตรฐานการศึกษาที่ยังขาดงบประมาณและยานพาหนะสำหรับพาผู้เรียนไปศึกษาเรียนรู้ในสถานที่ทางประวัติศาสตร์จริง ในการจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการสื่อสารความรู้ และสับการณ ทักษะ ความคิดเห็นตลอดจนเจตคติที่ทำได้หลายวิธี ด้วยกระบวนการถ่ายทอดโดยใช้เครื่องมือมีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นเอาผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ คุณธรรมจริยธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยปกติสุข จึงมีความจำเป็นจะต้องพัฒนาศักยภาพความสามารถของผู้เรียนอย่างเต็มที่เพื่อให้มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน สามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง การนำองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นผ่านรูปแบบการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น จะทำให้ผู้เรียนได้ตระหนักรู้และเกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ในท้องถิ่นของตนเองซึ่งจะสามารถทำให้เกิดกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๓.๑. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

๑. ควรนำผลการวิจัยนี้ได้เผยแพร่ ในรูปของการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม จัดพิมพ์ลงตามสื่อต่างๆ เช่น เว็บไซต์ หนังสือ วารสาร นิตยสาร ในรูปของบทความวิชาการ

๒. หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นของจังหวัดน่านในด้านของประวัติศาสตร์น่าน ควรนำไปเป็นเอกสารประกอบการพิจารณา การดำเนินการในการนำกระบวนการจัดการด้านการพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นให้ครอบคลุมทุกพื้นที่จัดการศึกษา

๓. ควรให้ชุมชนที่มีแหล่งสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้ศึกษาทำความเข้าใจ ในประวัติความเป็นมาของสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญกับชุมชน สามารถบรรยายให้กับผู้ที่สนใจศึกษาและนักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง รวมถึงสร้างเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ผ่านรูปแบบสื่อตามยุคสมัย

๔. สามารถใช้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เป็นหลักสูตรเพิ่มเติมของสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดน่าน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ผลการวิจัยนี้ สามารถนำไปต่อยอดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ ถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืนต่อไป

๒. สามารถนำผลการวิจัยมาต่อยอดทางการศึกษา ด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่นผ่านสื่อตามยุคสมัย ตลอดจนนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เพื่อเกิดกระบวนการและองค์ความรู้ใหม่ๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ

กรมศิลปากร, เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗.

กรมศิลปากร, เมืองน่านโบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ, กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์. ๒๕๓๗.

กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑: จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชประสิทธิ์คุณ ณ สุสานวัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ. ๒๕๑๕.

กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐ พงศาวดารเมืองน่าน เล่มที่ ๙, พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗.

กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๒ (พิมพ์ครั้งที่ ๗), กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

กรมวิชาการ, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๐.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, กรุงเทพมหานคร : ส.เอเชียเพรส. ๒๕๔๓.

กาญจนา แก้วเทพ, เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน, กรุงเทพมหานคร : มายด์พับบลิชชิง. ๒๕๓๘.

โกวิท พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : บริษัทบริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.

เกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล, แรกสร้างพระนคร, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามความรู้, ๒๕๕๒.

ฉันท ชาติทอง, การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : เพชรเกษมการพิมพ์. ๒๕๕๐.

จินตวิทย์ เกษมสุข, หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๗.

จารุวรรณ ธรรมวัตร, วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน, มหาสารคาม : โรงพิมพ์สิรินธรออฟเซต, ๒๕๓๘.

จินตวิทย์ เกษมสุข, หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๗.

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, การพัฒนาหลักสูตร : หลักการแผนปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. ๒๕๕๕.

ตรี อมาตยกุล, เมืองเหนือและเมืองใต้, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์. ๒๕๑๓.

ถวิลวดี บุรีกุล, เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของคณะกรรมการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา เรื่อง “การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ”, กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑.

ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน : การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม, นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑.

ทวิวงศ์ ศรีบุรี, สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการศึกษา, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ทิพากรวงศ์ เจ้าพระยา,พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๖.

ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ, หลักการพัฒนาชุมชน, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐.

นิคม ชมพูหลง. การสร้างและพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ (ฉบับปรับปรุง). มหาสารคาม : หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม. ๒๕๔๒.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๓.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม : หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, ภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร, คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ร้าไทยเพรส, ๒๕๕๐.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

นิยม สองศรีโย และคณะ, พงศาวดารน่าน, น่าน : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อิงค์เบอร์รี่, ๒๕๕๖.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, รัฐธรรมนูญปัจจุบันกับการปฏิรูปการเมือง, นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๒.

บัณฑิต อ่อนคำ, ๖๐ ปีบัณฑิต อ่อนคำ ยิ่งนานยิ่งมั่นคง พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : สามเสนการพิมพ์. ๒๕๓๘.

ปรีดี โชติช่วง และคณะ, การพัฒนาชุมชนและการบริหารงานพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิตรการพิมพ์, ๒๕๓๖.

ประเวศ วะสี, การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา, กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐.

ปกรณ์ ปรียากร, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสการพิมพ์, มปป.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอ่อน), นวัตกรรมการเรียนรู้ คน ชุมชน และการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร :โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน,ประชุมพงศาวดาร ภาค ๑๐ เรื่อง ราชวงศ์จักรี พงศาวดารเมืองน่าน, น่าน: โรงพิมพ์น่านออฟเซต, ๒๕๕๗.

ระวี ถาวร บรรณาธิการ, การติดตามระบบนิเวศอย่างมีส่วนร่วม : บทเรียนปัจจุบันสู่ทิศทางในอนาคต, ปทุมธานี : บริษัท ดุมาเยส จำกัด, ๒๕๔๙.

ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศตั้งพระเจ้านครเมืองน่าน, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๔๖.

เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, หลักรัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓.

วิพันธุ์ ชมะโชติ, บันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ “แผ่นดินที่เสียไป” ประวัติศาสตร์จารึกด้วยน้ำตาความสูญเสียที่คนทั้งชาติต้องขมขื่น, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อนิเมทกรุ๊ป, ๒๕๕๑.

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์, การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น : สถานที่ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : บริษัทเซ็นเตอร์ดิสคัฟเวอร์ จำกัด, ๒๕๔๒.

วิจารณ์ พานิช, การจัดการความรู้, กรุงเทพมหานคร : สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๔๘.

วีระศักดิ์ เครือเทพ, เครือข่าย : นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแนวระนาบเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติงานและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ, กรุงเทพมหานคร : ซีโน ดีไซน์, ๒๕๕๐.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, นิทานโบราณคดี, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๖.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า (พิมพ์ครั้งที่ ๒), กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยควอลิตี้บุคส์, ๒๕๐๖.

สร้อยดี อ่องสกุล, พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด, เชียงใหม่ : โรงพิมพ์วันดีการพิมพ์, ๒๕๖๑.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน, เอกลักษณ์น่าน, เชียงใหม่ : ดาวคอมพวกราฟิค, ๒๕๔๙.

สนธยา พลศรี, การพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่ม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๕๖.

สายันต์ ไพเราะญจิตร, การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร : โครงการหนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.

สำลี ทองธิว, การศึกษากับความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.

สุทธิชัย อาภากร (อบอุ้น) เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

เสถียร ลายลักษณ์, ผู้รวบรวม “กฎเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นข้อบังคับสำหรับปกครองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ. ๑๑๙” เล่มที่ ๑๗, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดลิแมร์, ๒๔๗๗.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๑.

ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า และ มูลนิธิอาเซีย, ๒๕๕๒.

ศ.นพ. วันชัย วัฒนศัพท์, **คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๗.

อุดม เขียววงศ์. **หลักสูตรท้องถิ่น ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๕.

อรรถ กักพล และฉัตรระวี ปรีสุทธิญาณ, **บันทึกเรื่องเด่นรางวัลพระปกเกล้า ๕๒ ด้านความโปร่งใส และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน**, กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓.

อรุณี เวียงแสง และคณะ, **การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม**, กรุงเทพมหานคร : พิษณุ ทย โออฟเซต, ๒๕๔๘.

อัมพร อารักษ์ภรณ์ บรรณาธิการ, **การบริหารปกครองสาธารณะ (Public Governance) การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ ๒๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน. **เล่าเรื่องวรรณคร**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, ๒๕๔๙.

องค์การคำครุสภา. **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๐ เล่ม ๑๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน. **สารานุกรมจังหวัดน่าน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๔๘**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, ๒๕๔๘.

(๒) บทความในวารสารและงานวิจัย

กฤษฎา ศรีธรรมมาและคณะ, “การสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในคัมภีร์ยาโบราณ”, รายงานการวิจัย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๒.

ไกรสร เพ็งสกุล และคณะ, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ**. รายงานวิจัยกรมทรัพยากรน้ำ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๑

ตุลาภรณ์ แสนปรน, “**กรณีศึกษาคัมภีร์โบราณวัดในเขตอำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง**”, รายงานการวิจัย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ๒๕๕๘.

ปัทมา สุกปากัง, “**การมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยในรอบทศวรรษที่ผ่านมา : สภาพปัญหาและความท้าทายในอนาคต**”, วารสารสำนักวิจัยและพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑.

พระสุธีวรालังการ (สมคิด สิริคุตโต), “**ศึกษาวิเคราะห์นิพนธ์ในคัมภีร์ล้านนา**”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

มณีนภา ชุตติบุตร, “**แนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน**”, วารสารหมู่บ้าน, ๗(๘๗): ๕; ธันวาคม, ๒๕๓๘.

รัตนา จันท์เทาว์, “การปริวรรตโบราณอีสาน : ตำรายา”, รายงานการวิจัย, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

วรรณวิทย์ เหลืองประภัสร์, “ การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์โบราณเรื่องสัตราอิทธิธรรมาภิบาล”, สารนิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗.

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์, “ภูมิปัญญาไทยพัฒนาไทย”, วารสารวัฒนธรรมไทย, ๓๗(๔) : ๗-๑๑ เมษายน – พฤษภาคม, ๒๕๔๒.

สมคิด สุขเอิบ, “ การศึกษาตู้และหีบเก็บคัมภีร์โบราณเพื่ออนุรักษ์และพัฒนารูปแบบและโครงสร้างทางศิลปกรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมในจังหวัดยโสธร”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

สมศักดิ์ ลือราช, ความสำคัญของเมืองแพร่และน่านในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓), วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๕๙.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. รายงานการวิจัย, กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๘.

๒. ภาษาอังกฤษ

Alter, Catherine, and Hage, Jerald, **Organization Working Together**, California : Sage. 1993.

Davis Keith, **Human Behavior of World-Man Relations and Organization Behavior**, New York : Mc Graw -Hill Book Co, 1972.

Davis Keith, **Human Behavior of World-Man Relations and Organization Behavior**, New York : Mc Graw - Hill Book Co, 1972.

Erwin, Williams, **Participation Management : Concept, Theory and Implementation**, Atlanta, Ga : Georgia State University Press, 1976.

Godfrey K.B. and J. Clarke, **The Tourism Development Handbook : A Practical Approach to Planning and Marketing**, London : Cassell. 2000.

Goldsmith, Stephen and William D. Eggers, **Governing by Networks : The New Shape of the Public Sector**, Washington, D.C. : Brookings Institution Press. 2004.

Helene Heyd and Andreas Neef, **International Food policy Research Institute 2033 K Street, N.W. Washington, D.C. 2006 U.S.A. December 2004.**

Koontz & others, **Essential of management**, New York : Mc Graw-Hill, 1986.

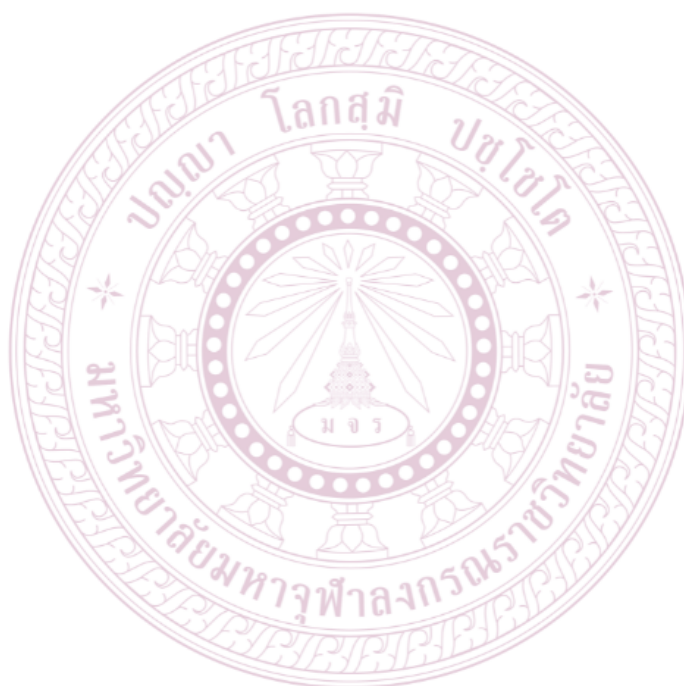
Putti Joseph M, **Management : A Functional**, Singapore : Mc Graw-Hill, 1987.

Murphy, Tourism : **A Community Approach**, New York : Methuen.1992.

Smith Joanna and Priscilla Wohlsatter, **Understanding the Different Faces of Partnering**, California : Sage.1993.

White, Alastair T, **The community A Discussion of the Agreement Community Participation**, Current issue and Lesson Learned, USA. : The United Nations Childrens Fund, 1982.

WHO and UNICEF, **Report of The International Conference on Primary Health Care**, NewYork : N.P.Press, 1981.

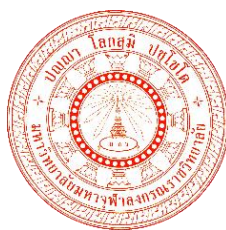

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือการวิจัย

**แบบประเมินหลักสูตร
หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน**
(สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ)

คำชี้แจง แบบประเมินหลักสูตรฉบับนี้มี 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ประเมินหลักสูตร

ตอนที่ 2 การประเมินเกี่ยวกับความเหมาะสมของหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
โดยแบ่งออกเป็น 5 ด้านคือ

ด้านบริบท ได้แก่ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร สารการเรียนรู้

ด้านปัจจัยนำเข้า ได้แก่ สื่อการเรียนรู้

ด้านกระบวนการ ได้แก่ การวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ด้านผลผลิต ได้แก่ ผลการเรียนรู้ของกลุ่มผู้เรียน

ด้านผลกระทบ ได้แก่ การยอมรับของชุมชน

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้
พงศาวดารน่าน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ประเมินหลักสูตร

ชื่อ – สกุล (ผู้เชี่ยวชาญ).....

ตำแหน่ง.....

ความเชี่ยวชาญด้าน.....

วุฒิการศึกษา.....

ประสบการณ์การทำงาน.....ปี

สถานที่ทำงาน.....

ตอนที่ 2 การประเมินเกี่ยวกับความเหมาะสมของหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความเห็นของท่าน

รายการ	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1.) ด้านบริบท					
1. มีความชัดเจน เข้าใจง่าย					
2. มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน					
3. ส่งเสริมผู้เรียนด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะกระบวนการ					
4. ส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์น่าน					
5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ท้องถิ่นน่าน					
6. โครงสร้างหลักสูตรประกอบด้วย หน่วยการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สาระสำคัญของการเรียนรู้					
7. ชื่อหน่วยการเรียนรู้มีความชัดเจน ครอบคลุมมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และสาระสำคัญของการเรียนรู้					
8. มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สาระการเรียนรู้มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกันเหมาะสม					
9. สาระการเรียนรู้ครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัย					
10. กำหนดการประเมินตามสภาพจริง สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้					
11. กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด					
12. การประเมินสะท้อนคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัด					
ด้านปัจจัยนำเข้า					
1. มีเอกสารหลักสูตร					
2. มีการใช้แหล่งการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอก เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างเพียงพอและเหมาะสม					
3. มีสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน					
4. มีวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม					

5. จำนวนเนื้อหาเวลาเรียนอย่างเหมาะสม					
ด้านกระบวนการ					
1. เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร					
2. ชุมชนให้ความร่วมมือในการวางแผนการจัดการศึกษา					
3. แผนการสอนสอดคล้องกับหลักสูตร					
4. ฝึกให้ผู้เรียนได้วางแผนและศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง					
5. กิจกรรมการเรียนการสอนเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 - ทักษะด้านเนื้อหาและการปฏิบัติ - ทักษะด้านการเรียนรู้ - ทักษะด้านสารสนเทศ					
6. กิจกรรมการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้สร้างสรรค์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตามบริบทร่วมสมัย					
7. ชุมชนและโรงเรียนสนับสนุนให้ประชาชนชาวบ้านมีบทบาทในกระบวนการจัดการเรียนรู้					
8. การวัดและประเมินผลเหมาะสมตามกิจกรรม					
9. การวัดและประเมินผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์					
10. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผล					
11. ใช้รูปแบบการประเมินผลตามสภาพจริง					
ด้านผลผลิต					
1. ผู้เรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมโครงงานกลุ่มร่วมกัน					
2. ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามบริบทร่วมสมัยได้					
3. ผู้เรียนเห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์น่าน					
4. โรงเรียน/นักเรียน มีส่วนร่วมในกิจกรรม					
5. หลักสูตรเป็นที่ยอมรับของชุมชน					

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

.....

.....

.....

.....

ที่ อว ๘๐๕๒/ว ๔๖

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพ

รัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี

อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐

๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายสิทธิชัย อุ่นสวน อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา
รัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เพื่อทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการ
เรียนรู้พงศาวดารน่าน ภายใต้แผนงานการวิจัยเรื่อง พงศาวดารน่าน : ประวัติพัฒนาการและการ
พัฒนาสู่การเรียนรู้ชุมชนน่าน” มีความประสงค์จะขอลงพื้นที่ศึกษาและขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บ
ข้อมูลจากท่าน

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์เพื่อให้ นักวิจัยลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระชยานันท์มณี,รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

ภาคผนวก ค
ภาพประกอบการวิจัย

ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น ร่วมพิจารณาร่างหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้
พงศาวดารน่าน ณ ห้องประชุมศูนย์บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ

ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น ร่วมพิจารณาร่างหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้
พงศาวดารน่าน ณ ห้องประชุมศูนย์บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ

ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น ร่วมพิจารณาร่างหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้
พงสาวดารน่าน ณ ห้องประชุมศูนย์บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ

ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น ร่วมพิจารณาร่างหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้
พงสาวดารน่าน ณ ห้องประชุมศูนย์บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ

ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น ร่วมพิจารณาร่างหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้
พงศาวดารน่าน ณ ห้องประชุมศูนย์บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ในการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
ณ ห้องประชุมเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ในการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
ณ ห้องประชุมเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ในการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
ณ ห้องประชุมเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน Development of local curricula for Nan Chronicle Learning

สิทธิชัย อุ่นสวน, พระปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญโญ,
สุรเชษฐ์ คำใจ

Sittichai Unsaun , Phrapalad Watcharapong Vachirapuyo,
Surachate Kumjai

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Nakhon Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail: nanthai6309@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method research) ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงเอกสาร และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพ (Key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาหลักสูตรจำนวน 6 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจำนวน 7 ท่าน เครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลได้แก่แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดประชุมกลุ่มย่อย แบบปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักสูตรท้องถิ่น เกิดจากการนำเอาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นที่ถูกถ่ายทอดเล่าขานสืบกันมา นำมาสร้างเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ผ่านระบบการจัดการศึกษา มีการวัดผล ประเมินผลที่ชัดเจน โดยเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และสืบทอดองค์ความรู้ในท้องถิ่นนั้นได้อย่างเป็นระบบ 2) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เป็นการพัฒนาหลักสูตรที่เกิดจากองค์ความรู้ของการปริวรรตคัมภีร์พงศาวดารน่าน มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดน่าน ลำดับเจ้าผู้ครองนครน่าน และเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์น่าน ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้มีเนื้อหาเหมาะสมกับผู้เรียน โดยมีกระบวนการพัฒนาหลักสูตรสามารถแบ่งออกเป็น 3 กระบวนการ คือ 1. วิเคราะห์เนื้อหาสาระสำคัญจากพงศาวดารน่าน 2. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน 3. ตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน 3) การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับในการส่งเสริมการเรียนรู้ ระดับที่ 1 ผ่านการส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นผ่านสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งเป็นระดับนโยบายของจังหวัดที่สามารถชี้แนวทางให้สถานศึกษาได้กำหนดเนื้อหาของการเรียนรู้ท้องถิ่น ระดับที่ 2 ผ่านการส่งเสริมในสถานศึกษาด้วยการบูรณาการกับหลักสูตรพื้นฐานตามกรอบมาตรฐานการศึกษา โดยครูผู้สอนสามารถกำหนดสื่อการสอนและเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ระดับที่ 3 ส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นที่มีเป้าหมายของการพัฒนาการศึกษาของจังหวัดน่าน

คำสำคัญ : พงศาวดารน่าน, หลักสูตรท้องถิ่น, การพัฒนา

Abstract

The research has the objective To study the development of local curriculum To develop a local curriculum for learning Nan chronicles. To promote learning of the local curriculum, learning the Nan Chronicles. It is a mixed methods research, including qualitative research. Documentary research and action research Qualitative key informants (Key Informant) In the study, the researcher selected key informants by specific (Purposive Sampling) according to the importance of the issues studied. There were 6 experts in curriculum development, 7 experts in Nan local history. The data collection tools included in-depth interviews. Organizing small group meetings Local curriculum development practice Data were analyzed descriptively. The research results found that. 1) Local curriculum It comes from bringing together knowledge, wisdom, and local history that have been passed down through generations. Create a learning curriculum through the educational management system with clear measurement and evaluation. By giving local people the opportunity to participate in curriculum development. Create a collaborative learning process that creates knowledge, understanding, and systematically inherits local knowledge. 2) Developing a local curriculum for learning Nan chronicles. It is the development of a curriculum that arises from the knowledge of the exchange of the Nan Chronicles. Contains content about the history of Nan Province. Order of Nan rulers and important historical events in Nan Through the analysis process Synthesize content to be appropriate for students. The curriculum development process can be divided into 3 processes. 1. Analyze the main content from the Nan Chronicles. 2. Develop a local curriculum for learning the Nan Chronicles. 3. Examine the local curriculum for learning the Nan Chronicles. 3) Promoting learning of the local curriculum, learning Nan chronicles. Can be divided into 3 levels in promoting learning. Level 1 through promoting local curricula through the Educational Service Area Office. This is the provincial policy level that can provide guidelines for educational institutions in determining the content of local learning. Level 2 is promoted in educational institutions by integrating with the basic curriculum according to the educational standards framework. Teachers can determine the teaching media and local curriculum content for learning Nan Chronicles through various media formats. Level 3: Promote learning of the local curriculum in collaboration with local agencies that have the goal of developing education in Nan Province.

Keywords: Nan Chronicles, Local courses, Development

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ เป็นการสร้างกลยุทธ์ใหม่ในการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาให้สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคล สังคมไทย ผู้เรียนมีศักยภาพในการ แข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในสังคมโลกปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในความเป็นไทย มี ระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในการพัฒนาคุณภาพคนในสังคมไทยให้มีคุณธรรม และมีความ รอบรู้อย่างเท่าทัน ให้ความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม สามารถก้าว ทันการเปลี่ยนแปลง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) เพื่อนำไปสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง แนวการพัฒนาคนดังกล่าว มุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม มีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งมีสมรรถนะ ทักษะ และความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต อันจะส่งผลต่อการพัฒนา ประเทศแบบ สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาเยาวชนของชาติเข้าสู่ โลกยุคศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรม รักความเป็นไทย มีทักษะการคิด วิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ มีทักษะด้านเทคโนโลยีสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถอยู่ ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างสันติ โดยได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของ ผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นทิศทางใน การจัดทำหลักสูตร การเรียนการสอนในแต่ละระดับ นอกจากนี้ได้กำหนดโครงสร้างเวลาเรียน พื้นฐานของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปีไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเปิดโอกาสให้สถานศึกษาเพิ่มเติมเวลาเรียนได้ตามความพร้อมและจุดเน้น อีกทั้งได้ปรับ กระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เกณฑ์การจบการศึกษาแต่ละระดับ และเอกสารแสดง หลักฐานทางการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ และมีความชัดเจนต่อการ นำไปปฏิบัติ

สถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตั้งแต่เด็ก การเรียนรู้เนื้อหาวิชาพื้นฐานตาม ระบบการศึกษาแบบตะวันตกและค่านิยมจากต่างประเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของคน ไทยมากขึ้น ทำให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในสถานศึกษาถูกลดความสำคัญลง ส่งผลให้คนรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาวัฒนธรรมและเรียนรู้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้ง ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการนำความรู้ท้องถิ่นมาบรรจุไว้ให้เป็น เนื้อหาการเรียนรู้สำหรับปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมตามบริบทท้องถิ่นของ ตนเอง เพื่อการรักษาให้เกิดการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมภายใต้กระแสสังคมปัจจุบัน ที่ต้องการให้ ทุกภาคส่วนเข้ามาส่งเสริมการเรียนรู้ในรากเหง้าทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อการศึกษา อนุรักษ์และ สืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงอยู่ได้สืบไป (กรมวิชาการ, 2540)

ประวัติศาสตร์เมืองน่าน เริ่มปรากฏ ขึ้นราว พ.ศ. 1825 ภายใต้การนำของพญาภูคาศูนย์การ ปกครองอยู่ที่เมืองย่าง (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ ของแม่น้ำย่าง ใกล้เทือกเขาตอยภูคาในเขต บ้านเสี้ยว ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอย ชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำ คันดิน กำแพง เมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระยาภูคา ได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดย

ส่งราชบุตรบุญธรรม 2 คน ไปสร้างเมืองใหม่ โดย ขุนนุ่น ผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง) และขุนฟองผู้น้องสร้างเมือง วรรณคร หรือเมืองปัว (สรีสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2561) ในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานอง เมืองปัว ได้มีการขยายตัวมากขึ้น ตลอดจนมีความสัมพันธ์ กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิดพงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่า ได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้าง วัดหลวงอภัย (วัดอัมพวันาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัย ได้พระราชทานพระธาตุ 7 องค์ พระพิมพ์ทองคำ 20 องค์ พระพิมพ์เงิน 20 องค์ ให้กับพญาการเมือง มาบูชา ณ เมืองปัว ด้วย พญาการเมือง ได้ปรึกษาพระมหาเถรธรรมบาล จึงได้ก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่บนภูเพียงแช่แห้ง พร้อมทั้งได้อพยพผู้คนจากเมืองปัว ลงมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณพระธาตุแช่แห้ง เรียกว่า ภูเพียงแช่แห้ง ในปี พ.ศ. 1902 โดยมีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางเมือง หลังจากพญาการเมืองถึงแก่พิราลัย โอรส คือ พญาผากองขึ้นครองเมืองแทน ต่อมาเกิดปัญหาความแห้งแล้ง จึงย้ายเมืองมาสร้างใหม่ที่ริมแม่น้ำน่านด้านตะวันตกบริเวณบ้านห้วยใต้ คือ บริเวณที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. 1911 ในสมัยเจ้าปู่แข่งครองเมืองระหว่างปี พ.ศ. 1950 - 1960 ได้สร้างวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร วัดพระธาตุเขาน้อย วัดพญาภู แต่สร้างไม่ทันเสร็จก็ถึงแก่พิราลัยเสียก่อน พญาจ้าวหารผาสุม ผู้เป็นหลานได้สร้างต่อจนแล้วเสร็จและได้สร้าง พระพุทธรูปทองคำปางลีลาปัจจุบันคือ พระพุทธรูปนันทบุรีศรีศากยมุนี ประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ในปี พ.ศ. 1993 พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์นครเชียงใหม่ มีความประสงค์จะครอบครองเมืองน่านและแหล่งเกลือ บ่อมาง (ต.บ่อเกลือใต้ อ.บ่อเกลือ) ที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์และหาได้ยากทางภาคเหนือ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน, 2549) จึงได้จัดกองทัพเข้ายึด

เมืองน่าน เมืองน่านจึงถูกผนวกเข้าไว้ในอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมา ตลอดระยะเวลาเกือบ 100 ปี ที่เมืองน่านอยู่ในครอบครองของ อาณาจักรล้านนา ได้ค่อยๆ ซึมซับเอาศิลปวัฒนธรรมของล้านนา มาไว้ในวิถีชีวิต โดยเฉพาะการรับเอาศิลปกรรมทางด้านศาสนา ปรากฏศิลปกรรมแบบล้านนาเข้ามาแทนที่ศิลปกรรมแบบสุโขทัย อย่างชัดเจน ดังเช่น เจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง เจดีย์วัดสวนตาล เจดีย์วัดพระธาตุช้างค้ำ (กรมศิลปากร, 2537) แม้จะเหลือส่วนฐานที่มีช้างล้อมรอบ ซึ่งเป็นลักษณะศิลปะแบบสุโขทัยอยู่ แต่ส่วนองค์เจดีย์ขึ้นไปถึงส่วนยอดเปลี่ยนเป็นศิลปกรรมแบบล้านนาไปจนหมดสิ้น

ด้วยสภาพภูมิประเทศของจังหวัดน่านถึงจะเป็นเมืองเล็กๆ แต่มากด้วยอารยธรรมที่เก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง ในอดีตจังหวัดน่านถือได้ว่าเป็นนครรัฐที่มีการปกครองโดยเจ้าผู้ครองนครน่าน สืบเชื้อสายมาแต่ต้นตระกูลมีรูปแบบการปกครองและกฎหมายปกครองเป็นของตัวเอง ที่เรียกกันว่ากฎหมายอาณาจักรหลักคำ จังหวัดน่านนั้นมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานมีลำดับชั้นการปกครองทั้งที่เคยตกอยู่ใต้ของอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในยุคก่อน ตัวอย่างเช่น เป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรสุโขทัย ล้านนา อีกทั้งยังเป็นเมืองที่เป็นที่หมายปองของประเทศพม่าที่เข้ามารุกรานอยู่ตลอด จนมีประวัติศาสตร์เล่าสืบต่อกันมาถึงการสู้รบด้วยยุทธวิธีชาญฉลาด คือการสร้างพระธาตุแข่งขึ้นกันเป็นต้น รวมถึงการตั้งรกรากของนครรัฐน่านในอดีตมีการย้ายเมืองหลวงของน่านจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งทั้งหมดนี้ ได้ถูกบันทึกลงในพงศาวดารน่าน เป็นการบันทึกถึงเรื่องราวประวัติศาสตร์การสืบเชื้อสายของเจ้าผู้ครองนครน่าน การย้ายเมืองและสร้างเมืองน่านรวมถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาที่เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างบ้านแปงเมืองให้เจริญรุ่งเรืองจึงถือได้ว่า

พงศาวดารน่าน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของล้านนาในอดีต ปรากฏสืบมาถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่นับวันคนรุ่นหลังยังไม่สามารถทำความเข้าใจได้ เนื่องจากตลอดศตวรรษที่ผ่านมา ระบบการศึกษาสมัยใหม่ ได้ละเลยการศึกษาวัฒนธรรมของท้องถิ่นเกือบสิ้นเชิง โดยเฉพาะหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งบันทึกด้วยอักษรพื้นเมืองมีจำนวนหลายแสนผูก การเก็บรักษาและถูกทำลายไปทั้งทางตรงและทางอ้อมตลอดมา ผู้ที่มีความสามารถอ่าน และปริวรรตได้ก็มีจำนวนน้อยลง องค์ความรู้ที่มีอยู่ในคัมภีร์ใบลานจำนวนมากเหล่านั้นก็ขาดหายไปอย่างน่าเสียดาย เหมือนกระแสน้ำปิง วัง ยม น่าน น้ำเก่าไหลไปน้ำใหม่ไหลตาม เหมือนวัฒนธรรมเก่าและวัฒนธรรมใหม่ที่ไหลตามกันไป บริบทของท้องถิ่นในสังคมมีความแตกต่างกัน แต่ละท้องถิ่นที่มีความรู้บางอย่างที่อยู่ใกล้ตัวซึ่งสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละท้องถิ่นเอง โดยองค์ความรู้นั้นสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมได้ เช่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีหรืออาชีพในท้องถิ่น เนื่องจากมีเนื้อหาที่จำเป็นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ จึงสามารถนำมาสร้างเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุสู่การเป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ของชุมชนและตรงตามมาตรฐานการเรียนรู้ รวมถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกันของสถานศึกษาและนโยบาย ของหลักสูตรการศึกษาในระดับชาติ โดยการจัดสร้างหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับสถานศึกษาสามารถดำเนินการโดยให้ฝ่ายต่าง ๆ ทั้งโรงเรียน ผู้ปกครอง ปราชญ์ในท้องถิ่น นักธุรกิจชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อมูล ความคิดเห็น และแง่มุมที่หลากหลาย ครอบคลุมเรื่องสำคัญที่ผู้เรียนในท้องถิ่นควรรู้และมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง (ชนัท ธาตุทอง, 2550)

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ท้องถิ่นน่าน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดน่าน ที่ถูกบันทึกไว้เป็นอักษรภาษาล้านนาหรืออักษรตัวเมือง ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาและเข้าถึงของผู้ที่สนใจเรื่องราวความเป็นมาของนครรัฐแห่งนี้รวมถึงองค์ความรู้ของความเป็นนครน่านที่ถูกบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จึงมีความต้องการที่จะพัฒนาให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน สู่รูปแบบการเรียนรู้ท้องถิ่นน่านอย่างเป็นระบบและได้รับการยอมรับ ให้ผู้สนใจและนิสิตนักศึกษา รวมถึงนักเรียนในระบบการศึกษาปฐมศึกษาและมัธยมศึกษาสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ในพงศาวดารน่าน ผ่านการเรียนรู้การในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ให้เกิดมีความภาคภูมิใจในความเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์น่าน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน
3. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย 3 ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยทีมวิจัยจากวิทยาลัยสงฆ์นครน่านเป็นผู้ออกแบบกระบวนการ

ร่วมกันกำหนดกิจกรรมการวิจัย แล้วดำเนินงานวิจัยตามแผนที่จัดทำไว้ โดยมีคณะนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่านให้การสนับสนุนการดำเนินงานวิจัย ซึ่งมีวิธีการดำเนินงานโดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดง ความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับพงศาวดารน่าน การ บันทึกประวัติศาสตร์

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบ ถึงแนวคิด หลักการ ประวัติความเป็นมาของพงศาวดารน่าน พร้อมทั้งการแปลงพงศาวดาร การ ออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน ร่วมกับสำนักงานพื้นที่ปทุมศึกษา น่าน และมีมัธยมศึกษา

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อนำไปสู่การได้ข้อมูลเชิงลึกของประวัติ ความเป็นมาของพงศาวดารน่าน การปริวรรต การแปลและการวิเคราะห์ รวมถึงการพัฒนาหลักสูตร เรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน และการส่งเสริมการเรียนรู้ มีขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยศึกษาและรวบรวมข้อมูล การปริวรรต การแปล พงศาวดารน่าน จากการทบทวนวรรณกรรมและลงพื้นที่ภาคสนาม ตลอดจนข้อมูลด้าน การออกแบบการพัฒนา หลักสูตรท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน และการรับรู้จากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อนำมาเป็นหลักใน การศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเอกลักษณ์ของพื้นที่เป้าหมาย จากการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านด้านการแปลอักษรภาษาล้านนา ตามโครงสร้างคำถามการศึกษาและการพัฒนา หลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นน่าน

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมศึกษาน่าน และ มัธยมศึกษา นำผลการปริวรรต ที่ผ่านการแปลวิเคราะห์ จากพงศาวดารน่านที่สมบูรณ์ พัฒนาเป็น หลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน ให้เหมาะสมต่อช่วงวัยการศึกษาของผู้เรียน

ขั้นตอนที่ 4 นำหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นจากพงศาวดารน่าน ที่พัฒนาขึ้นให้ ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จำนวน 5 ท่านเพื่อพิจารณาความสอดคล้อง และเหมาะสมกับช่วงวัย โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

1. ผศ.สมคิด นันตะ	ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต
2. ว่าที่พันตรี ดร.สุเดช รอดจินดา	ข้าราชการครูชำนาญ
3. ดร.ระเปียบ สิทธิชัย	ข้าราชการครูชำนาญ/ศึกษานิเทศก์
4. นางวิภา อาระรงค์	ข้าราชการครูชำนาญ/ศึกษานิเทศก์
5. นางสาวสุบินรัตน์ รัตนศิลา	ข้าราชการครูชำนาญ

ขั้นตอนที่ 5 ผู้วิจัยทำการปรับปรุงหลักสูตรตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ/ ผู้เชี่ยวชาญ นำไปถ่ายทอดให้กับผู้เรียนตามกลุ่มเป้าหมาย สังเกตกระบวนการเรียนรู้และความสนใจ ของผู้เรียน ประเมินผลการเรียนรู้ผ่านแบบทดสอบตอบคำถาม

ขั้นตอนที่ 6 ผู้วิจัยวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และประเมินผลการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรท้องถิ่น พร้อมสรุปผลและอภิปรายการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ที่มีความเชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนา และวรรณกรรมล้านนา การปริวรรตและการแปล ได้แก่ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา นักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์โบราณ จำนวน 7 รูป/คน ประกอบด้วย

1. พระมหาปิยะ ธีรภูโร	เจ้าอาวาสวัดนาเลื่องใน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน
2. พระมหาธนพล ธมมพล	เจ้าคณะตำบลฝายแก้ว เจ้าอาวาสวัดแสงดาว
3. พระครูสังฆรักษ์พนัส ทิพพะเมธี	เจ้าอาวาสวัดน้ำลัด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
4. พระครูพิทักษ์เจติยานันท์	เจ้าอาวาสวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร
5. อาจารย์นิยม สองศรีโย	ครูภูมิปัญญาด้านภาษาล้านนาและวรรณกรรม
6. อาจารย์เกษม ศิริรัตนพิริยะ	ครูภูมิปัญญาด้านภาษาล้านนาและวรรณกรรม
7. อาจารย์สมเจต วิมลเกษม	ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์จังหวัดน่าน

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น ได้แก่ นักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร จำนวน 6 รูป/คน ประกอบด้วย

1. พระชยานันท์ หนูนี, ผศ.ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
2. พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปัญญา, ผศ.ดร.	รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
3. นางสาวรุ่งนภา ธิศรี	ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 1
4. นายสุเมธ สายสูง	ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดน่าน
5. นายภิรมย์ เทพสุคนธ์	ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองน่าน
6. นางสาวคณนาภา รุณวุฒิ	ข้าราชการครูชำนาญ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการจัดกิจกรรมโครงการเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์ (Inter View) โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้นำชุมชน ผู้นำทางธรรมชาติ ตัวแทนคณะสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดน่าน ที่มีบทบาทด้านการอนุรักษ์คัมภีร์ การปริวรรต และการแปลโดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญคือ ประวัติความเป็นมาของพงศาวดารน่าน การ

ถอดบทเรียนจากพงศาวดารน่าน ที่จะเป็รูปแบบให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้ พงศาวดารน่าน

2. แบบสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) โดยดำเนินการเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนา หลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่น นักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร โดยมีประเด็นสนทนาคือ การนำเอาองค์ความรู้จากการปริวรรตและวิเคราะห์พงศาวดารน่าน สู่การพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น การเรียนรู้ชุมชนน่าน ทำอย่างไรจึงจะเห็นเป็นรูปธรรม

3. แบบวิเคราะห์ความสอดคล้องหลักสูตรท้องถิ่น โดยผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นำมาออกแบบเป็นแบบวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักสูตรท้องถิ่น ทั้งในด้านของเนื้อหาสาระการเรียนรู้ การสอน การวัดและประเมินผลของการเรียนรู้ให้กับ ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรท้องถิ่น ได้พิจารณาความสอดคล้องและความเหมาะสมของ หลักสูตรกับผู้เรียน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นยอมรับในหลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้น

4. แบบประเมินผลการเรียนรู้ ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์เนื้อหาสาระในหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้ พงศาวดารน่าน นำมาออกแบบเป็นการประเมินความรู้ในลักษณะของการถามคำถามแบบปรนัยให้ เลือกตอบ ใช้รูปภาพเป็นคำถามให้กับผู้เรียนสำหรับการประเมินความรู้ทางประวัติศาสตร์น่าน นำ แบบการประเมินผลการเรียนรู้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่านได้ทำการตรวจสอบและความเหมาะสมของ คำถาม เพื่อประเมินผลการเรียนรู้ให้เป็นไปตามเป้าหมายของการเรียนรู้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคล ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาดูตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล ด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการ สัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการนำเสนอภาพ กิจกรรมและชุดองค์ความรู้ (หนังสือสรุปองค์ความรู้) และวิธีทัศน์บรรยายการสังเคราะห์ข้อมูลใน พื้นที่สาธารณะ หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำผลไปใช้ ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนด ไว้ โดยวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้ 1) ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 2) พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการ เรียนรู้พงศาวดารน่าน 3) ส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน สู่การสร้าง บทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการมาสร้างเป็น บทสรุปพร้อมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็น รูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริง

ผลการวิจัย

1. การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

จากการวิจัยพบว่า หลักสูตรท้องถิ่น เกิดจากการสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่หรืออาจเกิดจากการนำหลักสูตรท้องถิ่นเดิมที่มีอยู่ มาปรับปรุง เพิ่มเติมเนื้อหาให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่น โดยจะต้องเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหาที่ชุมชนเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญและเป็นประโยชน์กับประชากรในชุมชน สาระความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจะประกอบไปด้วยจุดประสงค์ของหลักสูตร เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ประวัติ ความเป็นมา คุณค่าความสำคัญ ของหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนให้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่า และภาคภูมิใจในความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของตนเองนำไปสู่ความรัก ห่วงแหน และเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื้อหาสาระ ได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมา ความหมาย คุณค่าความสำคัญ รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และเผยแพร่องค์ความรู้ของประวัติศาสตร์ที่มีมาอย่างยาวนาน กิจกรรมการเรียนการสอน จะเป็นลักษณะการเรียนรู้ตามลำดับขั้นตอนตามความเหมาะสมของเนื้อหา เช่น การบรรยาย การอภิปราย การทัศนศึกษา เป็นต้น สื่อการสอน พัฒนาให้เป็นสื่อในรูปแบบของมัลติมีเดีย รูปภาพ วิดีโอ สารคดี ครูผู้สอน จะเป็นผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญา หรือปราชญ์ท้องถิ่น ที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องนั้น และใช้ประสบการณ์ในการถ่ายทอดไปสู่ผู้เรียน โดยวิธีการบรรยาย ควบคู่ไปกับการให้ผู้เรียนได้เห็นสภาพและบริบทสถานที่จริงที่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ที่ถูกบันทึกไว้ และคุณค่าทางจิตใจ แหล่งการเรียนรู้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญเป็นหลัก โดยมีการเรียนรู้จากห้องเรียน ผ่านครูผู้สอนบรรยายภาพทางประวัติศาสตร์ประกอบ และสถานที่ทางประวัติศาสตร์จริงที่ยังคงหลงเหลือร่องรอยให้ศึกษาอยู่ในปัจจุบัน การประเมินผล วัดจากการที่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ประวัติ รู้ความหมายคุณค่าและความสำคัญ ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ สามารถบอกเล่าและเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับผู้อื่นได้รู้จัก

2.การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

จากการวิจัยพบว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านมีกระบวนการ การมีส่วนร่วมที่สำคัญสำหรับการพัฒนาหลักสูตรสามารถแบ่งออกเป็น 3 กระบวนการโดยกระบวนการแรกคือการวิเคราะห์เนื้อหาสาระสำคัญจากพงศาวดารน่าน ส่วนของประวัติความเป็นมาสาระสำคัญของเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์พงศาวดารน่าน ถึงเรื่องราวการก่อสร้างบ้านแปงเมืองลำดับเจ้าผู้ปกครองของน่านตั้งแต่อดีตเริ่มก่อตั้ง จนถึงเจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 63 ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญของการพัฒนาไปสู่กรอบหลักสูตรการเรียนรู้ กระบวนการที่สองคือการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน แบบมีส่วนร่วมดำเนินการจัดทำบนแนวทางของการจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยได้นำเอาเนื้อหาสาระสำคัญของพงศาวดารน่านแยกออกเป็นหน่วยของการเรียนรู้ซึ่งได้แยกออกเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน แบ่งออกเป็นส่วนสำคัญ 4 ส่วนคือ ส่วนนำ ส่วนเป้าหมายจุดเน้น ส่วนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ส่วนการประเมินคุณภาพผู้เรียนหลักสูตรท้องถิ่น กระบวนการที่สามการตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านภาพรวมจากการตรวจสอบหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ปรากฏว่าจุดประสงค์หลักของ หลักสูตร

ท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่านภาพรวมจากผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่ามีความเหมาะสมสำหรับผู้เรียนตามระดับซึ่งในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้ได้กำหนดกลุ่มผู้เรียนอยู่ในระดับประถมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษาตอนต้น โดยครอบคลุมในด้านของความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา การเห็นคุณค่าความสำคัญ การตระหนักรู้ ความภาคภูมิใจและสามารถเผยแพร่ความรู้ได้ มีเนื้อหาของหลักสูตรแบ่งเนื้อหาออกเป็นจำนวนห้าบท ซึ่งแต่ละบทจะเน้นในช่วงของระยะเวลาเป็นหลักเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นบริบทและสภาพของการปกครองของผู้ครองนครน่านในแต่ละช่วงสมัยทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจง่ายมีความจำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์น่านเป็นอย่างยิ่ง

3. การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน

จากการวิจัยพบว่า การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ด้วยการส่งเสริมผ่านหน่วยงานหลักสำคัญของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นอาศัยความร่วมมือในระดับนโยบายการจัดการศึกษา สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับในการส่งเสริมการเรียนรู้ ระดับที่ 1 ผ่านการส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นผ่านสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งเป็นระดับนโยบายของจังหวัดที่สามารถชี้แนวทางให้สถานศึกษาได้กำหนดเนื้อหาของการเรียนรู้ท้องถิ่น ระดับที่ 2 ผ่านการส่งเสริมในสถานศึกษาด้วยการบูรณาการกับหลักสูตรพื้นฐานตามกรอบมาตรฐานการศึกษา โดยครูผู้สอนสามารถกำหนดสื่อการสอนและเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ระดับที่ 3 ส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นที่มีเป้าหมายของการพัฒนาการศึกษาของจังหวัดน่านไปในกรอบทิศทางที่สอดคล้องกันด้วยการบูรณาการเนื้อหาในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารสู่โครงการการศึกษาของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงอย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านนั้น อภิปรายได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านนั้นต้องจัดทำบนแนวทางของการจัดทำรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยได้นำเอาเนื้อหาสาระสำคัญของพงศาวดารน่านแยกออกเป็นหน่วยของการเรียนรู้ซึ่งได้แยกออกเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ดังนี้ 1) ส่วนนำ เป็นส่วนที่ได้กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน จากคัมภีร์พงศาวดารน่าน ฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ที่ถูกบันทึกไว้เป็นอักษรภาษาล้านนา (ตัวเมือง) ทำการปริวรรตเป็นอักษรไทยกลาง พร้อมทั้งแปลเป็นสำนวนไทยกลางที่สามารถทำให้ผู้สนใจได้ศึกษาและรู้ความหมายของอักษรล้านนาที่ถูกบันทึกเอาไว้ ผ่านกระบวนการวิเคราะห์จากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านภาษา ถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาที่สามารถเข้าใจได้ในปัจจุบัน 2) เป้าหมายและจุดเน้น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน มีเป้าหมายของการพัฒนาหลักสูตรนี้ขึ้นมาเพื่อต้องการให้ผู้เรียนคือ นักเรียนและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านได้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความสำคัญของการก่อสร้างเมืองน่าน อติศากของบ้านเมืองและการได้มาซึ่งความมีอิสรภาพของเมืองน่านก่อนจะมาเป็นจังหวัดน่านในปัจจุบัน ควบคู่ไปกับการสังเคราะห์จากหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน จึงเป็น

หลักสูตรที่มุ่งเน้นด้านความรู้ของผู้เรียน ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง 3) สารการเรียนรู้ท้องถิ่น เนื้อหาของพงศาวดารน่านเป็นเนื้อหาที่กล่าวถึงลำดับผู้ปกครองเมืองน่าน เหตุการณ์สำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในเมืองน่านในช่วงระหว่างของการปกครอง รวมถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สารสำคัญของเนื้อหาในพงศาวดารน่าน ถอดความออกมาเป็นสารของการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน โดยได้พิจารณาจากการวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดและสาระของการเรียนรู้แกนกลางตามหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและท้องถิ่น นำมาเป็นกรอบของการจัดทำสาระของการเรียนรู้รวมถึงสภาพบริบทของสังคมการเรียนรู้ในปัจจุบัน 4) การประเมินคุณภาพผู้เรียนหลักสูตรท้องถิ่นได้ให้กรอบของการวัดผลประเมินผลความรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการและเครื่องมือที่มีความหลากหลายที่มีคุณภาพ เชื่อถือได้ (นิคม ชมพูนทอง, 2542) เพื่อให้ใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณภาพของการศึกษาในหลักสูตรท้องถิ่น โดยกำหนดการประเมินคุณภาพของผู้เรียนตามเป้าหมายและจุดเน้นซึ่งเป็นความรู้ทางประวัติศาสตร์ของเมืองน่านพร้อมทั้งได้ระบุกลุ่มเป้าหมายและสาระการเรียนรู้ วิธีการถ่ายทอดความรู้ เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เพื่อให้เกิดการครอบคลุม สอดคล้องและเหมาะสมกับเป้าหมายโดยได้เน้นการถ่ายทอดความรู้แบ่งเป็นระดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (กนกวรรณ รุกขชาติ, 2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ในศตวรรษที่ 21 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ จากภูมิปัญญาชาวบ้านในศตวรรษที่ 21 ใน 4 ด้าน คือ ด้านจุดมุ่งหมาย ด้านเนื้อหาและประสบการณ์ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล เป็นการวิจัยอนาคตโดยใช้เทคนิคเดลฟาย กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์ทางด้านภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน และที่เป็นนักวิชาการ พร้อมทั้งผู้เชี่ยวชาญ ที่มีความรู้และประสบการณ์ ทางด้านการพัฒนาหลักสูตร จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามที่พัฒนาโดยการถามผู้เชี่ยวชาญ 3 รอบ ข้อมูลที่ได้วิเคราะห์หาค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ หลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ในศตวรรษที่ 21 มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการจัดการต่อชีวิตและทรัพยากร ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เกิดความตระหนัก และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยที่มีความสัมพันธ์ต่อชีวิต สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น และจะเป็นหลักสูตรที่ให้องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ไปจนถึงการประเมินผลเนื้อหาความรู้ จะเป็นเนื้อหาที่มีการเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้เรียน สอดคล้องกับชุมชนอย่างแท้จริงลักษณะการเรียน การสอนเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง บทบาทของผู้สอนจะเป็นผู้นำด้านวิธีคิด วิธีการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านการเรียนการสอนมีการใช้สื่อที่เป็นของจริง สื่อที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติได้จริง การวัดและประเมินผลเป็นการประเมินจากการปฏิบัติได้จริง หลังจากเรียนรู้ไปแล้วสามารถนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ในเรื่องของผลการวิเคราะห์ผลการศึกษากการส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน นั้นสถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนทั้งในส่วนของระดับนโยบายการศึกษาจังหวัดและผู้ปฏิบัติการถ่ายทอดองค์ความรู้จริง โดยสามารถ

สังเคราะห์ออกมา มีรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านคือ การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นระดับเขตพื้นที่การศึกษาตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 ได้กำหนดให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีหน้าที่ในการบริหารจัดการศึกษาและพัฒนาสาระของหลักสูตรการศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งมีหน้าที่ในการพัฒนางานด้านวิชาการร่วมกับสถานศึกษาในส่วนของ การจัดทำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในระดับเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อให้สถานศึกษานำไปจัด รายละเอียดของเนื้อหา ที่มีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษา และนำไปสู่การปฏิบัติเรียนรู้จริง ซึ่งบริบทของเขตพื้นที่การศึกษาของจังหวัดน่านมีสภาพแวดล้อมทาง ชุมชนและสังคมที่มีรากฐานของวัฒนธรรมประเพณีและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่น่าสนใจและศึกษาเรียนรู้ในท้องถิ่นของตนเอง ดำเนินการในรูป ของคณะกรรมการ ซึ่งมีองค์ประกอบของคณะกรรมการอันประกอบด้วยศึกษานิเทศก์ ครู ผู้บริหาร การศึกษา ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ประสบการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น มีความรู้เกี่ยวกับการก่อตั้งเมืองน่าน ประวัติศาสตร์สถานที่สำคัญของบ้านเมืองและมีความรู้เรื่องของ สาระสำคัญเนื้อหาในพงศาวดารน่าน ลำดับของเจ้าผู้ปกครองนครน่านเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นใน อดีตของเมืองน่านและความสัมพันธ์กับอาณาจักรต่างๆ รวมถึงมีความรู้ด้านจิตวิทยาการพัฒนาผู้เรียน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร การเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ได้ร่วมกันส่งเสริม สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านให้เหมาะสม ทันสมัย เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา คุณภาพการศึกษาของผู้เรียนในเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง การส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นในระดับสถานศึกษา สถานศึกษาเป็นหน่วยงานในระดับปฏิบัติการที่จำเป็นต้องนำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ที่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้จัดนำไปสู่การปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ ,2555) เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ท้องถิ่นของตนเองเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้มีความ รัก ความผูกพัน และมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลกรอบสาระ การเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ว่าควรอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ใด ขึ้นปีไหนบ้างที่ จะต้องจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และจะจัดทำเป็นรายวิชาพื้นฐานหรือรายวิชาเพิ่มเติม จากนั้นจึง ร่วมกันพิจารณากำหนดเนื้อหาองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่านอย่างเหมาะสม ให้สอดคล้องกับบริบทและจุดเน้นของสถานศึกษาและสภาพของชุมชน ซึ่งอาจจะจัดทำสาระการ เรียนรู้ท้องถิ่นเป็นช่วงชั้น หรือเป็นชั้นปีใดก็ได้การนำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นไปจัดประสบการณ์การ เรียนรู้ให้ผู้เรียนนั้น สถานศึกษาหรือครูผู้สอนสามารถนำไปวางแผนจัดประสบการณ์ ให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ตาม โครงสร้างของหลักสูตรสถานศึกษาที่กำหนดโดยครูผู้สอนสามารถดำเนินการได้หลายลักษณะ เช่น จัดทำรายวิชาเพิ่มเติม ซึ่งครูผู้สอนอาจจัดทำรายวิชาที่เป็นสาระการเรียนรู้พื้นฐาน หรือรายวิชาที่เป็น สาระการเรียนรู้เพิ่มเติม ของสถานศึกษานั้นๆก็ได้ในการจัดทำครูผู้สอนอาจปรับปรุงพัฒนารายวิชาที่มี อยู่เดิมหรือจัดเป็นรายวิชาใหม่เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระ การเรียนรู้และระดับชั้นนั้น รวมถึงการสอดแทรกในกลุ่มสาระการเรียนรู้พื้นฐานโดยปรับกิจกรรม การเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริมหรือบูรณาการในรายวิชาต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์

การเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ และระดับชั้นนั้นๆ ทั้งนี้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูผู้สอนอาจเชิญวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์เมืองน่านมาบรรยาย หรือนำนักเรียนออกไปเรียนรู้สภาพจริงในท้องถิ่นและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ก็จะเป็นการทำให้ผู้เรียนได้มีความสนใจและมีความสำคัญต่อผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ยังสามารถดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น ซึ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านได้มีวิสัยขององค์กรคือ “น่านหนึ่งเดียว” โดยมีเนื้อหาในความหมายของน่านหนึ่งเดียวคือ น่านน่าอยู่ น่านน่ากิน น่านน่าเที่ยว น่านน่าเรียน และน่านน่าธรรม โดยเฉพาะน่านน่าเรียนมีเป้าประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวของคนน่าน มีการบริหารพริตด้านวิชาการ วิชาชีพ และวิชาชีพ เพื่อให้สังคมจังหวัดน่านเป็นสังคมเรียนรู้ตลอดชีวิต องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านมีกลุ่มงานที่มีขอบเขตความรับผิดชอบด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมที่ดำเนินการส่งเสริมและขับเคลื่อนด้านการศึกษาร่วมกับท้องถิ่นของจังหวัดน่าน ซึ่งการขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน มีความสอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ทางผู้วิจัยและคณะได้ประสานความร่วมมือกับกองการศึกษาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ในการขับเคลื่อนโครงการเรียนรู้ถิ่นแผ่นดินเกิดจังหวัดน่าน โดยการนำเอาเนื้อหาสาระสำคัญในหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เข้าไปสอดแทรกและกำหนดเป็นกรอบขอบข่ายของเนื้อหาในหลักสูตรท้องถิ่นโครงการเรียนรู้ถิ่นแผ่นดินเกิด ในกิจกรรมของหลักสูตร เป็นลักษณะของกิจกรรมถามตอบในหัวข้อประวัติศาสตร์เมืองน่าน เวียงภูเพียงแช่แห้งในรูปแบบของการบรรยายสถานที่ทางประวัติศาสตร์จริงผ่านวิทยากรผู้ทรงความรู้ โดยทางกองการศึกษาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน จัดกิจกรรมในลักษณะของการพาผู้เรียนไปเรียนรู้สถานที่จริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์การเรียนรู้ตรงมิ่งบประมาณสนับสนุนให้กับผู้เรียนได้ออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษาที่มีความประสงค์จะจัดการศึกษาในหลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน ในการบูรณาการกับรายวิชาของหลักสูตรแกนกลางตามมาตรฐานการศึกษาที่ยังขาดงบประมาณและยานพาหนะสำหรับพาผู้เรียนไปศึกษาเรียนรู้ในสถานที่ทางประวัติศาสตร์จริง ในการจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการสื่อสารความรู้ และสับการณ ทักษะ ความคิดเห็นตลอดจนเจตคติที่ทำได้หลายวิธี ด้วยกระบวนการถ่ายทอดโดยใช้เครื่องมือมีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นเอาผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ คุณธรรมจริยธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยปกติสุข จึงมีความจำเป็นจะต้องพัฒนาศักยภาพความสามารถของผู้เรียนอย่างเต็มที่เพื่อให้มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน สามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง การนำองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นผ่านรูปแบบการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น จะทำให้ผู้เรียนได้ตระหนักรู้และเกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ในท้องถิ่นของตนเองซึ่งจะสามารถทำให้เกิดกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นเรียนรู้พงศาวดารน่าน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

5.3.1. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

1. ควรนำผลการวิจัยนี้ได้เผยแพร่ ในรูปของการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม จัดพิมพ์ลงตามสื่อต่างๆ เช่น เว็บไซต์ หนังสือ วารสาร นิตยสาร ในรูปของบทความวิชาการ

2. หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นของจังหวัดน่านในด้านของประวัติศาสตร์น่าน ควรนำไปเป็นเอกสารประกอบการพิจารณา การดำเนินการในการนำกระบวนการจัดการด้านการพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นให้ครอบคลุมทุกพื้นที่จัดการศึกษา

3. ควรให้ชุมชนที่มีแหล่งสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้ศึกษาทำความเข้าใจ ในประวัติความเป็นมาของสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญกับชุมชน สามารถบรรยายให้กับผู้ที่สนใจศึกษาและนักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง รวมถึงสร้างเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน ผ่านรูปแบบสื่อตามยุคสมัย

4. สามารถใช้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้พงศาวดารน่าน เป็นหลักสูตรเพิ่มเติมของสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดน่าน

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ผลการวิจัยนี้ สามารถนำไปต่อยอดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ ถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืนต่อไป

2. สามารถนำผลการวิจัยมาต่อยอดทางการศึกษา ด้านการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ท้องถิ่นผ่านสื่อตามยุคสมัย ตลอดจนนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เพื่อเกิดกระบวนการและองค์ความรู้ใหม่ๆ

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร.(2537). เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ชวนพิมพ์.

กนกวรรณ รุกขชาติ.(2541).แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียน สายอาชีพ จากภูมิ ปัญญาชาวบ้านในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กระทรวงศึกษาธิการ.(2551).หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.

กรมวิชาการ.(2540).ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา.กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

ฉันท ชาติทอง.(2550). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น.กรุงเทพฯ : เพชรเกษมการพิมพ์.

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์.(2555). การพัฒนาหลักสูตร : หลักการแผนปฏิบัติ.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ.

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

- ๑.๑ ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) นายสิทธิชัย อุ่นสวน
(ภาษาอังกฤษ) Mr . Sittichai Ounsaun
- ๑.๒ หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน [REDACTED]
- ๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต
- ๑.๔ สังกัด วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
- ๑.๕ สถานที่ติดต่อ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐
๐๕๔-๖๐๑๐๖๓
- ๑.๖ มือถือ ๐๘๕-๖๒๒-๖๓๐๙
E-mail: s.n.sitticha_i@hotmail.com
- ๑.๗ ประวัติการศึกษา
- นักระรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดน่าน
 - ปริญญาตรี (ศน.บ.) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 - ปริญญาโท (ร.ม.) สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

